

ZWIJ UHPNUN HAI SIRD

AN INTERNATIONAL PERIODICAL OF THE ARMENIAN RELIEF SOCIETY
ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊՄՐԵԹԱԳՐԻ ՀՅԱ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԲԱՆ

**90th
Commemoration
of the Armenian
Genocide**

Zwij Uhpun

H A I S I R D

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՌԵՐԱԹԵՐԹ ՀԱՅ ՕԳՍՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
AN INTERNATIONAL PERIODICAL OF THE ARMENIAN RELIEF SOCIETY

Published By

The Central Executive of The Armenian Relief Society

Maro Minasian
Chairperson

Hasmig Derderian
Vice-Chairperson

Margaret Stepanian
Treasurer

Houri Najarian
Clerk

Advisors

Majda Garabedian
Silva Kahtalian
Helen Merdjanian
Anahid Meymarian
Alvart Petrosian

Hai Sird is published by The Armenian Relief Society Inc.
80 Bigelow Avenue, Watertown, MA 02472, USA

Copyright 2003, ARS, Inc. All rights reserved. Reproduction in whole
or in part, without permission, is prohibited.

The opinions expressed in *Hai Sird* are not necessarily those
of the Armenian Relief Society.

ISBN 0-9704934-1-X

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Editorial – 2

Նիւ Եռքեն Տեր Զօր, From New York to Der Zor – 3 – 16

As the Earth Flowed Red / *Knarik O. Meneshian* – 17

The ARS/Europe Seminar in Plovdiv – 18 – 21

Un destino señalado, Ճակապազիր / Կրտսեհէլա Գէորգէսան — 22 – 23

Anotaciones al margen de un viaje / *Vartan Matiossian* – 24 – 25

Հոգեհանգիստ / Յովհաննէս Խումանէսան — 26

Requiem / *Hovhannes Tumanian* — 27

Անսակարկ Ուխտ / *Sherpukh Մանճիկսան* — 28 – 29

Commemorating an On-going Genocide.../ *T. Sonentz-Papazian* — 30 – 31

Tell Us What to Do / *Hamo Sahyan* — 31

Adventures Down Under / *Nyree Derderian* — 32 – 34

April 24 / *Malvine Handjian* — 35

Պարզուց մը Հոդ / *Սոնա Յովհաննէսան* — 36 – 40

Somos pequeños, si.../ *Mabel Noce de Gheridian* — 41 – 42

Ուխտազնացութիւն Դէպի Հայրենի Ոստաններ — 42 – 43

April 24th and the Ruins of Ani / *Knarik O. Meneshian* — 44 – 45

De Profundis.../ *Tatul Sonentz* — 45

1895 / *Սարգիս Էնինէսան* — 46 – 47

2 Poems / *Hamo Sahian* — 47

From the World Press — 47 – 50

Stone on the Hill / *Hamo Sahian* — 50

Obituary – Gayane Kanayan — 51

The ARS at the United Nations — 52 – 53

Armenia at the United Nations — 54 – 55

Conquering Death with New Lives... — 56

Պէֆոնթէն 50 / *Էլէն Մերճանէսան* — 57

Garine Torossian.../ *Zaven Torigian* — 58 – 60

Armenian Genocide Posters — 61 – 62

Sarah Varadian and Her “Wee Care” Bears — 63

Զայն Մնացորդացն Յանապարի... — 64

EDITORIAL

Ninety years ago, a sporadically applied genocidal process—started around a quarter of a century earlier—took an ominously sinister leap into the unthinkable. Having already claimed over a million innocent lives, concealed behind the smoke-screen of the Great War of 1914-18, it did not come to a close with the signing of the Armistice. Fanned by the worst aspects of human intolerance, greed and predatory international deals, its murderous process continued to create new killing fields from Smyrna, Turkey to Adana, Cilicia, Shoushi, Artsakh and Baku in Azerbaijan, well into the 1920s, while the other aspects of this odious process—in one form or another—continue to this day, denying a closure to what is referred to as the very first genocide of the twentieth century.

Now, ninety years later, one may look back on the panorama of dehumanizing horrors that the land known as Armenia—named after the people who inhabited it since the beginning of recorded history—presented to a war-weary world at the close of the first global conflict and wonder whether the word ‘genocide’, coined decades later, can begin to describe what we, Armenians, call *Metz Yeghern*—‘The Great Crime’.

Less than a quarter of a century after that first attempt to murder an entire nation, and the hasty burial of the moribund Armenian Case at Lausanne, as World War II was winding down, and the total shock of the Nazi concentration camps and crematoria hit the world’s consciousness—if not always the conscience—the great communicator, Winston Churchill stated that humanity had come face to face with ‘a crime that has no name.’

Indeed, history had little to offer in the search for a word that could adequately convey the nature of a recurring crime that threatened the very foundations of civilized existence. Convinced that ‘new conceptions require new terminology’, Raphael Lemkin, in his book, *Axis Rule in Occupied Europe*, published in 1944, came up with the word “Genocide”, signifying ‘the destruction of a nation or of an ethnic group’ accomplished through a coordinated plan, having as its aim the total extermination of persons marked as victims exclusively because they are members of the target group. As such, the Jewish Holocaust and most other mass slaughters that followed it fit Lemkin’s formula. However, the Armenian experience – an ongoing process – the “Metz Yeghern”, in its awesome entirety, spills over the semantic boundaries set by the generally accepted terminology.

It is a sad comment on human civilization, that 90 years later, we, Armenians are still waiting for a final closure on this darkest of chapters in the history of mankind. ●

ՆԻՒ ԵՂՋՔԸՆ ՏԵՐ ԶՈՐ

Հայ Օգնութեան Միութիւնը
1910-ին 1915 եւ Անդին

FROM NEW YORK TO DER ZOR

The Armenian Relief Society
1910 to 1915 and Beyond

Մինչ 20րդ դարու առաջին տասնամետակին, մուր ամողեր արդէն իսկ սկսեր էին կուտակուիլ Եւրոպայի բաղաբական երկնականարին վրայ, եւ հայութինը կ'ապրէր ազգային, մշակութային ու բաղաբական զարգութի իր նորագոյն ժրանը — զալիք դեղբերու լոյսին տակ — նախախնամական եղաւ երիտասարդ մտաւրական եւ ազգային գործիչ, Ակնունիի (Խաչատու Մալումեան) փորձկոն աճադարձնքը ի մի հաւաքելու եւ կազմակերպելու ազգային վերազարբնումի ժուրդ հաւաքուած կանաց խումբերը:

Ներենչուած Միջազգային Կարմիր Խաչի մարդկայնական սկզբունքներէն ու ծրագրէն՝ Ամերիկայի հայ կանանց այդ խումբերը, Ակնունիի թելադրանքով եւ ցուցմունքներով, 1910-ին, Նիւ Ենրքի մէջ համախմբուելով, հիմք դրին կազմակերպութեան մը՝ որ յետազային, համասփիտուան իր ցանցով, դիսի ճանչցուէր որդէս Հայ Օգնութեան Միութիւն։

Բարեսիրական այս նոր միութեան ուղեգիծն ու հիմնական նղատակները կը ճշդուիին հետեւալ երեք քանաձեռումներով՝ որոնք կը նախատեսէին զալիք համաշխարհային վերիվայրումներէն յառաջացած անմիջական ու երկարաժամ կարիքները։

ա. Խաղաղ ժամանակ նպաստել հանրօգուտ չեռաւրկներու եւ հիմնարկութիւններու։

While at the onset of the 20th century dark clouds had begun to gather on the European horizon, and the Armenian people were going through a cultural and political reawakening – in the light of what was to come – the young intellectual, Khachatur Malumian's (Aknnuni) haste in bringing together the various patriotic women's groups together in one cohesive organization was almost prophetic.

Inspired by the humanitarian principles and by-laws of the International Red Cross, these Armenian women's groups in the United States, with Aknnuni's support and guidance, in the year 1910, established a similar relief organization in New York City. This was the beginning of a remarkable organization that, over the years, with its active entities in 24 countries, would be known as the Armenian Relief Society.

The mission of this society was encompassed within the following three basic aims which presaged possible conditions and needs resulting from the coming global upheavals.

a. *To support, in times of peace, the benevolent activities of social organizations and foundations.*

b. *To help the sick, the wounded, the needy and their families during epidemics, war and natural disasters.*

c. *To assist the needy families of individuals*

p. Համաճարակի, պատերազմի եւ կամ որհեւ աղէտի պահուն՝ օգնել վիրաւորհալներուն, կարօտեալներուն եւ զոհերու ընտանիքներուն:

q. Օգնութեան հասակի ազգանուէր անհասներու կարօտ ընտանիքներուն եւ զոհուած կամաւորներու հարազաւաներուն:

Անմիջադես գործի լծուելով, «Կարմիր Խաչ» անուան սակ աշխատող այս միութիւնը ունեցաւ իինգ տարիներու փայլուն ու բեղմնաւոր տրշան մը եւ իր առաջին լատզամաւորական ժողովը գումարեց Բուսնի մէջ, 30 մայիս, 1915-ին՝ Մեծ Եղեռնի սկիզբը նեռող. Պոլսահայ մատորականներու զանգուածային ձերքակալութիւններէն նուագֆան իինգ տարաք եսf

Պատզամաւորական ժողովը, որ կը զուգադիմէր ամերիկահայ կամաւորական տարժումին, որուեց, իր տարբերէն, բուժժոյրեր ուղարկել կովկասեան ճակաս՝ խճամելու համար վիրաւոր մարտիկները: Ժողովը, բնականաբար, զբաղեցաւ նաև աղէտի եզրին կանգնած Օսմանեան կայսրութեան հայ զանգուածներուն ճակատագրով եւ հեռագիր մը յդեց Նախազահ Ռիլսընին, խնդրելով որ իր ազդեցութիւնը ի գործ դնէ Հայաստանի անզէն ժողովուրդին սղանացող ահարկու վտանգին առաջը առնելու համար:

ՄԵկ ու կէս միլիոն հայութեան սղանդէն ու հազարաւորներու տարագրութենէն եսf, 1922 յունուարին կազմուեցաւ «Հայաստանի Սովելոց Օգնութեան Ամերիկայի Կենդրնական Յանձնախումբ»ը, որուն մէջ ներկայացուցիչներ ունեցան քաղաքական կուսակցութիւնները, եկեղեցիները, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը եւ Հայ Կարմիր Խաչը: Այս գործին մեծագոյն սահարող եղաւ Հայ Կարմիր Խաչը, որ իր գրասեն-

*Միջազգային Կարմիր Խաչի 10րդ
Խորհրդաժողովը, զումարուսձ Ժընէ,
Մարտ 10 - Ապրիլ 6, 1921 որուն
մասնակցեցաւ Հայ Կարմիր Խաչը*

The 10th Conference of the International Red Cross, held in Geneva on March 10-April 6, 1921 in which the Armenian Blue Cross took part

who have devoted their lives to the service of their nation, and to support the kin of volunteers serving in the ranks of defense forces.

This society, working under the name of Armenian Red Cross, showed extraordinary activity for the following five years and held its first convention in Boston, Massachusetts, on May 30, 1915 — less than five weeks before the day that the Young Turk government arrested all the members of the Armenian intelligentsia in Constantinople and started the mass slaughter that would soon develop into the first state-sponsored genocide of the 20th century.

The Convention, coinciding with the beginning of the Armenian-American Volunteers movement, decided to send a contingent of volunteer nurses, recruited from its own ranks, to serve on the Caucasian front. Naturally, the delegates took up the matter of the security of the endangered Armenian communities in the Ottoman Empire, and sent a telegram to President Wilson, asking him to intervene on behalf of the unarmed, defenseless population of Western Armenia.

եակն ու քարտողարք սրամադրեց, զործնականա-
դէս դառնալով այս կարեւոր ձեռնարկին իրա-
կան վարիչ ուժը:

Երկու տարի ետք, 1924-ի ապրիլ-մայիս ամիս-
ները, Խորհրդային Հայաստանի կառավարու-
թեան նախաձեռնութեամբ, յատկացուեցան
10 000 տարագիրներու Հայաստան փոխադրու-
թեան ծրագրին: Այս նորատակին իրականացման
համար կատարուած դրամահաւաքին իրենց զոր-
ծոն մասնակցութիւնը բերին Հայ Կարմիր Խաչի
բոլոր անդամներն ու համակիրները: Ամերիկա-
հայ գաղութը, ինչոյն միջև, այս անգամ ալ զիս-
ցաւ գնահատել ու զօրավիզ կանգնիլ ազ-
գանդաս այս ծրագրին համար տարուող աշխա-
տանքներուն, կարճ ժամանակի մէջ գոյացնելով
հարկ եղած գումարները:

Շարունակելով հայ ժողովուրդի մնացորդա-
ցի փրկութեան զործը, Բուստնի մէջ, 1926-ի յու-
լիսին գումարուած իր դաշտամաւրական ժողո-
վին, աղաքայ ՀՕՄ-ը իր օրակարգին վրայ կը
դնէ բուրգերու, ֆիրտերու եւ արաբներու ֆով
գտնուած հայ չափահաս որբերու եւ որբուիինե-
րու հարցը: Ժողովը դարս կը դնէ նորընթեալ
Կեդր. Վարչութեան վրայ՝ բանակցութիւններ վա-
րելու Սուրբոյ զանազան վայրերուն մէջ գոյու-
թիւն ունեցող Հ.Կ. Խաչի մասմաճիւղերու միջո-
ցաւ ձեռնարկելու «Մէկ որք, մէկ ոսկի» ծրագրի
մը շուտափոյթ իրականացման՝ փրկելու համար
մեր ժողովուրդի դաշտանի բեկորները: Կարճ ժա-
մանակի մէջ, այս զործնական ծրագրը արդի-
նաւուրուեցաւ՝ անսղասելի յաջողութիւններ ար-
ձանագրելով:

Իրքիհասի ծրագրած ու զործադրած 20րդ
դարու առաջին ցեղասպանութեան ընթացքին ու
անոր յաջորդող տարիներուն, ՀՕՄ-ի օսար եր-
կինիներու եւ զանազան անուններու տակ զործի
լծուած նորահաստա միաւորները, աննման
նուիրումով լծուեցան հայ կուսորդակուած ժողո-
վուրդի մնացորդացին փրկութեան համար
տարուող համահայկական աշխատանքներուն:

Այս ամփոփ հրատարակութիւնը յարգանիի
համեստ տուրք մըն է մեր մէկուկս միլիոն նահա-

In January, 1922, after the brutal murder of one-and-a-half million Armenian civilians and the exile of hundreds of thousands of exhausted survivors, an American Central Commission for Famine Relief in Armenia was formed with the participation of political parties, churches, the Armenian General Benevolent Union, and the Armenian Red Cross; the bulk of the work of this commission was carried out by the latter. Indeed, the Armenian Red Cross lent its offices and staff, thus becoming the real moving force behind this effort.

Two years later, over the months of April-May, 1924, the Soviet Armenian government initiated the repatriation of 10,000 refugees. All the supporters, members and chapters of the Armenian Red Cross concentrated their efforts on the fundraising for this realization of this project. The Armenian-American community, as always, this time also knew how to appreciate and support worthwhile projects, and the necessary funds were raised without delay.

Continuing the work of saving the remnants of the deportees, at its July, 1926 Convention in Boston, the future ARS, put on its agenda the matter of orphaned Armenian adolescents of both sexes kept by Turkish, Kurdish and Arab households as domestic help. The convention directed the newly-elected Central Executive to negotiate—through its Red Cross chapters in Syria—for the freedom of these youngsters with a program called “One Orphan for One Gold Coin”. In a relatively short time, this practical method yielded the desired results, allowing the young strays of the Genocide to rejoin the Armenian fold, in the care of safe and secure Armenian communities.

During and after the first genocide of the 20th century, planned and implemented by the Young Turk government of the Ottoman Empire, the newly founded entities of the future ARS, working under foreign skies and a variety of names, brought their utmost to the pan-Armenian efforts of salvaging the precious remnants of the once thriving populations of a lost homeland.

սակներուն անմեռ յիշատակին եւ այն անհամար հայուիհներուն՝ որոնի իրենց կարելիէն աւելին ըրին մեղմելու համար 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութենէն ճողովրած բազմահազար բժուաններու աննկարագրելի սառաղանքը։ Անոնց քողած օրինակով է որ Հայ Օգնութեան Միութեան բազմահազար անդամները շարունակեցին, եւ նոյն նուիրումով, դիսի շարունակեն, իրենց մարդասիրական հայրենանուէր գործը՝ միւս ականջալուր՝ ազգին ու հայրենիքին կանչին։

This brief pamphlet is a modest offering of respect to the undying memory of 1,500,000 of our countrymen—men, women, children—savagely put to death by an unrepentant foe, caught in the frenzy of a racist *jihad*. It is also a tribute to the thousands of Armenian women who did all they could to bring relief, sustenance and hope to the scattered survivors of an enormous crime against the God-given nature and conscience of humanity. It is in their example of dedicated service that the ARS ranks continue their humanitarian work, throughout the world, always attuned to the needs of our communities, both in the Diaspora and the Homeland.

Ք. Պատգամաւորական Ժողով,
զումարուած Բոստոն, 1919, Յուլի 2-5

Second World Congress,
held in Boston on July 2-5, 1919

ԵՐԵՍԻ ԱՆԱԿՈՉԻՆ ՀԱՄԱՐԱԾ ԱՐՁԱԳԱՆԳԵ

Քսաներորդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը ի գործ կը դրուէր քուրֆ ցեղասպաներու կողմէ՝ հայ ժողովուրդին եւ անոր ժամական հայրենիքին ամբողջական ողջակիզումը եւ վերջնական անէացումը իրականացնելու մտադրեալ ու ծրագրուած միջոցառումներով։ Հայաս-

THE WIDESPREAD RESPONSE TO THE CALL FOR RELIEF

The great Armenocide, that was being implemented by the racist Turkish government in order to annihilate, once and for all, the very existence of an entire nation and its culture from the face of the earth, continued unabated. A process that had started centuries before, reached its apex during World

Պանութեան վաղուց սկսած գործընթացը, 1915-ի ամրի 24-ին, ահարկու բափով մը վերսկսաւ սպանդներու իր շարանը՝ Պօլիսէն մինչեւ Տէր Զօր, ձերքակալութիւններու, կողողուտներու, կախաղաններու, տեղահանութիւններու, բռնաբարումներու եւ կոսորածի դժոխային գողողոքայի մը մահացու ճանաղարին: Սակայն, Սուրբոյ անաղանուն մէջ խոնուած հիւանդ, անօրի, անաղասան, յաճախ անասելի ցաւէն խելազարած խլեակներով չվերջացաւ Մեծ Եղեռնը:

Մեծ դատեազմը վերջ գտաւ 1918-ի զինադադարով, սակայն, Հայութեան համար — որ, անհամար զինողութիւններէ եսֆ, ձեռք էր բերած իր անկախութիւնը — Մեծ Սովորին երկրորդ արարու էր որ ոլիսի սկսեր...

Ծցելով դարտուածի եւ յաղթականի դերերը, բեմական ուժերը, բաջալերուած կարմիր Ռուսասանի եւ բարիւղի ախորժակներով առաջնորդուող Արեւմուսի բարեացակամ կեցուածէն, նորանոր խժդութիւններով, հրով ու սրով հալածեց, կոսորեց ու կտաեց Արեւմտահայասանի, Կիլիկիոյ, Պոնտոսի եւ Իզմիրի բազմահազար հայ եւ յոյն բնակիչները՝ տարագրեալներու նորանոր բազմութիւններ ստեղծելով Պարսկասանէն, Լիքանանէն ու Եգիպտոսէն մինչեւ Յունասան, Ֆրանս եւ հեռաւոր Գանատա՝ ուր հայ որբերու խումբ մը աղասան էր գտած:

Այս անտուն, հիւանդ ու անօրի բազմութիւններուն փրկութեան աշխատանքներուն նէջ, միջազգային ու դետական կառոյցներու կողքին, մեծ դեր խաղացին, Ամերիկայէն մինչեւ Պարսկասան, զանազան անուններու տակ գործող ՀՕՄ-ի ժրաշան միաւորները, անխախս նուիրումով փարելով օգնութեան բազմադիսի աշխատանքներուն:

Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի հիւանդապահութիւններու խոսքերէն մինչեւ

*One of the nurses groups
of the Armenian Red Cross of America*

War I, picking up momentum in 1915, from Constantinople to the deserts of Der Zor, with incarcerations, robbery, rape, hangings, deportations, and outright massacres of the peaceful Armenian population, resulting in a large detritus of what were once human beings, ill, starving and without shelter at Der Zor, located in the Syrian Desert.

The Great War came to an end with the 1918 Armistice, but for the Armenians — who, after untold sacrifices, had achieved independence — it was only the beginning of the second stage of the Genocide.

Reversing the roles of victor and vanquished with the active support of Bolshevik Russia and Western powers hungry for oil, the insurgent Kemalist forces continued the deadly process by massacring and evicting the remnants of Armenians, Greeks and Assyrians from Western Armenia, Cilicia, Smyrna and the Pontus, creating a new mass of refugees scattered from Persia, Lebanon, Egypt to Greece, France and Canada, where a group of Armenian orphan boys had found refuge.

These homeless, sick and starving masses of humanity were in need of immediate and massive relief. Alongside numerous international and state humanitarian agencies, ARS entities, functioning under various names from the United States to Iran, worked with total devotion to make the relief effort as successful as possible.

ՄԵՐՋԱՒՈՐ ՈՒ ՄԻԶԻՆ ԱՐԵՒԵԼ

Պարսկաստանի մէջ, ՀՕՄ-ի Ասրմատականի միաւորը սկիզբ առաւ Մեծ ղատերազմի ընթացին, Թաւրիզի մէջ՝ եւ գործի լծուեցաւ Ասրմատականի Հայ Կարմիր Խաչ անունով:

Երբ Արեւմտեան Հայաստանի բոլոր տօքաններէն հայ զաղբականներու խումբեր հասան Ասրմատականի սահմանամերձ գիտերը եւ մարդկային յարաւարժ ու անվերջ կարաւաններուն ծայրը հասաւ Թաւրիզ՝ Ասրմատականի Հայ Կարմիր Խաչը, մնալով իրեն վերապահուած դերին մէջ, անմիջապէս օգնութեան հասաւ սոված ու կիսամեռ սարագրեալներուն:

Հայ կամաւորական շարժման ամբողջ տեղութեան, ճակաս մեկնող բանակայինները դարձան ԱՀԿԽ-ի քրոջական հարազա խնամքին առարկայ՝ զինեալ ուժերու մէջ իրենց հայրենանուէր ծառայութեան ընթացքին:

Պատերազմի աւարտին, Թաւրիզ եւ տօջակայ-քը աղաստանած արեւմտահայ զաղբականները հաստանուեցան նորազա Հայաստանի սահմաններուն մէջ, կարծ ժամանակուայ հանգիս մը

սալով Ասրմատականի

Հայ Կարմիր Խաչին:

Սակայն, 1921-ին, թթա-

կան սալին եւ ոռուսա-

կան մուրճին միջեն

սրորուած նորանկախ

Հանրապետութիւնը վե-

րածուեցաւ խորհրդային

բաղկացուցիչ հանրա-

պետութեան մը՝

կորսցնելով իր հողա-

սարածքին աւելի բան

երեւ-փառորդը:

Այս դժբախս իրավի-
ճակը նոր աշխատանի-
ներու լծեց ԱՀԿԽ-ը, երբ
նորանեսակ սարազի-
ներու հսկայ թիւ մը,

ACROSS THE NEAR- AND MIDDLE-EAST

In Iran, the ARS Atpatakan entity, founded in Tabriz during the war, immediately geared into action under the name of Armenian Red Cross of Atpatakan.

When Armenian refugees from Western Armenian regions reached Iranian border villages, and the destitute caravans proceeded to Tabriz, the ARC of Atpatakan, true to its mission, took upon itself the care of these new, half-starved refugees.

Earlier, during their service in the Volunteer Corps, troops leaving for the front, enjoyed the sisterly care of the ARC women of Atpatakan.

At the close of the war, Western Armenian refugees of Tabriz and its environs were settled in newly-independent Armenia, offering a short respite to the ARC women of Atpatakan. Soon after though, in 1921, caught between the Turkish anvil and the Russian hammer, the free Republic of Armenia was absorbed into the newly-constituted Soviet Union, losing three quarters of its national territories to predatory neighbors.

ամէն դասու մտաւրականներու եւ զինուրականներու հետ, 1921-ի փետրուարեան համաժողովրդային աղութամբութեան յաջորդող ճնշումներուն հետեւանով, Լեռնահայաստանի վրայով նահանջելով, հասաւ Թաւրիզ՝ յոզիած, վիրաւու սոված:

Ասրմատականի Հ.Կ. Խաչը իր փրկարաւ քեւերը սարածեց այս անտուն ու թափառական քազմութիւններուն վրայ եւ յաջողեցաւ ողջ դահել զանոնի մինչեւ գարուն, երբ, ԱՀԿԻ-ի օգնութեամբ, սկսաւ անոնց մեծամասնութեան, մաս առ մաս վերադարձը Հայաստան: Մինչեւ նոյն սարուայ սեղմտեմբերին վերջը, արդէն ամբողջացած էր այս հայրենադարձը եւ Թաւրիզի մէջ կը մնային միայն 1 200 հայ սարազիւներ, որոնցմէն մոտ 700 հոգի՝ չհայութ. այս վերջիններէն իրավանչիւր կը սահնաւ օրական մէկ ձրի ճաւ եւ 6 քուման ամսական նողաս: Հետզիւտէ, Ա.Հ.Կ. Խաչի օգնութեամբ եւ այլ միջոցներով, զաղքականութիւնը կը սկսի տեղաւորուիլ եւ իր ապրուսը կը ճարէ իր ճակտի քրիստոնութ:

Ինչողէս կը տեսնենք, մեծ է եղած ՀՕՍ-ի դերը Ասրմատականի տօջանին մէջ՝ Հայ Կարմիր Խաչի անուան տակ: Պէտք է տեսել միաժամանակ, թէ Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը, զիտակ ու հաղորդ ըլլալով իր հեռաւոր բոյրերուն ժրաշան ու դժուարին աշխատանքներուն, այդ ճակատագրական սարիններուն, շարունակաբար նողաստաւորած է Ասրմատականի Հայ Կարմիր Խաչը՝ կոկիկ զումարներու դարբերական ներդրումներով:

ՀՕՍ-ի համասփիւթեան կազմաւորումը արդէն իսկ մտած էր իր քնական հունին մէջ: Ասրմատականի եւ Արևմտեան Եւրոպայի Հայ Կարմիր Խաչերը, 1928–1929 սարեւջանի ընթացքին, իրենց բոլոր մասնաճիւղերով միացան Հայ Կարմիր Խաչին՝ զիտաւոր կեդրոնը դահելով Ամերիկայի մէջ եւ ամբողջովին իրացնելով Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի Ծրազիր-Կանոնագիրը:

Բուստոնի մէջ, 1921, յուլիս 2-ին կայացած իր դասգամաւրական ժողովին,— քազմաքիւ այլ հարցերու կողին — նկատի առնելով Սուրբ

This unfortunate turn of events imposed new responsibilities on the ARC, as new caravans of exhausted refugees, composed of private citizens, government officials and military leaders escaped in the aftermath of the February 1921 anti-Communist revolt.

The ARC of Atpatakan, once more, opened its comforting arms, taking charge of the homeless multitudes, keeping them alive until spring, when it became possible to repatriate most of them, in small groups. By the end of September of the same year, the repatriation had been completed, leaving only 1,200 refugees of which, some 700 were destitute. Each of these latter received a daily meal along with a stipend of 6 Tuman. Gradually, with ARC help and other means, the newcomers started to settle down and became self-supporting.

As we can see, ARC of Atpatakan played a large role in the area. We must also mention that the ARC in America, cognizant of the tremendous role played by their sisters in Iran during those fateful days, extended continuous financial assistance, albeit in modest sums

The pan-Diasporan organization of the future ARS had already entered its natural course. The Armenian Red Crosses of Atpatakan and Western Europe, in the years 1928–1929, merged, along with all their chapters, designating the Armenian Red Cross of the United States as their world center and formally adopting its Constitution and Bylaws.

On July 2, 1921, in a convention held in Boston—along with many other agenda items—taking into consideration the prominence of the Syrian-Armenian community, The ARC passed a resolution to do its utmost to promote new chapters in that region and to assist them by all means available.

Five years later, a highly organized network spread its activities throughout the local Armenian communities, with Aleppo as its administrative center. Numerous active chapters, from Antioch to Der Zor, added a new momentum to activities of the

ARMENIAN RED CROSS and REFUGEE FUND.

THIRD
ANNUAL
REPORT.

1917.

հայ գաղութին բացառիկ կարեւորութիւնը, Հայ Կարմիր Խաչը որոշում կայացուց ամէն ջանի քափել տեղույն վրայ յառաջացնելու Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիշտը ու ամէն ձեւով օժանդակել անոնց գործունեութեան:

Հինգ տարի ետք, կազմակերպական ցանցը արդէն իսկ տարածուած էր գրեթէ բոլոր հայաբնակ վայրերու մէջ՝ Հալէմը ունենալով որոշէն տշանային վարչութեան նստավայր: Բազմաթիւ, աշխայթ մասնաճիշտը, Անիկոնի մինչեւ Տէր Զօր, նոր եռանդով գործի լծուեցան տշանէն ներս, ցեղասպանական հալածաններէն ճողովրած մնացորդացին բանդուած համայնքային կեանքը վերականգնելու մտասեւեռումով:

Լիբանահայ Օգնութեան Խաչը եւս, որ մինչեւ 1930 Սուրիոյ Հայ Օգնութեան Խաչին մաս կը կազմէր, 1915-ի Ցեղասպանութեան յաջորդող տարիներուն, իր հաւատաւոր անդամներուն նույրեալ գործունեութեամբ հասաւ հայրենազուրկ մեր ժողովուրդին բազմադիսի կարիքներուն՝ առանց ընկրկումի եւ մի՛շ բայլ դահելով փոխուող դայմաններուն հետ հետքինէ բազմացող դահանջներուն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԺԱՄԱՔԱՍԱՍ

Նիւ Եռոքի ՀԿԽ-ի ջաներով, Ա. Համաշ-խարհային դատերազմին սկիզբը, 1914-ին,

organization, geared to the rebuilding of community life disrupted by the Genocide.

The Armenian Relief Cross of Lebanon also—an integral part of the ARC of Syria until 1930—in the years following the 1915 Genocide, had brought its share to the regional efforts to save the stricken masses from annihilation.

IN THE EUROPEAN REGIONS

In 1914, with the determined efforts of the New York Armenian Red Cross, at the start of World

Armenian Red Cross & Refugee Fund

(FOUNDED 1914).

Registered under Section 1 of the War Charities' Act.

President :
VISCOUNTESS BRYCE.

Vice-Presidents :

Admiral of the Fleet, Lord Walter T. Kerr, G.C.B.	Mrs. Creighton
Lady Henry Somerset	Principal A. Whyte, D.D., Edin.
Lady Frederick Cavendish	Mrs. A. Whyte
Viscount Bryce, O.M., G.C.V.O.	Prof. J. Rendel Harris
Bishop Weldon, D.D.	Rev. J. Clifford, D.D.
Rt. Hon. G. W. E. Russell	Annan Bryce, Esq., M.P.
Hon. Mrs. Alister Fraser	Aneurin Williams, Esq., M.P.
Lady Thomas	Noel Buxton, Esq., M.P.
Sir Thomas Barlow, Bart., K.C.V.O., M.D.	Rev. Stephen E. Gladstone
Sir Anderson Critchett, Bart., C.V.O.	Rev. H. Westall
Sir Edward Boyle, Bart.	Mrs. Hickson
Sir Wm. Bull, M.P.	E. Wright Brooks, Esq.
Str Edwin Pears	Lieut.-Colonel G. M. Gregory,
	Prof. Hagopian V.D.

General Committee:

<i>Chairman</i>	J. A. Galantar, Esq., M.D.
Mrs. Madeleine Cole	Rev. J. W. McCombe
Mrs. Hacobian	Mrs. Holroyd Chaplin
Miss P. Aganoor	Miss K. M. Reynolds
Miss J. S. Jones	Mrs. Snobohm
Miss Felicia R. Scatteridge	Richard Robinson, Esq.

Hon. Auditor - Col. A. W. Chambers, V.D.*Bankers* - London & South Western Bank, Holland Park Branch.*Hon. Treasurer* - Mrs. Lydia Chambers.*Hon. Secretary* - Miss Emily J. Robinson, 35a Elsham Road, Kensington, London, W.

Անզլիոյ մէջ, Կոմսուիի Բրայսի նախագահութեամբ — եւ քիտանացի բարձր դասու դատկանող 27 անձնաւորութիւններու փոխ- նախագահութեամբ — իհմը կը դրուի Հայ Կարմիր Խաչի եւ Գալրականներու Հիմնադրամին՝ հայ եւ օսաւ սասնըմէկ ծանօթ անհատներէ կազմուած Ընդհանուր Յանձնախումբի մը դեկավարութեան սակ:

Փետրուար 18, 1918-ին կայացած յանձնախմբային ժողովին խմբագրած ընդարձակ ժեղեկագրին մէջ նշանակելի են հետևեալ տողերը.—

«Հայաստանի պերեւ մուր ամպեր եմ կուսակուած, եւ բոլոր անոնք որոնք գուրի կայծ մը

War I, under the presidency of Viscountess Bryce and the vice presidency of 27 prominent figures of English society, foundations were laid for the creation of the **Armenian Red Cross & Refugee Fund**. This new entity was managed by a General Committee consisting of 11 well-known Armenian and non-Armenian personalities.

The following statement, issued by the February 18, 1918 Committee Meeting expresses the serious concerns that motivated this group:

“The cloud over Armenia hangs dark and lowering, and it behooves all who possess a spark of feeling for their fellow-creatures to work harder than ever before in the matter of relief in order that money shall be sent regularly in more adequate sums for the rescue of those who, through no fault of their own, have been robbed of all that made life worth living. The silver lining in the cloud is to be seen in the brave spirit with which Armenia’s people are bearing their troubles...”

The Armenian Blue Cross of Greece, which recently celebrated its 80th Anniversary, has played a major role in aiding and supporting the victims of the brutal,genocidal deportations perpetrated by the Turks in Anatolia.

As a result of the Greek-Turkish war, in the autumn of 1922, around one-and-a-half million Greeks, along with some hundred thousand Arme-

Յունաստանի Հայ Կարմիր Խաչի Վոլոյի
մասնաճիւղ «Արարատ»
մանկապարտէզը և որդեգիրահրը

The orphans studying at the "Ararat" kindergarten of the Armenian Red Cross's Volo Chapter in Greece

ունի իրենց մեջ մարդ արարածի հանդէպ, պար-
փի, աւելի բան երթի, շանով լծուիլ օգնութեան
աշխատանքներուն՝ որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի
մեծ զումարներ հասցնել անոնց՝ որոնի, շար
բախտի բերումով, կորսացուած են այն բոլորը
որ կեանք տանելի կը դարձնէ: Ամպերուն մէջէն
շողացող յոյսի նշոյլը տառապանիկն տնկալու
այն անկախ ողին է զոր կը ցուցաբերէ Հայա-
ստանի ժողովուրդը...»

Ուրսունամեակը դեռ վերջերս բոլորած Յու-
նաստանի Հայ Կարմոյս Խաչը մեծ դեր կատարած

nians—among whom around 8,000 orphans—took refuge in Greece. It took months to find shelter for this huge mass of exhausted people. They were placed in open fields, under tents, or large halls, when available. It was under these conditions, that were created the Armenian refugee shanty towns of Fiks, Syngrou, Lipazma, Kokinia, etc., in the peripheries of Athens and Pyreus.

In spite of the exhausted state of the country, Greece, had put all its resources to the service of the refugee population. To help the Greek Red Cross in its efforts to tend to the sick, international organizations also lent their resources to save the unfortunate multitudes.

In view of these tragic circumstances, a group of concerned Armenian women and young people come together in Athens, and on June 2nd, 1924, found the Armenian Blue Cross of Greece, dedicated to humanitarian assistance to the poor, the sick, the orphaned and the homeless.

Naturally, the main problem in those days was to provide food, shelter, medication and employment to the Armenian refugees. Later on, the concern was to provide for the educational needs of the children. At the cost of great sacrifices, and the periodic financial aid from the ARC Central Office in Boston, the founders of the Blue Cross embarked upon the task of helping the refugees become self-supporting.

Thus, from 1924 to 1928, fourteen chapters are organized, many of which, after exemplary service to the struggling communities, have passed to history.

In Thessalonika, as far back as 1923, preceding

Է եղեռնեան սարիներուն ստեղծուած բառային
վիճակի բարելաման աշխատանքներուն մէջ:

Յոյն-թրքական ղատերազմին հետեւանդով,
1922-ի աւնան, շուրջ մէկուկէս միլիոն յոյներ եւ
հարիւր հազարի հասնող հայեր—որոնց շարքին
մօտ 8 000 որբեր—ահաւոր վիճակի մէջ աղաս-
անեցան Յունաստան: Ամիսներ տեսած է այս
հսկայ բազմութեան տեղաւորումը բաց դաշերու
մէջ, վրաններու տակ կամ լճարձակ սրահներէ
ներս: Այս ղայմաններուն տակ է որ, Արէմի եւ
Քիրէայի տօջակայքը սկսան կազմուիլ հայկա-
կան թիթեղաւուն գաղքակայաններ՝ Ֆիֆս, Սինկ-
րու, Լիբազմա, Գոնֆինիա, եւն.:

Յունաստան, հակառակ իր արինաբամ վի-
ճակին, տրամադրած էր իր բոլոր միջոցները տե-
ղաւորելու համար գաղքական բազմութիւնները
եւ օգնութեան հասնելու անհամար հիւանդնե-
րուն: Պետական Կարմիր Խաչի կողմին, օսար
կազմակերպութիւններ եւս օգնութեան կը հաս-
նէին սարազիր, թշուառ բազմութիւններուն:

Ի տես այս ողբերգական իրավիճակին, աս-
դարեկ կուգան խումք մը հայուիիներ եւ երիտա-
սարդներ եւ, օգնութեան ձեռք երկարելու համար
կարօտեալին, հիւանդին ու որբացած երեխանե-
րուն, 2 յունիս 1924-ին,

Արէմի մէջ իմբը կը դնեն
Յունաստանի Հայ

Կաղոյք Խաչին:

Բնականաբար, այդ
օրերու մղձաւանջը հայ
գաղքականներու տուն,
զործ ու դեղօրայք հայքայ-
քելն էր: Աղա՝ աւելի ուժ,
կրքական օրրաններու
հաստումով հայաղահ-
տանման զարկ տալն էր:
Մեծ զիհողութիւններու
զինով ու Բոստնի
Հ. Կ. Խաչի Կ. Վարչու-
թեան ղարբերական ներդ-
րումներով, Կաղոյք Խաչի
հիմնադիրները լծուեցան

the present day Armenian Relief Society of Thrace
and Macedonia, an entity called Armenian Red
Cross of Thrace and Macedonia had been officially
registered by the Greek state, functioning with its
own Constitution and Bylaws. Enjoying the state's
moral support and using local resources, this entity
managed to do outstanding work for the communi-
ty, mired, at the time, in numerous problems, as
well as in bringing assistance to the newly settled
refugees.

In France, the preliminary work for an ARS en-
tity had started in Marseille, during the years of Ar-
menian independence. Its original name was "The
Marseille Chapter of the Red Cross of Armenia"
and it was directly connected to its namesake in
America, as one of its chapters.

The Marseille Chapter focused its activities on
providing the necessary aid to meet the urgent
needs of local refugees, consisting of destitute, of-
ten sick, families and orphans. It had established a
special center called "Shelter for the Protection and
Sustenance of Armenian Children", where close to
a hundred youngsters received nourishment,

*Յունաստանի Լաւրինի խաղաֆին մէջ Հայ
Շուրմիր Խաչի խնամքին յանձնուած որբեր*

*Orphans entrusted to the Armenian Red Cross
in the city of Lavrion, Greece*

Տուրկութիւն, կարիք բաշխում

Distribution of milk in Dourghouti, Greece

հայ գաղթականը ինքնարաւ դարձնելու աշխատամբին:

Այսպէս, 1924-էն մինչեւ 1928, կը կազմուին 14 մասնաճիւղեր՝ որոնցմէ տաեւրը թէեւ այսօր գոյութիւն չունին, սակայն ատենին, մեծ աշխատանի կատարած են եւ ունեցած են բեղուն զործունեութիւն՝ ի խնդիր Հայութեան սրբին Եղեռնին բացած անհամար վերթերու բուժման եւ սղիացման:

Սելանիկի մէջ, «Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Հայ Կարմիր Խաչ» անունով միութիւն մը կազմուած էր դեռ 1923-ին, եւ իր ուրոյն կանոնագրով զործելու համար, դաւտօնապէս վաերացուած էր Յունաստանի կառավարութեան կողմէ:

Այս միութեան կազմութիւնը ծնունդ առած ըլլալով հայ գաղթականական տրջանին, անոր զործունեութիւնն ալ առաւելապէս նույրուեցաւ

healthcare, medication and other necessities, free of any charge.

In Rumania, the Armenian Red Cross was formed in 1920, during the heady days of newly achieved independence. This entity, not only managed to see to the needs of the local community, but created the kind of enthusiasm in its following, that resulted in substantial aid to the countless refugees in Armenia. Thus, over the years 1920-1921, it sent 43,000 leis worth of clothing, condensed milk and canned food, along with a cash sum of 45,000 ley.

As this brief narrative describes, the very first entities of devoted Armenian women — gathered around the future Armenian Relief Society — from the Middle East to Europe and America, brought

ազգային խլեակներու օժանդակութեան եւ հիւանդներու դարմանումի աշխատանքներուն:

Այդ դժուարին ժամանակներուն, Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Հայ Կարմիր Խաչը, վայելելով Յոյն դետական բարոյական աջակցութիւնը՝ կարողացաւ տօւափելի արդիւնքներու հասնի գոհացում տալով գաղքականներու կարիքներուն հասոյի աղքիւր ունենալով զուտ տեղական միջոցներ:

Ֆրանսայի մէջ, ՀՕՄ-ի նախադատրասական տրանք սկսած էր Մարսիլիոյ մէջ Անկախ Հայաստանի օրով՝ որոյ «Հայաստանի Կարմիր Խաչի Մարսիլիոյ Մասնաճիւղ», կաղուած Ամերիկայի համանուն Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնին հետ՝ որոյս մասնաճիւղ:

Մարսիլիոյ մասնաճիւղը իր օգնութիւնը կը բերէ տեղույն հայ գաղքականներուն, կարօտեալ եւ շքանր ծնողներու եւ հիւանդներուն: Բացած էր յատուկ «Հայ Մասուկներու Պատժանութեան Սննդակայան-Ընդունարան» կոչուած կեդրոն մը՝ ուր հարիւրի մօս հայ մանուկներ, ձրիաբար կը ստանային քժշկական խնամք, դեղօրայք եւ անհրաժեշտ այլ դիտոյքներ:

Ռումանիոյ Կարմիր Խաչը ծնունդ առած էր 1920-ի խանդական օրեւուն: Ան ոչ միայն կարողացած է հասնիլ գաղութային կարիքներուն, այլ եւ ոգեւորութիւն եւ շարժում ստեղծած է հասնելու համար հայրենիք աղաստանած հայ գաղքականութեան: 1920-1921 տարեւորանին, Հայաստան դրկած է 43 000 լէյի արժեքով

their total commitment to the salvation of the Genocide survivors, reviving in them the feeling of hope, replenishing their depleted energy, and strengthening their will to survive.

In those critical days, the widespread ARS relief network, realized with Aknuni's input and guidance, gave its utmost, from New York to Der Zor, so that — above all — the thousands of orphans and homeless children, barely surviving the process of wholesale extermination, would survive and grow up, strong of body and spirit, in both the Homeland and the Diaspora.

Thus, taking a stand alongside its endangered nation, the ARS succeeded in its mission. This life and death struggle, imposed by the Genocide, ended by the victory of life over death — witness the newly-built ARS Birthing Center in Akhurian, Armenia, the official opening of which coincides with the April 24 pan-Armenian, 90th Anniversary commemorations — from New York to Der Zor, and beyond.

Հայ Կարմիր Խաչի որդիկիրներ
Ակնունած Եւրոպայի մէջ 1926-ին

Orphans adopted by the Armenian Red Cross
photographed in Europe in 1926

Գամարիչային մասնաճիւղը, Յումաստա

The Kamaritsa Chapter, Greece

հազուսեղէն, խսացած կաթ, դահածոյ ուտելիք եւ 45000 լէյ՝ հնչուն դրամ:

Ինչողէս այս հակիրճ նկարագրականը ցոյց կուտայ, աղագայ Հայ Օգնութեան Միութեան շուրջ հաւաքուած նուիրեալ հայուիհներու այս առաջին միաւորները, Միջին Արեւելքն մինչեւ Եւրոպա եւ Ամերիկա, իրենց ամբողջական օժանդակութիւնը բերին Մեծ Եղեռնէն ճողորդած տարագրեալներուն, անոնց ներշնչելով յոյս, կորով ու վերաբերու կամ:

ճգնաժամային այդ օրերուն, Ակնունի ջանքերով իրականութիւն դարձած ՀՕՄ-ի ընդարձակ կազմակերպութիւնը, Նիւ Եորբէն մինչեւ Տէր Զօր ու անկէց անդին՝ տուաւ իր առաւելագոյնը

որդէսզի, առաջին հերթին, ահաւոր սղանդէն խորշակահար հազարաւոր որբերն ու անդասույար մանուկները կարենան վերաբերիլ ու հասակ նետել, հայրենի քէ օսաւ երկնակամարի տակ, ֆիզիքամուս ու հոգեղուս առողջ ու կայտա:

Ու այսողէս, աշխահացրի մեր ժողովուրդի կողին կանգնած, ՀՕՄ-ը յաջողեցաւ իր առափելութեան մէջ: Յեղաստանութեան դարտադրած կենաց-մահու այս դայքարը վերջացաւ կենացին յաղթանակով՝ մահուան վրայ — վկայ հայրենի հողի վրայ ՀՕՄ-ի նորակակառոյց ծննդասունը՝ որուն դաշտօնական բացումին օրը կը զուգաղիղի Ապրիլ 24-ի Յեղաստանութեան 90-ամեակին համահայկական յոււածօնակատարման — Նիւ Եորբէն մինչեւ Տէր Զօր՝ ու անդին:

AS THE EARTH FLOWED RED

April 24, 1915

The old woman Takouhi
Watches the fly
Climb up the window screen.
She blinks
As wind blows strands
Of white hair across her face.

Pressing her crooked finger
Against the screen,
She points
To pink roses spotted brown,
Half-shriveled tomato plants
Sprawled on the ground.

And she remembers...
Her mother and father
Dead in the fields,
Her baby brother
Tossed in the river,
And her big sister
Dragged away by men—
Long ago,
When the heavens screamed
As the earth flowed red
On land where her people lived.

Takouhi, called Queenie
On this new land that's been so good to her,
Looks at her rough, knobby hands,
And she remembers...
When they were soft and plump
As she stroked her mother's face—and they smiled,
As she touched her father's prickly chin—and they grinned,
As she held her sister's hand—and they sang,
As she played with her brother—and they laughed,
The day before
The heavens screamed
As the earth flowed red
On land where her people lived.

Takouhi blinks
And wipes away tears
As she remembers...
Her people—the Armenians,
The day
The earth flowed red.

Knarik O. Meneshian

February 2005

The ARS/Europe Seminar in Plovdiv

At its 67th International Convention, in Athens, the Armenian Relief Society passed a resolution to hold three, geographically distinct seminars, for the Americas, the Middle East, and Europe. These gatherings were to study and discuss fundamental issues concerning the ARS and our communities, both in the Homeland and the Diaspora.

Taking place consecutively in Canada, Lebanon and Bulgaria, these seminars gave the membership a chance to review the long road covered by the

Society, reaching and passing the gates of the 21st century. They provided an opportunity to evaluate past performance and plan for future activity in a fast changing world, on both regional and global scales.

The first of these seminars took place in 2003; the second and the third took place more recently: the ARS/Middle East gathering was in the month of April, 2004, in Beirut, culminating with a pilgrimage to Der Zor; ARS/Europe, the last of the three, was held in Plovdiv, 20-22 May, 2004.

THE ARS/EUROPE SEMINAR brought together members, primarily from Bulgarian cities such as Plovdiv, Sofia, Burgaz, Varna, and Rousse, as well as the Greek cities of Athens, Thessalonica and Didimotiko, and members from several cities of France — Paris, Valance, Marseille — and London, England. The attendance, although not overwhelming in numbers, proved conducive to a close and intimate atmosphere where the members of the host country could demonstrate their extraordinary hospitality to their sisters participating from other countries. This seminar came to show, once more, that no matter where they hail from, ARS members enjoy a unique closeness, sharing common tasks and experiences like a close-knit family.

The Seminar, held in one of Plovdiv's better hotels, had its opening in the morning of May

20, in the conference hall of the hotel, in the presence of His Eminence Tirayr Archbishop Martikian, Prelate of Rumania and Bulgaria, the local representative of the ARF, and representatives of sister organizations. The opening remarks were made by Mannik Shamlayan, Chairperson of ARS/Bulgaria followed by the reading of welcoming letters from the Mayor of Plovdiv and the Ambassador of Armenia. To the great satisfaction of the local Armenian community, the local media treated this seminar as a notable event.

After the opening ceremonies and the departure of official guests, the seminar proceeded with its agenda.

Mrs. Helen Merdjanian, represented the ARS Central Executive Board while Mrs. Ojik Gregorian represented the CEB/Central Office — the coordinator of the Seminars initiated and organized by the Central

Executive Board. Mrs. Merdjanian, who presided over the proceedings, stressed, in her opening remarks, the compelling motivations for these special, large scope regional gatherings:

“At last, the 20-year dream of our European entities became a reality,” she said, “The European Union, until recently composed of 9 countries, today has 25 members, by the year 2007, with the admission of Cyprus, Bulgaria and Rumania, it will become a continent consisting of 28 countries where ARS entities of various sizes will find themselves with new opportunities and challenges.

“As citizens of constituent countries of Europe, the ARS and its membership will assume their rightful place and duties in a vast mosaic of peoples, languages and cultures. During these two days,” continued Mrs. Merdjanian, “we are going to be presented with the study of the

most recent issues facing Europe, and humanity in general; we will question and re-evaluate the approaches and directions we have followed in the past, seeking to open new roads with these first steps, so that all ARS entities in Europe continue our Society's long journey permeated with the concept of Union. Together, we shall endeavor to bring forth the common denominators of shared concerns and interests.

"The wish was always there. Now, it has become reality," concluded Mrs. Merdjanian, "On behalf of the Central Executive Board, I wish total success to your endeavors."

The subjects discussed at the three ARS seminars were approximately the same; the speakers presenting them were different. Although each continental region — America, Europe and Middle East — face similar issues, and almost everywhere, ARS-ers function under the same Blue Banner, the geographically divers regional cultures create differences in the conceptualization of problems and their solutions. Be that as it may, a unity of purpose emerges whenever the higher interests of our people and our Society are at issue. With this process at work, the Seminar conducted and resumed its proceedings in a constructive manner.

The subjects discussed were the following: "The Status of Voluntary Organizations in the 21st Century", presented by Mr. Shahan Farajian; "Non-Governmental Organizations and the

ARS", presented by Mrs. Helen Merdjanian; "Culture and Education in ARS Activities", presented by Mrs. Eva Berberian; "Diaspora-Homeland", presented by Mr. Hacob Balian; "Armenian Organizations in the Newly Constituted Europe", presented by Mrs. Hilda Choboyan, and "Armenian Javakhq", presented by Mr. Bagrat Sargsian. The basic premises of these lectures are presented below:

1 "The Status of Voluntary Organizations in the 21st Century"

Mr. Farajian: While presenting the present status of voluntary organizations, Mr. Farajian focused on the profile of membership, modus operandi, etc. Addressing fundamental questions and suggesting answers, he presented his subject which closely concerned those present — all of them dedicated members, working on a strictly voluntary basis. The lecturer posed the following questions: Is it possible to define voluntary service? Is it a marginal, amateurish exercise? Is it an anachronistic, moral-idealistic choice?

Then, he asked whether the systems of free enterprise and globalization hinder the pace of volunteer work, diluting the meaning of individual commitment. On the other hand, whether the demands of modern professionalism neutralize the productivity of voluntary work. Then, he made a comparison between the quality and volume of voluntary endeavor and

professional work. In his concluding remarks, he referred to the methodology and basic concepts with which it becomes possible to recruit new voluntary manpower.

2 "Non-Governmental Organizations and the ARS"

the second subject to be discussed at the Seminar, was presented by Mrs. Helene Merdjanian who started by defining briefly the nature of these organizations; she spoke of the conditions that led to their creation, their role in society, etc. Then, she focused on the mission of the world-wide ARS structure as an NGO. She raised the question of where we are in this field and to what degree we justify our NGO status. In a concise overview, she presented the chronology of our participation in UN/NGO activities, raising the question whether this partnership is a means to an end, or an end in itself — as one among many other ARS projects? She also dwelled on the work to be done within ARS ranks for awareness of NGO activities, underlining particularly the fact this work is not, as yet, integrated into our regular activities throughout the regions, and the efforts needed to make NGO activity an integral part of our culture.

3 "The Place and Issues Concerning Culture and Education in Today's Armenian Reality"

Over the de-

cades, a special place has been given to culture and education in the multi-faceted activities of the ARS. Therefore, the Seminars allotted a particular place to them on their agendas. In her presentation, Mrs. Eva Berberian focused on their role in both the Diaspora and the Homeland, discussing the present challenges that Armenian culture and education have to face. In a short introductory, she emphasized the importance of culture and education, and focusing on ARS activities in those two fields, and the lessons culled from that experience, she evaluated ARS efforts to support the process of safeguarding and developing all facets of Armenian culture as satisfactory and laudable.

Then, the lecturer spoke of present problems that we face in the implementation of our cultural and educational programs and the solutions to those problems, making separate references for Diasporan and Homeland issues. In studying the issues, Mrs. Berberian had had interviews with Homeland intellectuals, such as Sos Sargsyan, Sylva Kaputikyan and Nora Hacobyian, whose conclusions and comments she included in her presentation.

4 “Diaspora-Armenia”:

This subject was presented by Mr. Hacob Balian who, started by describing the formation of the Diaspora and its development. Then he depicted the present state of the Diaspora,

underlining specifically that, in numbers, it constitutes more than half of the nation. This fact alone should be enough reason to actively pursue its preservation and development. Despite this, due to surrounding conditions, and our own apathy, the Diaspora is deteriorating. The language is in retreat, so are the cultural structures. As a consequence, the soul and spirit of our Armenian identity become weaker every day, and the Diaspora seems to be no longer concerned with the fate of its national roots, and its own ultimate destiny. In the light of these facts, we must develop long-range policies, in order to fight against degeneration on various levels. For this, we need manpower and financial means; two things that, today, the Diaspora does not provide in sufficient quantities. And since the Diaspora is a national and political issue, its ethnic character must remain strong. For all these reasons, a long-range policy is of the essence if more than half of our nation is to survive.

5 “Armenian Organizations in the Newly Constituted Europe”:

This subject was presented by Mrs. Hilda Choboyan. The lecturer who, through Armenian Cause activities, keeps in touch with the communities, emphasized the importance of Europe where one million Armenians live and work. Over the last five years, Armenians of Europe have

acquired a new awareness of the potential of a reconstituted Europe and its expanding structures. These new structures open new avenues for us, particularly for the ARS and its global involvements with humanitarian work. When so many communities develop on the same continent, there is a need for coordination of efforts. Communication lines, thus far developed, are not structured for maximum cooperation. There are possibilities of receiving funds from EU agencies for cultural and social programs; it is essential that we tap those resources in an organized manner. Mrs. Choboyan also focused on the various structural entities of the European Union, describing the nature and function of each one.

6 “Armenian Javakhq”:

was presented by Mr. Bagrat Sargsian, who, to start with, focused on the province's history and the present political and economic situation in the region. He continued by speaking about the activities of the special ARS Committee, detailing the modus operandi of the support programs to improve the socio-economic and cultural standards prevailing in Javakhq today. Mr Sargsian presented the demographic distribution of our people in that region, including the churches, monasteries, monuments, etc. According to the lecturer, the overall number of the Armenian population in the area is over 220,000. Speak-

ing of specific, on going programs, he mentioned the renovation of school buildings, the publication of the “Javakhq Monuments” volume, the planned creation of youth centers, farm cooperatives, etc. He finished by saying that there is an enormous amount of work still to be done in the region.

Following the presentations, a question and answer period gave the participants of the Seminar a chance to take part in the discussions and to expand their knowledge in the areas covered by the lectures. The Seminar’s closing remarks were delivered by the ARS/Bulgaria Regional Executives Chairperson, followed by the Representative of the ARS/CEB.

AT THE CLOSE OF THE SEMINAR, the ARS/Bulgaria Region-

al Executive organized a tour for the participants with visits to Armenian churches in Plovdiv and Sofia, the Armenian School of Plovdiv and informal gatherings where they could meet the local ARS membership. A Requiem was officiated in memory of all deceased ARS members in the St. Gevorg Church of Plovdiv. The participants also witnessed a moving ceremony of the raising of the Cross on the steeple of the church, conducted by His Eminence the Bishop/ Primate of Rumania and Bulgaria. Until then, this centuries-old church, where Komitas Vardapet himself has said Mass and sung Sharakans, did not have a cross on its dome. With the efforts of the Plovdiv Armenians, the entire dome is being rebuilt, with an Armenian Style Cross – raised on that very day, on May 23, 2004 — visible from many parts of the city.

Members of the tour attended a function at the Tutunjian Armenian School, next to the

Church, where they were treated with songs and dances performed by the pupils. The next day, the visit to Christapor Michaelian’s grave in Sofia was a memorable one; together, all attendants sang patriotic songs, pledging to continue to serve their nation. After visiting the Sofia Church, the meeting in the Armenian Culteral Center with the ARS/Bulgaria members gave the visitors a chance to get acquainted with ARS work in Bulgaria. The membership, gathered there, listened to a report by Mrs. Helen Merdjanian about current ARS/CEB’s programs in Armenia, Artsakh and Javakhq.

The ARS/Europe Seminar gave the opportunity to ARS members residing and working in various European cities, to meet and discuss social and cultural challenges in our communities both in Europe and the rest of the world with a fresh eye and to seek innovative methods to function efficiently in a fast changing world. ●

Un destino señalado

Aún hoy puedo oír la voz temblorosa de mi abuelo contándome esa historia, repitiéndola una y mil veces, siempre con la emoción a flor de piel y las lágrimas asomando por sus ojos y por los míos.

Puede decirse que fue la Divina Providencia. ¿Quién sabe? ¡Quién pudiera hoy re-montarse a ese entonces, para tratar de comprender un poco mejor los designios del destino!...

Tantas veces había oído esa historia, que ya mi imaginación había materializado a sus personajes. Y es así como aún hoy lo recuerdo. Con la sensación de haber estado ahí, de haber sufrido con ellos, de haber sentido esa ansiedad y ese vacío que provocan saber que el destino de uno está en manos de otros, de desconocidos, de seres crueles y arbitrarios, sin honor ni principios, con sangre en sus manos.

Ahora mismo siento en mi boca un sabor amargo, y mis ojos no pueden dejar de llorar mientras escribo estas palabras.

Después de tantos años, todavía escucho la voz de mi abuelo, que me cuenta una vez más cómo un instante, un preciado instante, hizo que su destino cambiara, y decidiera que él tenía que vivir...

Escucho su voz, que en forma pausada me dice: "Estaba con mi abuela, con temor y esperando, tomados de la mano... en una caravana de gente en la que habían reunido a todos los armenios de Mush. Allí, en fila, aguardábamos la orden de marchar hacia el desierto, hacia la muerte..." .

"De pronto, vinieron unos oficiales turcos acompañados por un joven armenio, de oficio panadero, quien de inmediato señaló a unas mujeres y a un niño que estaban parados junto a

¿Cuánto vive el hombre, por fin?

¿Vive mil años o uno solo?

¿Vive una semana o variossiglos?

¿Por cuánto tiempo muere hombre?

¿Qué quiere decir para siempre?

Pablo Neruda

nosotros. Como entre los turcos no había profesionales ni gentes con oficios, ne-ce-sitaban de los panaderos, carpinteros, herreros y demás artesanos armenios. Por eso, ellos y sus familias no integraban las caravanas de la muerte", siguió contándome mi abuelo.

"La familia de este joven panadero armenio se había colocado cerca de nosotros, porque como mi familia era una de las más poderosas y pudientes de la ciudad, se presumía que nosotros no seríamos enviados al desierto, que de alguna u otra forma nos salvaríamos de esa ruta hacia la muerte. Sin embargo, el destino estaba escrito de otra forma. Fueron ellos los señalados para sobrevivir, mientras nosotros permanecimos allí..." .

"Fue entonces que mi abuela, dirigiéndose al panadero armenio, le dijo en un susurro que me llevara también a mí, diciendo que yo era su hijo. El joven, entonces, le dijo al gendarme turco: 'Ese también es mi hijo'. Pero el oficial no pareció creerle demasiado, porque el panadero superaba apenas los veinte años, y yo ya tenía ocho. '¿Cómo que es tu hijo? ¿Estás seguro?', le dijo el turco. '¡Claro que sí! ¡Es mi hijo!', dijo el armenio con tal seguridad y firmeza, que parecía no haber dudas. Y así logró llevarme con él, salvándome de la muerte, evitando que el desierto me tragara, como lo

hizo con el resto de mi familia...", me dijo mi abuelo, sin poder evitar que las lágrimas resbalaran por sus mejillas al recordar todo eso...

Es terrible pensar que la vida de mi abuelo dependió de un segundo. Ese segundo en que mi tatarabuela puso a mi abuelo en manos de aquel joven panadero armenio. Ese segundo en que ese piadoso joven armenio aceptó formar parte de esta historia. Y también mi vida depende de ese segundo, como así también la de toda mi familia. Porque de no haberse dado como se dio, no estaríamos aquí ahora...

La historia de cada uno de los sobrevivientes del Genocidio Armenio es un relato excepcional, único y dramático. Todos sufrieron, todos lloraron a los que no pudieron sobrevivir.

Sin embargo, el espíritu del armenio no decayó; a pesar de tener el corazón sangrando, luchó para continuar viviendo, por sus muertos y por los que vendrían, por las generaciones futuras.

Hoy mi abuelo ya no está con nosotros, pero su memoria sigue viva en mí y en mi familia. Porque la cadena continúa, y debemos impedir que se rompa.

La Gran Tragedia del pueblo armenio, el Genocidio de 1915/23, marcó a fuego el destino de nuestro pueblo, diezmándolo y decidiendo el futuro de cada uno de nosotros.

Hoy ya han pasado noventa años, pero eso no es excusa para olvidar. ¡Jamás! Por los que murieron, por los que sobrevivieron. Por todos los que depositaron su confianza en nosotros. Para que su muerte y su constante lucha –como así también la nuestra– no sean en vano. ●

**Graciela Kevorkian
Buenos Aires - Argentina**

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Այսօրուայ նման, փակախն կրնամ լսել մեծ հայրիկիս յուգումնալից ծայնը, երբ արդէն հազար ու մէկ անգամ կրկնուած իր այդ պատմութիւնը անգամ մը եւս պատմեց ինձի, մինչ մեր աքերը, յեղոյից զգացումներու հետեւանքով, արփասուրով կը լեցուիմ:

Թերեւս ճակապագիրն էր: Ո՞վ զի՞ւլ: Երանի՛ կարելի ըլլար ժամանակը եւր դարձնել եւ վերադառնալ այդ օրեւրուն, ջանալով աւելի լա ըմբռնել ճակապագիր բնահաճոյըները:

Քանի՛ անգամ լսած էի այդ պատմութիւնը... Այնքան, որ երեւակայութիւնս արդէն կենդանացուցած էր անոր դերակապարները: Եւ այդպէս ալ կը վերյիշեմ նաեւ այսօր. հոն եղած ըլլալու դպաւորութեամբ: Կարծես ես ալ իրենց եւր փառապած ըլլայի, այդ դպանապը ապրած, ինքինքս բոլորովին անկարող զգալով՝ որովհետեւ մեր կենանքու ճակապագիրը օփարներու կամքէն էին կախեալ – անգոնց եւ կամացական անձերու, անպարի եւ սկզբունք զուրկ, արինարբու՛ անձերու կամքէն:

Նոյնիսկ այս վայրկեանիս սիրքս դառնութիւն կը զգայ, ու աքերեւս անդադար արցունք կը հոսի՛ մինչ այս գոռները կը գրեմ:

Այսքան փարիներ եւք, այսօր փակախն կը լսեմ մեծ հայրիկիս ծայնը, որ անգամ մը եսս, դիմացս նարած կը պարմէ թէ ինչպէս իր ճակապագիրը բոլորովին փոխուեցա, մէկ վայրկեանին միւսը – ճակապագրական երկվայրկեան մը, երբ որոշուեցա թէ ինք պիտի ապրեր կամ ոչ:

Կը լսեմ իր ծայնը, որ հանդարզութեն կը պապմէ. - «Մեծ մայրիկիս մօպ կը գգնուի, վախով եւ սպասումով, իրար ձեռք բռնած... Մուշ քաղաքի բոլոր հայերը միացած էին այդ կարաւանին: Այդքեն, շարքով, կը սպասէինք դէպի անապար, դէպի մահ քալելու հրամանին...»:

«Յանկարծ, թուրք զինուորներ եւ կան, իրենց եւր բերելով երիփասարդ հայ մը՝ որ արինարպ հացագործ էր. ան անմիշապէս մեր մօպը գգնուող կիմեր եւ փոքրիկ երեխայ մը ցոյց դրուա:

Որքան կ'ապրի մարդ էսկը:
Կ'ապրի հազար դարի՛ թէ
միայն մէկ դարի:
Կ'ապրի մէկ շարա՛յօ կամ մի
քանի դարեր:
Որքան ժամանակ կը մերնի
մարդ էսկը:
Ինչ կը նշանակէ առ յաւէկ:

Փակլո ներուկրս

արցունքները սահեցան իր փարեց այդ գերէն վար...:

Սարսափելի է մրածել, թէ երկվայրկեան մը մըն էր միայն որ փոխեց մեծ հայրիկիս ճակապագիրը: Երկվայրկեանի մը այդ պահը՝ երբ անոր մեծ մայրը յանձնեց զայն այդ երիփասարդ հայ հացագործին: Երկվայրկեանը՝ երբ այդ բարեպաշտ հայ երիփասարդը ընդունեց եւ այս պատմութեան մաս դարձաւ: Ու նաեւ իմ կենանքիս համար ալ կենսական է այդ երկվայրկեանը, եւ նոյնական ամբո՞ջ ընդունիքիս համար: Որովհետեւ, եթէ պատմութիւնը դպրեր ընթանար, այսօր հոս պիտի չ'ըլլայինք մենք...»:

Հայկական Յեղասպանութեան իրաքանչիւր վերապրոյի պատմութիւնը բացառիկ, յարուկ եւ յուզի ապրում մըն է: Բոլորը դպանջուեցան, բոլորը լացին նահապակներու յիշապակին համար:

Սակայն հայու ոգին երբեք ընկճուեցաւ. հակառակ որ իր սիրքը անդադար արին կը հոսէր, ան պայքարեցաւ՝ ապրելու համար, ի յիշապակի իր նահապակներուն եւ ի սպաս իրեն յաջորդող, ապագայ սերունդներուն:

Այսօր, մեծ հայրիկս ալ մեզ եեվ չէ, սակայն իր յիշապակը կ'ապրի իմ եւ իմ ընդունիքիս մէշ: Կեանքի շոյան կը շարունակէ երկարիլ, եւ թոյլ պիտի չի զանք որ ան խորպակուի:

Հայ ազգի Մեծ Եղեռնը, 1915/23 թուականներու Հայկական Յեղասպանութիւնը մեր ազգի ճակապագիրը եւ իրաքանչիւրիս ապագան կապագան հուրով ու սուրով գծեց...

Այսօր, արդէն անցած են իննառևն երկար փարիներ. սակայն այդ պարճառ չէ մոռնալու մեր մարդիրոսագրութիւնը: Երբէք: Ի յարգանս մահացողներու յիշապակին, ի յարգանս վերապրողներուն եւ բոլոր անոնց որոնք մեր վրայ դրին իրենց յոյսը: Պիտի չմոռնանք՝ որպէսզի իրենց մահը, եւ մեր բոլորին յարագել պայքարը ի զուր չ'ըլլան:

ԿՐԱՍԻԷԼԱ ԳԷՈՂԳԵԱՆ
Պուէնու Այրէս - Արժանիքին

Anotaciones al margen de un viaje

En un ‘rincón argentino’ de Ereván

Vartán Matiossián

Ereván en julio sigue manteniendo los rasgos más típicos del sofocante calor (40 grados a la sombra) durante el día y la salvadora ‘brisa del Iluminador’ por la noche que convierte los cafés al aire libre en una etapa obligada, donde hasta las 2 o 3 de la mañana, si no más, uno se siente transportado a la Recoleta, sea con café o cerveza, jugo de frutillas o champaña... Todo el centro de Ereván es la zona del encuentro, como en París

*au soleil, sous la pluie,
à midi ou à minuit,
il y a tous que vous voulez
au Champs Elysées’*

canta con contagioso optimismo el desaparecido Joe Dassin desde el enésimo CD ‘Made in Russia’ que compro en Ereván.

Pero cuando se vive a diez minutos del centro y se tiene la oportunidad de recorrer las distintas barriadas, aún las periféricas, no hace falta ser demasiado perspicaz para advertir que debajo de las renovaciones, los autos caros y los negocios de lujo del centro hay

‘otro país’ en el que vive sumergida la gran mayoría de la población. Es el país donde la gente vive apenas con lo justo, a menudo dependiente de las remesas de divisas del exterior, y donde la ostentación casi obsena de los pocos –casi siempre de dudoso origen– estalla como una bofetada en el rostro de los muchos que hoy por hoy sólo pueden intentar o soñar, al decir del poema de Mario Benedetti, con que

*‘en mi país
la gente viva feliz
aunque no tenga permiso’...*

Una vez más, todo se reduce a la sempiterna imagen del vaso de agua. ¿Está a medio llenar o a medio vaciar? El optimista exclamará sin vueltas ‘A medio llenar’; el pesimista insistirá, igual de tajante, en lo contrario. Sin dejarnos llevar por la retórica hoy insulsa de los intereses partidarios o ideológicos, los realistas diremos que el vaso se está llenando lentamente, pero que la calidad del vidrio deja mucho que desear y se está filtrando agua por las paredes del vaso... ¿Más o menos de la que se

llena? Dejo al lector el deseo o la obligación de formular una respuesta categórica.

Estoy en esa ciudad de las sorpresas permanentes y de los signos contrapuestos. Es mi séptima visita desde el ahora lejano 1989 y las comparaciones con el pasado (otoño de 1992) vienen a la mente aún sin que uno se lo proponga. Ereván sin agua, sin luz, sin nafta, sin gas, sin tránsito, sin pan, sin... Y hoy, exactamente al revés.

No ha cambiado tanto desde 2002 y tampoco he iniciado estas líneas con el objeto de volver a escribir notas de viaje. El ‘sueño de una noche de verano’ del que hablaba en aquel entonces (‘Sardarabad’, 11 de diciembre de 2002-8 de enero de 2003) está plenamente vigente con todas sus luces y sus sombras. Hasta nuestro Patrick Tateosian, casi dos años después de su prematuro alejamiento, sigue firme allí, en los lugares que hemos recorrido y en la memoria de tantos que lo conocieron o lo escucharon nombrar.

Entre mis jornadas de trabajo en la Academia de Ciencias, el Museo de Literatura y Arte, los Archivos Nacionales, la Biblioteca Nacional, el Museo del Genocidio o la Sociedad de Escritores, se suman visitas a lugares a los que no había ido. Uno es el museo de Serguei Parajanov, que conserva con tanto deleite la memoria de un cineasta y artista idiosincrático, de tanta originalidad como el ‘Gato Negro’ de Fernando Botero valuado en un millón de dólares, emplazado al pie de Cascat, donde pronto se erigirá el museo de arte contemporáneooccidental de la Fundación Cafesján, que, sin dudas, será un curioso contrapunto a todo lo tradicional que alberga Ereván.

Y en el circuito tradicional, descubro, después de tantas visitas en las que pasara por sus cercanías sin saberlo, el museo de Aram Jachaturián. Y lo descubro porque el 13 de julio me han invitado a hablar en la presentación de ‘Los armenios en el cine mundial’, una meticulosa investigación realizada durante quince años por su autor, el Dr. Artsví Bakhchinyán (nacido en 1971), filólogo y crítico de cine, con casi 700 páginas de excelente impresión y 100 ilustraciones. Es su séptimo libro, después de su ‘Figuras de origen armenio’ (1993 y 2002), ‘Napoleón y los armenios’ (2003), ‘Armenia y Escandinavia’ (2003), etc. Aquí figuran desde Atom Egoyán y Henri Verneuil hasta las estrellas armenias en los teleteatros brasileños y desde Roubén Mamoulian hasta las actrices de origen armenio en el cine porno de los Estados Unidos.

La sala principal del museo, con capacidad para 120 personas, está abarrotada de público, incluyendo varios de los directores, actores y personalidades citados en el texto, provenientes de Francia, Canadá,

Bélgica, Estados Unidos, etc. Se halla presente la pintora Elizabeth Davidián-Romhild, nacida en Irán y

residente en Tailandia, quien ha llegado a Armenia con su esposo para una visita de 4 días, con el objeto de estar presente; el libro ha sido publicado con sus auspicios. Periodistas de una multitud de canales de TV y un ambiente de cierta informalidad que cuadra con

***Una vez más, todo
se reduce a la
sempiterna imagen
del vaso de agua.
¿Está a medio llenar
o a medio vaciar?***

la personalidad del autor. Eso sí, un público demasiado hablador que no cesará de cuchichear, ni aún durante las breves exposiciones de los oradores.

Llego temprano y recorro brevemente el museo. No es menor mi placer al advertir de inmediato que hablaré delante del piano ‘Pleyel’ que el maestro Jachaturián tocara en 1957 en la casa de la familia Arzoumanián y que recientemente fuera donado por la Fundación ‘Boghós Arzoumanián’. Una completa explicación, textos y fotos alusivas, y la foto de los benefactores Armén Mezadourián y Siranush Arzoumanián de Mezdourián completan el panorama. El mundo es un pañuelo, y hacer una aparición pública en Ereván en este ‘rincón argentino’ trae reminiscencias de tiempos no tan remotos.

Los dos oradores son la Dra. Knarik Avagyán, investigadora de la Academia de Ciencias y especialista en la comunidad armenia de los Estados Unidos, y quien esto escribe, a quien, además de su interés académico en los armenios de Latinoamérica, une una vieja amistad con el autor. También hacen uso de la palabra el Dr.

Henrik Bakhchinyán, director del Museo de Literatura y Arte, cuyo sello editorial ha publicado el libro, y el Dr. Bakhtiar Hovagimyán, jefe de la sección de teatro del museo. El análisis, el agradecimiento, el comentario y los recuerdos, después de la palabra del autor, se cierran con un refrescante concierto del coro de cámara ‘Hover’, bajo la dirección de Sona Hovhannisián, que con cinco canciones va de Bach a los Beatles para concluir con una memorable versión de los ‘Canciones danza’ del padre Gomidás, que no se puede describir a quien no estuvo allí. Si ustedes recuerdan al coro masculino que forma parte de la banda de sonido de ‘Ararat’, de Atom Egoyán, entonces tienen una pauta de cómo suena parte de ‘Hover’. Para el conjunto, me permito recomendarles sus dos discos compactos editados en los Estados Unidos en 2002 y 2003 (www.hoverchoir.com).

Y cada vez que me encuentro con los intelectuales de mi generación, como ese día y todos los días, no puedo dejar de pensar en que somos nosotros los que allá y acá y en todas partes tenemos la posibilidad de cambiar y de cambiarnos, de hacer y de hacernos en el proceso. Somos los hijos de un tiempo de incertidumbres, pero también de la fe en que hay un futuro posible.

Este julio es otra vez una experiencia renovadora, plena de sol y libros, música y teatro, encuentros esperados e inesperados, noches de diversión y conversación.

Para quien no ha perdido su poder de observación en medio de este baño de sensaciones y contradicciones, esto no es suficiente para disipar las inquietudes por el presente, pero habrá que seguir confiando, como me enseñaran hace quince años en una Armenia tan alejada y tan próxima de ésta, en que “Verje lav gelini” (‘todo estará bien al final’). ●

ՀԱՅՈՒՄ ԱՐԵՎ

ՈՒ ՎԵՐ ԿԱՅԱ ԵԱ, ՈՐ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵԱՔԲԻ ՕՐԵԱՔՈՎ ՀԻՆ՝
ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՏՎԱՍԹ ԿԱՐԴԱՇ ԻԱ ՂՉԳԻ ՍԱՐԱԽՏ ՇՈՀԵՐԻՆ,
ՈՐ ՇԵՆ ՈՒ ՔԱԴԱՔԸ ՈՐ ՍԱՐ ՈՒ ՀՈՎԻՑ, ԾՈՎԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԾՈՎ
ՄԱՐԱԾ ԵԱ, ՄԵԽԱԾ, ՓՈՓԻԱԾ ՈՒ ՖՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՐՈՎ...

ՈՒ ԿՐԱԿ ՂՈՎԱՅ ՀԱՅՈՒ ՀՐՈՒԵՀԻ ԿԱՐՄԻՐ ԲՈՅԵՐԻՑ,
ԷՆ ԽՆՈՎԱԴ ՈՒ ՊԱԴ ԵՐԿԱՔԻ ԾՈՅՈՒՄ ՎԱՐԵԵՒԻ ԱՄՐԻՑ
ՄԱՍԻՆ ՈՒ ԱՐԱՆ, ԱՐՓԱՆ ՈՒ ԱՐԱԽԱՑ, ՆԵԱՐՈՒԹ, ԹՎԱԳՈՒՐԵՔ,
ՀԱՅՈՒ ԽԾԽԱՐՀԻ ՄԵԾ ԿԵՐՈՍԱՆԵՐԸ ՎԱՐԵԵՒԻ ՄԵԿ ՄԵԿ,
ՍՈՒՐԲ ԱՐՁՎԱԾԻ ԿԱՎԱԵԽՆ ԷԼ, ԻՆՉՊԵս ՀԵՇՎԻՌ ՎՐԵՒ,
ԱԱՀԱՆ, ԱԱՆՈՒԶՎ, ՄԻՇՏ ՎԱՌ ՈՒ ՊԱՅԾՎԱՌ, ԻԱ ԳԼԽԻ ՎԵՐԵՒ...

ԿԱՍԱԳԱՆԵՒԻ ԽՈԺՈՒ, ՄԵՆԱԿ ՈՒ ՀԱՍՏԱՏ, ՄԱՍԻՆ ԱԱԽՆ,
ԿԱՆՉԵԵՒ ԹԾԽԱՎ ԷՆ ՀՈՎԻՆԱՆԵՐԻՆ՝ ՖՐՈՒԱԾ յԱԽԻՏԵԱՆ
ՄԻՆՉԵՒ ՄԻԹՎԱԳԵՏՔ, ՄԻՆՉԵՒ ԱՍՈՐԻՔ, ՄԻՆՉԵՒ ԾՈՎԱՆ ՀԱՅՈՒ,
ՄԻՆՉԵՒ ՀԵԼԼԵՍՊՈՆՏ, ՄԻՆՉԵՒ ՊՈՆՏՈՒԻ ԱՓԵՐԻ ԱԼԵԿՈԾ:
— ՀԱՎԱՔ՝ Ք, ԻԱ ՈՐՔԵՐ... Ի ՉՈՒՐ ԵՆ յՈՒԹԱՌԱՔ, Ի ՉՈՒՐ ԵՒ ՎԱՃԱՀ...
ՄԱՐԴՎԱԿԵՐ ԳԱԽԱՆ՝ ՄԱՐԴՈ՝ ԴԵՌ ԵՐԿԱՐ ԷՄՈՒՏ ԿՐ ՄԱՎ...»

ԱԶԻՒՄ ԵՓՐԱՏ, ԶԱԽԻԹՍ ՏԻԳՐԻՒ՝ ԱՀԵՌ ԶԵՆԱԵՐՈՎ,
ՍԱՊԱԴՈՒ ԿԱՐԴԱԼՈՎ՝ ԱՏՁԱՆ, ՎԱՅԹԻՆ ԽՈՐ ԽՈՐ ԶՈՒԵՐՈՎ,
ԱՄՐԵՐՈՒ ԷԼ ԵԼԱՆ ԶԻՐԱԽԻ ԶՈՐԻՑ, ՀԱԿՎ ԲՈՒՐՎԱՐԻՑ,
ՃԱՆԱՊԱՐԾ ԸԱԿԱՆ ԾԱԿԱՆՑ ԱԱՐԵՐԻՑ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԻՑ,
ԲԵՋ-ԲԵՋ, ԲՈՒՐՎԱԿԵՏ, ԾԱՐԺՈՒԵԹԻՆ ԴԵՄԻ ԿՈՂՄԵՐԸ ՀԵՌՈՒ,
ԳՈՀՎԱՐ ՅՈՒԵՐՈՒ, ԾՈՎԿՈՒԱՔ ԲՈՒՐԵԼՈՒ, ԲՈՒՐԺՈՒԱՔ ԽԱԿԵԼՈՒ
ՄԻՆՉԵՒ ՄԻԹՎԱԳԵՏՔ, ՄԻՆՉԵՒ ԱՍՈՐԻՔ, ՄԻՆՉԵՒ ԾՈՎԱՆ ՀԱՅՈՒ,
ՄԻՆՉԵՒ ՀԵԼԼԵՍՊՈՆՏ, ՄԻՆՉԵՒ ՊՈՆՏՈՒԻ ԱՓԵՐԻ ԱԼԵԿՈԾ...

— ՀԱՎԱՔ՝ Ք, ԻԱ ՈՐՔԵՐ... Ի ՉՈՒՐ ԵՆ յՈՒԹԱՌԱՔ, Ի ՉՈՒՐ ԵՒ ՎԱՃԱՀ...
ՄԱՐԴՎԱԿԵՐ ԳԱԽԱՆ՝ ՄԱՐԴՈ՝ ԴԵՌ ԵՐԿԱՐ ԷՄՈՒՏ ԿՐ ՄԱՎ...»

†REQUIEM

And I stood up, as our ancient custom dictates,
To summon peace for my massacred kinsmen's souls,
For hamlet and town, hill and dale from sea to sea,
Cut down by the thousands, lifeless, torn asunder...

In the crimson flames of Armenia's inferno, I was on fire,
Burnt, once more, in the bosom of that cold, serene sky,
One by one, I lit the huge candles of Armenia's peaks,
Masis and Ara, Sipan and Srmants, Nemrut, Tangureq,
And the Holy Lantern on Aragatz, like a distant sun
Over my head, remote, secluded, burning ever bright ...

I stood glaring, alone and firm like Masis itself,
Calling on the doomed souls scattered beyond time,
Beyond Mesopotamia, Assyria, the Sea of the Armenians,
Beyond Hellespont, beyond the raging shores of the Pontus.
“Rest in peace, my orphans... sorrow rings hollow, at least...
Man, the cannibal, will long remain a ferocious beast...”

As raging Euphrates on my right, and roaring Tigris on my left
Rushed through yawning chasms, singing Psalms in piercing tones,
Clouds arose from the enormous censer of the Dzirav gorge,
Starting at the Tzaghkants heights of the Armenian Chain,
In fragrant segments, they moved towards far distant points,
To sprinkle pearls, to spread flower scents as incense,
Beyond Mesopotamia, Assyria, and the sea of the Armenians,
Beyond Hellespont, beyond the raging shores of the Pontus...

“Rest in peace, my orphans... sorrow rings hollow, at least...
Man, the cannibal, will long remain a ferocious beast...”

1916

Hovhannes Tumanian

Translated by Tatul Sonentz

ԱՌԱՎԱՐԱԿ ՈՒԽՏ ԱՌԱՎԱՐԱԿ ՈՒԽՏ

Տիրուկ Մանճիկեան

Ծարաթ 18 Սեպտեմբեր, 2004

Մոնթրեալի Թրիւքո օդակայանի մէկ սպասարակը այդ կէսօրէ եփք շափ աւելի աղմկով ու խանդակառ մթնոլորդի մէջ էր, քան կողքի սրահները: Վրդարեն, մենք՝ Հայ Օգնութեան Միութեան Մոնթրեալի «Սուէ» եւ Լաւալի «Շուշի» մասնաճիւղերու ընկերուիիներ, ամուսիններ եւ բարեկամներ՝ թիւով, 45 հոգի, հրաժեշտ կուփայինք մեր հարազարդներուն: Շուփով մեր եփին թողած Մոնթրեալը պիտի «թռչէինք» դէպի Հայաստան՝ մասնակցելու ՀՕՄ-ի Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ կազմակերպութիւն-շրջապոյտին:

Չուարթանց օդակայանի իրարացումէն ու խճողուած մթնոլորդէն վերջապէս ազարուած՝ կը բարձրանանք մեզ սպասող օթօպիւթը: Լուսաբաց է դուրս, Երեւանի մերժ լուսաւոր ու պայղացող ու մերթ մութ պողովաներէն անցնե-

լով՝ օթօպիւթը կանգ կ'առնէ Գոնկրէս հիւրանոցի առջեն: Յոզմած ու քնար ենք բոլորս: Բարեբաղդաբար ոչ մէկ յապաղում, բանալիներու բաշխումը կ'ըլլայ շափ արագ եւ կանոնաւոր ու շուփով կ'առաջնորդուինք մեր հանգստական սենեակները:

Անբացարքելի եւ աննկարագրելի զգացումներ պափած են հոգիս: Երկու քարի առաջ – դարձեալ ՀՕՄ-ի կողմէ կազմակերպուած – հայրենազնացութեան մասնակցեր էի ու Մոնթրեալ վերադարձիս ամիսներ ապրեր էի այդ «Անուշ Հայրենիքի» շնորհած «զինովոթիւն» ու զոհունակութիւնը: Ահա՝ դարձեալ հոս եմ ու ամէն ինչ կը թուի ըլլալ այնքան հարազափ ու սիրելի: Կը դիմում պափուանէն դուրս, դեռ բոլորովին չէ լուսցած, դիմացի այգին ու ամբողջ քաղաքը լուս ու հանդարք՝ կարծես անուշ քունի մէջ են բակալին:

«Սա Երեւանն է, Էսպեղ դու քո քա՞նն ես» Ռուրէնի մէկ երգի բառերը միթմրթալով, Երկար կը դիմում հեռուն՝ կամաց կամաց վերեւ

լուսաւորուող երկինքը ու վարը՝ կեանք առնող լայն պողովան: «Քո նմանը չկայ ո՞չ մի դեղ» այո՛, ոչ մէկ դեղ:

Մի քանի ժամ կազդրուուել է եկը մենք դարձեալ զիրար կը գդնենք ու կը վերանայինք մեր այցելութիւններու և պարովներու յայրագիրը, կը հանդիպինք Յասմիկին – մեր շնորհալի ու Երիբասարդ առաջնորդին – եւ ապա՝ Դրն. Մարլէնին, մեր վարպետ եւ զգուշ վարորդին:

Հայրենիքի մէջ, մենք ապրեցանք անմոռանալի օրեր: Ո՞վ կրնայ մոռնալ, Սեպտեմբեր 21-ի անկախութեան տօնին առթիւ, Հանրապետութեան Հրապարակին մէջ կազմակերպուած հանդիսութիւնները: Բազմահազար մանուկ, Երիբասարդ ու գարեց հայրենակիցներ եկեր էին մասնակցելու գոնախմբութեան. հոն էինք նաև մենք՝ սփիւքահայերս, եկած աշ-

խարիի ցրս կողմէն, հաւաքուէր էինք հոն՝ հրապարակը, կողք կողքի, ուս ուսի:

Փալփլուն ասպրերու եւ ծածանող եռագոյն դրօշակներու ներքեւ, երգ, պար ու խնդրութիւն էր մեր շուրջը:

Ծիծեռնակաբերդի մէջ, փարբեր երկիրներէ եւած <ՕՄ-ի խոմքեր բոլորուած անմատ կրակի շուրջ, անմեր նահապակներու հոգիներու յիշապակին համար, միասին Տերունական աղօթք եւ Տէր ողորմեայ երգեցինք: Շապ ճնշիչ էր մքնուորպը. «Մեր Հայրենիք» օրիներզը, եւ ապա <ՕՄ-ի ընկերուիիմներու կողմէ երգուած <ՕՄ-ի քայլերզը եկան դրսեւորելու բոլորիս զգացումներն ու ապրումները: Անմատ կրակի շուրջ, փիխան արցունքի, ճերմակ մեխակներ թռղելով հեռացանք Ծիծեռնակաբերդէն:

Լուռ ու արցունքով աչքերով մենք անցանք Եռարլուրի վրայ ննջող հերոսներու գերեզմաններու մօրէն, աւելի քան 700 կորիհներու ու կորիւններ հոն քուն էին մտեր: «Այս նոր զրուուած զինուորի մը շիրմն է, անցեալ շաբաթ ան ազերիների կրակի զոհ գնաց. քսանը-մէկ փարեկան էր, մեր կորիւը չէ աւարփուել փակաւին» Հայասպանի <անրապետութեան զինեալ ուժերու ենթասպայ զինուոր Ռոպէրն է պափմողը: Երկու փարի առաջ հանդիպեր էինք իրեն. ան նոյն հպարփութեամբ եւ վճռակամութեամբ կը պափմէր յալթանակներու եւ կոռուի մէջ զրուուած հերոս ընկերներու մասին, եւ իր զինակից ընկերներու հետք միասին, կը շարունակէր հսկել Արցախսեան պատեազմի նահապակներու պամ-թէոնին վրայ:

Այսպէս ամբողջ Երկու շաբաթ մենք կորիւցինք լեռ ու ծոր, դաշը ու անփառ, Արարաքեան դաշը կորելով հասանք խոր Վիրապ, բարակ մշուշի մը եփեւը պահուը բած վսեմաշուր Մասիսը լուռ կը դիբէր մեզ, կարծես երնէ՞կ կուփար մեզի: Երկար կը դիբէցինք դաշ-քերէն ու սահմանէն անդին՝ զոյզ սէգ գագաթները, բայց պէսք էր

բաժնուիլ ու մեկնիլ, երկա՛ր ճամ-բայ ունէինք կորելիք:

Հիաքանչ Նորավանքը այցելելէ Ենքը, խումբը հասաւ Ղարա-բադ, անցաւ Սպեֆանակերպի ու Շուշիի յաղթական ճամբաներով, ու բարձրացաւ մինչէն Գանձասարի հրաշագործ վանքը: Վերադարձի ճամբուն վրայ խումբը այցելեց

«Սա Երեւանն է, Էսպել դո Կանն եւս» Ռուրէնի մէկ երզի բառելը արյանդապով, երկար կը դիմեւ հեռուն՝ կամաց կամաց վերև լուսաւորուող երկինքը ու վարը՝ կեսանքը առնող լայն պողոսան:

Ձերմուկ: Յաջորդող օրերուն գե-սանք փայլփլուն Մեւանը, կանաց Դիլիջանը, Գեղարդն ու Գառնին, ձորերու վրայ թառած Ամբերդը, Օշական զին ու Սուրբ Մեսրոպ Մաշփոցի դամբանը, լսեցինք յաղթական Սարպարապափի զանգակներու զօղանցը: Երկիւղածութեամբ այցելեցինք խոնկ ու աղօթք մխացող Սուրբ Էջմիածինը: Մենք կարօփով ու հպարփութեամբ դիմեցինք այս բոլորը, իսկ իրենք՝ լու՛ո, «քարածայն» պափարազով, Հա-ւապք, Ցոյս ու Մեր պափամեցին մեզի:

Երեկոները, Երեւանի մէջ, մենք վայելեցինք գեղարուեսպական բարձրորակ յայրագիրներ. այնքան փաղանդ, կարողականութիւն ու լուրջ աշխափանք կը յայգնուէր հոն բեմին վրայ, իսկ մեր մօք, անզապելի յուզում ի փես սրահներէն ներս փիրող խանդավառ մքնուորպին ու ժողովուրդի կողմէ բեմի հանդեպ ցուցաբերուած սիրոյ ու հե-տաքրքրութեան: Մենք ապեցանք նաև անմոռանալի ժամեր ճաշա-սրահներու շէն ու հիւրլնկալ երդիկներու փակ, երգ, ասմոնք, պար ու

բարեկամութիւն էր մեր շուրջը անվերջ:

Մեզ ներշնչող պապմական կո-թողներու եւ սրբագրեիներու կող-քին, Հայ Օգնութեան Միութեան Կերպոնական Վարչութեան եւ ի մասնաւորի Գանապայի շրջանի կողմէ հովանաւորուած ծրագիրները ուրիշ կապ մը կը սրբեղծէին մեր եւ մեր հայրենիքի միջեւ: Մենք սուկ այցելուներ չինք: Տարիներէ իվեր <ՕՄ-ի պափամաւրական ժողով-ներէ ծնած բանաձեւերը եւ յաջորդութեամբ գործադրուած ծրագիրները դպարուէ փարի փարօրինակ մօգի-կութիւն ու հարազագութիւն մը սրբեղծէր էին <այրենիքի եւ մեր մի-ջեւ: Հայրենիքը այլեւս հող, քար ու գիրք մէջ գրուած <այոց Պապմութիւն չ'ը այլևս մեզի համար: Հո՞ն են մեր ծնողազորկ երեխանները իրենց հարազագութերով, <ՕՄ-ի Ար-ցախի «Սօսէ» մանկապարփէզի ու-րախ ու փալփլուն աշուկներով մեր ծագուկները, հո՞ն են Երեւանի Թիւ Մէկ Տիափի գիշերօթիկ որբանոցի, ինչպէս նաև Հրազդանի Թիւ Մէկ դպրոցի թերած աշակերպները. հո՞ն էին նաև Հայրենիքի մէջ մեծ նոյի-րումով աշխափող <այասպանի Հայ Օգնութեան Միութեան մեր ընկե-րուիները: Որքան մեծ եղաւ մեր յուզումը, բայց նաև գիհունակութիւնը, դպենելով այս բոլորը: Բառերէ ու գումարներէ անդին կային փա-քուք ժափներ, ինամք ու գոր-գուրանք սրացող վկար մանուկներ: Ժողովուրդի ծառայելու գործը, որ սկսած էր փարիներէ ի վեր, կը շա-րունակուէր լաւ ու շարունակական ծեսով, մարդասիրական եւ հայա-պահանձման գործ մը՝ որուն մաս-նակցեր էին <ՕՄ-ի աշխարհացրի բոլոր ընկերուիները, «գլուխեան խաջուիներ»ը:

Եւ ահա այսպէս, մեր Ռիսապա-գնացութիւն-շրջապայուղը կ'առնէր իր խկական իմաստը: Հայասպան, Արցախ ու Մոնթեալ կապը անզան մը եւս կ'ամրապնդուէր: Հայրենիք-սիխուք կը գրկախառնուէին ու ազ-գօգուսք գործը շարունակելու յանձ-նառութիւնը կը դառնար անսակարկ ուսիս՝ բոլորին համար:

COMMEMORATING AN ON-GOING GENOCIDE AS AN EVENT OF THE PAST . . .

By Tatul Sonentz-Papazian

IT CAN BE SAFELY STATED that, devoid of memory, the human experience would cease to exist. That there would be no identity, no history, no culture, and above all, no language to speak of, since each word triggers the memory of a particular experience collectively encountered and defined over millennia.

Perhaps this is the reason why, throughout history, rulers consumed with the desire of absolute control over their fellow men, have resorted to manipulations of memory by doctoring, or quite simply re-writing, history. The boundless arrogance of the mighty leads them to believe that truth, as such, is either irrelevant, when in conflict with the exercise of unchallenged rule, or, that it just simply does not exist! Thus, the spiritual and intellectual pursuit of the Truth, the venerated "VERITAS", upheld jealously by all centers of learning since the dawn of scientific and creative endeavor – along with History itself – becomes a casualty at the hands of tyrants accountable only to themselves.

The collective memory of the Armenian people spans an era of around three millennia. Almost every great, and not so great, civilization has, in some manner, left its mark on the soil and soul of our nation. We remember the past through our consciousness of shared experiences, and face our present problems in a manner that is based on who we are, on the self-image that our collective memory has rendered for us. And they are a multitude – these problems that we have to solve now as a nation still recovering from dependency, mostly trying to survive abroad, and struggling at home against economic and social instability and the atavistic appetites of predatory neighbors...

Many of our present problems trace their origins to tragic events of a not-too-distant past, events that we are now being asked – politely enough, to be sure – to stop remembering. A coterie, made up of "concerned" *odars* and "born-again" Armenians of all shades and colors, for a variety of reasons, keeps wagging a disapproving finger at us for having "too long a memory" for "unpleasant events" better left to historians in the interests of a "normal" present and a vaguely defined "brighter" future.

To begin with, this "request" puts the entire responsibility of scrubbing clean the telltale blood stains of a

monumental crime on the shoulders of the descendants of the victims. Secondly, it tries to maneuver diplomatically the embarrassing and cumbersome "presence" of the Genocide – an on-going crime, as long as it remains unattended through stubborn denial and refusal of proper restitution – into the realm of unresolved "past events" without the unequivocal stamp of recognition that would legitimize an authenticated page of world history.

Thus, at a very vulnerable time in their long odyssey, the Armenians are being asked to curb their troublesome "long memory" and to forget an event which – according to the established denial-supported opinion, never really happened in the first place!

It seems that, after persistently ignoring the screaming truth of an agonizing reality, which the Armenian nation had experienced to the very limits of total annihilation, this new "concerned" establishment is trying to relegate our people and their collective trauma to the never-never land of annual memorials of a non-event... an "alleged" something, that – according to the deniers – never occurred , in the first place...

For a long time we were denied the truth, now we are being robbed of a place in reality itself. This time-juggling shell-game, designed to deny the Armenian people their legitimate rights and formal promises earned during and after the Great War that spawned the very first genocide of the last century, cannot succeed because it ignores the present and its realities and insists on dealing with an existing problem as a thing of the past to be dealt with as a fading manifestation of an over-stimulated "tribal memory"...

Let us take a good look at where the Armenians are and why. Let us look at a historic homeland, in the west, now mostly inhabited by non-Armenians or forcibly Islamized Armenians deprived of their faith and culture, as a result of a well-documented act of a state-planned genocide which, as we speak, continues to bear its bitter fruit by gradually and inexorably assimilating hundreds of thousands of the descendants of the survivors of the Great Crime – *Metz Yeghern* – into the society and culture that willingly and maliciously executed the death sentence of 1915, decreed by a criminal Ottoman government. Are the Armenians willing and ready to relegate this on-going genocide of their ethnicity to

TELL US WHAT TO DO

the realm of “ancient history”? If they refuse, they will surely be accused of being obsessed by “events that took place in the past” by the very people who express concern for our present and future.

In Artsakh, historically and culturally Armenian since time immemorial, a proud and freedom-loving people is being asked to submit to the rule of a neighbor whose entire history as a “nation” – amounting to... 87 years, all told – has been devoted to the destruction of the present Armenian state, whose already brutally truncated territory they now call “Western Azerbaijan”... Should the Armenian people accept such a “final solution” designed to bring them the peace of the graveyard in the Caucasus?

And finally, the Diaspora, spread from Russia to the remotest corners of the earth; over six million Armenians, forced into exile, scattered to the four corners of the world, where alien environments diminish their chances of survival as culturally distinct minorities inexorably forced into the mainstream.

Present day Turkey, obvious heir to the Ottoman Empire, continues to enjoy the ill-gotten bounty left to her by her genocidal predecessor – whose imperial appetites for her neighbors’ historic patrimony she has yet to disavow – today tries to buy her way into the European Union, with lures of lucrative contracts for globalized “European” corporations... while still denying the veracity of the first genocidal ethnic cleansing of the 20th century with its over three million Armenian, Greek and Assyrian victims...

As we can see, on this 90th anniversary year of the *Metz Yeghern* – the Great Crime – what we, and the rest of the world, are being coerced to regard and accept as the past, is, in truth, the present, here and now, affecting and threatening the future with more of the same chauvinistic appetites that led to the first genocide of the 20th century ninety years ago... In essence, what we are being asked to forget is our present...

As the saying goes, those who forget the past are condemned to repeat their mistakes; what is to be said of those who mistake the present for the past and erase it from their memory? What kind of a future – if any – could be in store for them? ●

What's going on here?
Spare the song and dance!
We're lost in these woods
And need some guidance!

Surrounded by trees,
No one to show the way,
Things are getting rough!
We have gone astray...

It's darker than black,
Which way to daylight?
The stars no longer guide,
Retiring for the night.

So, who's to guide us?
Whom shall we trust...
Stuck on this trail,
We shall turn to dust!

Let's ask a thornbush!
What does it say?
Being in no rush,
It tells us to stay.

Shall we ask the wind?
No! The wind is shifty!
It can push and shove us
To where we shouldn't be.

Let us stand together,
Let us not retreat,
Till we find a stream
And proceed with it.

Let's go with its flow,
For it tells no lies,
Wherever it may lead,
Kinfolk will greet us.

HAMO SAHYAN
1961
Translated by Tatul Sonentz

Adventures Down Under

Nyree Derderian

We travel around the world – on vacation or business – not knowing when we may meet an Armenian in another part of the world, and when we do, we wonder what kind of reaction and rapport to expect. The ARS has made those encounters quite easy. The Society spreads over 24 countries, from East to West, North to South, providing its membership and countless supporters with a common bond based on shared concerns and hopes to assess and discuss, to commiserate or rejoice in a warm circle of togetherness...

During the month of October, 2004, I was privileged to accompany my mother, a member of the ARS Central Executive, to Sydney, Australia. Excited and somewhat nervous, we arrived in Sydney from Los Angeles, to be greeted by a large number of ungerouhies who were as curious about us as we were of them. Throughout our 13 hour flight, I was wondering how we would recognize one another. I asked my mother how would we recognize those who would come to greet us? She assured me we will know. She was correct, as usual. They knew who we were and greeted us with greetings of joy and smiling faces. It simply amazes me, to this day, that bond that pulls all ARS ungerouhies together...

We speak of all the good that the ARS does for the Armenian communities around the world and yet we forget the personal pleasure of meeting another ARS member from another part of world – which is a shame – because it is truly a special moment, that first encounter with a fellow ARS member, someone with whom you are connected with a very special bond. In reality, being a member of the ARS is not only a privilege, but it is also a lifetime adventure.

The adventure of meeting new people, seeing a new country and becoming adapted to yet another aspect of the Armenian Relief Society is all part of it, but let's not forget the contribution that the Society brings to those in need. ARS/Australia is busy caring for its community as well as extending a helping hand to our Homeland.

Ungh. Hasmig Derderian, Vice Chairperson of the ARS Central Executive, is also the representative assigned by that body to ARS/Australia; the purpose of her visit was to review their activities and to attend the regional Convention, as an advisor.

Australia does not have a very large Armenian Population, but the population that it does have is very involved with Armenian Community life and has created a “little Armenia”, as William Saroyan, so perceptively said many years ago.

Currently, ARS/Australia is home to 3 chapters: the Sydney “Soseh” Chapter, the Melbourne “Nairy” Chapter, and the Fairfield “Arax” chapter. The region has already made progress by creating its 4th Chapter, which will be geared specifically to attract young Armenian professionals and young mothers. The Regional Executive headquarters are based in Willoughby, a highly Armenian Populated suburb just minutes away from Central Sydney. The Region is very involved within its own community, being a major supporter of the Local Armenian School, the Hamazkaine Arshak and Sophie Galstaun School, which is ranked as the one of the top private schools in New South Wales. The Sydney “Soseh” Chapter owns and directs a day care/preschool, where children of all races, alongside Armenians, attend on a daily basis and are able to learn basic skills and more preparing for the next stage in their

young lives. We had the privilege to visit and spend a morning with these amazing kids who entertained us with their stories, songs and dance. They sang Armenian songs, Australian Songs and songs that English speaking children all around the world sing.

The Convention took place on Saturday, Oct 16 through Sunday, Oct. 17. There were 15 delegates and the largest number of observers ever present. Though it seemed that, due to the small number of delegates, the meeting would not be intense, it was, because of the topics being discussed. The Convention Agenda went

Nyree Derderian, Gladis Berejikian and Ungh. Hasmig Derderian on the roof of Parliament besides the Armenian Genocide Memorial

smoothly, in the exchange of ideas, the ungerouhis learned a lot from the Central Executive Representative – as did the Central Executive member, herself.

One of the most important issues to arise from the discussions during the meeting was the recruitment of youth to energize the ranks of the ARS with new blood. In my short but intensive involvement with the ARS, this emerges as a concern which worries a large number of the ARS community. The simple solution to this problem is for all ARS members to encourage daughters, daughters-in-law, sisters or friends that are not involved, to attend an ARS function, so that they may see all the good that the ARS does. The other option is to create a chapter solely for younger members, so that they may easily identify and cooperate with one another in their collective efforts to be helpful to the Armenian Community.

The entire trip was not solely business: Saturday night of the Convention, we had the opportunity to interact socially with the ungerouhis at a Persian Restaurant in the Suburb of Lane Cove. We were entertained by an Armenian singer, in excellent company.

The Regional Executive had arranged for ungh. Hasmig to be interviewed by the local Armenian Radio Hour “Sardarabad” and SBS, they asked her to present the ARS to the people of Sydney, and discuss some of the programs that the ARS is presently implementing – especially the ARS Sponsor-A-Child Program, in which the Australian Region has been an active participant for over a decade. The sponsorship program was established by the ARS, Inc. Central Executive to help Children in Armenia who have been orphaned during the Earthquake and the War for the independence of Nagorno Karabagh.

The Week after the Convention, we were given the opportunity to visit with Sydney’s major philanthropist and his wife, Mr. and Mrs. Arshak and Sophie Galstaun; they are the major contributors to the local Armenian School in Sydney and, in a symbolic way, are the grandparents of all the students that attend that school. After our visit with the Galstauns we had the opportunity to visit the Hamazkain Arshak and Sophie Galstaun School.

The property size of the school was impressive; the possibilities that exist for expansion are extensive. The students were into their own world, busy with their daily routine of learning, playing and having a good time. We toured the campus and many of its facilities including the ARS Central Executive sponsored computer lab. The ARS of Australia is very active in supporting the school monetarily and with volunteer man-power. Currently the school houses 330 students from Kindergarten to 12th grade.

We also had the opportunities to visit with the local chapters. On Monday evening, the Sydney “Soseh”

Delegates and observers at the ARS Australia Regional Convention

were approximately 70 ungherouhis present. The chapter asked me to present a brief introduction of Roberts Rules of Order. The ungherouhis had prepared a light meal and were given the opportunity to mingle with the Vice-Chair of the Central Executive on a more personal level.

The Following evening, we visited the “Arax” Fairfield chapter where, once again, the local membership had the opportunity to mingle with ungh. Hasmig and I was asked to give a presentation on Roberts Rules of Order as well. They too had prepared a light meal and were able to mingle on a more personal basis with the Vice-Chairperson.

On Friday prior to the Convention, the Regional Executive and members from chapters accompanied my mother and I on a tour of Central Sydney, in particular the Harbor and the docks. One of the ungherouhis arranged for a visit with Gladys Berejiklian, a Member of the New South Wales Parliament, representing Willoughby. Gladys gave us a tour of the Parliament building and showed us the monument dedicated to the Armenian Genocide, located on the 9th floor of the building. She then invited us to attend a function that was to take place on Wednesday – a kick off to a committee being formed under the auspices of the NSW Parliament emphasizing the Armenian Genocide. While visiting in her office, ungh. Hasmig, moved by the reality of seeing a young ARS member in such a prestigious position, presented ungh. Gladys with her own ARS pin. Gladys, in turn surprised and touched, accepted the pin vowing to wear and cherish it.

On Wednesday evening, we attended the kick-off for the Committee, which was very interesting, as one had the chance to see how different levels of government work in different countries. Thursday, early morning, we boarded a flight to Melbourne to visit with the “Nairy” Chapter. We were greeted at the airport by the Regional Executive member from Melbourne and were taken to breakfast where members of the Executive were present. Later in the day we went to the Armenian Center to visit with the chapter. After the meeting we had the pleasure of meeting with Harutun Matheossian and his sister Sonia Serpouhie Matheossian. Mr. Matheossian, having read the advertisement in regards to the construction of the ARS Akhourian birthing center in Armenia, had contacted the Regional Executive for some further information. Since ungh. Hasmig was planning a trip to Melbourne, the Regional Executive arranged a meeting with Mr. Matheossian. ungh. Derderian, along with members of the Regional Executive, met with Mr. Matheossian and his sister. Ungh Hasmig provided extensive information on the birthing center, including a recent video taken while she was in Armenia, weeks earlier. Mr Ma-

Ungh. Hasmig Derderian pinning her ARS pin on Ungh. Gladys Berejiklian, member of Parliament

theossian, pleased with the information presented to him, decided to become the sponsor of the operating room with a \$60,000 (84,000 AUD) donation, which will be used to purchase the necessary medical equipment that will help save lives of newborn babies in Armenia. Ms Matheosian, moved by her sibling’s gesture, decided to take on the sponsorship with a donation of \$3000.00, to furnish two physicians’ rooms.

We returned to Sydney the following morning. For those of you, who may have wandered all the way to Australia, did you actually see a kangaroo or a koala? We did! On Friday, when the work was coming to an end – between rain storms – we were lucky enough not only see, but pet a koala and a kangaroo, while feeding them.

I would like to thank the ARS of Australia for their hospitality and warmth in making our visit to Australia a memorable one.

Saturday Evening, the Regional Executive had organized a farewell party for us. It was quite emotional; to think that, in just 10 days, you can develop a bond with people you had never met before, or thought of. Saying hello is very simple, it’s when you get to the farewells that it becomes difficult. The Armenian Relief Society is a family scattered all over the world. It is amazing the weight this organization carries on its shoulders; not only is it concerned in assisting the Armenian people, preserving its identity and heritage, it is also a place for women from all over the world – with a variety of backgrounds – to meet each other and keep the ever extended, global Armenian family together. Simply put: the ARS is an adventure to last a lifetime. ●

April 24

*Mother of mine,
Sweet and innocent martyr,
Last night, I dreamt again of those black days of April...*

*The days of Genocide, charred into my heart,
Remain smoldering to this day;
Those terrible days you endured,
You, martyred mothers of Armenia...*

*Once again, I cringe in pain, pursued by black shadows in my nightmares,
As I hear your heart-rending pleas
That still echo in my ears...*

*I still see the scorching horrors and atrocities
In the barren desert of Der Zor,
The butchered, dismembered bodies of my people;
I still see desperate mothers pressing dead newborn
To their milkless breasts...*

*Should our children forget these horrors,
May the world look upon them with disdain and contempt...*

*Alas, mother, I remember so much more...
A Turk,
More of a beast than a man,
Breaking loose from the pack of wolves and giving chase to the women,
Caught you and dragged you away from your children;
My poor mother,
You knelt before him and begged him to spare you:
"For the love of God, let me go, my children will not survive my death..."*

*The beast warned you, that should you not comply and go with him,
He would kill your children, one after the other
And drink their blood to quench his thirst.
Your pleas fell on deaf ears --
You were dragged off to the Calvary, where mothers and virgins in thousands
Were martyred by Turkish wolf-packs...*

Should our children forget the horrors...

*An octogenarian, today, I renew my vow never to forget you...
Never!
Until the sun rises, once again, over our blessed lands,
Until the waters of the Euphrates turn blue again,
Until Ararat, the guardian of our lands,
Frees itself from its chains of bondage
Once again...*

Only then, will you be able to sleep in peace, my mother.

MALVINE HANDJIAN

Պարունակ մք Հայ... Սովորական հայութեան

Սան Սեպտեմբեր, 2002: Դարձեալ Հայաստան էի, դարձեալ Ծիծեռնակաբերդ: 1915-ի Եղեռնի յոշակոթողը, կանգնած Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին, քարեղին ծառացումով արդարութիւն կը պահանջէր երկնքի ու երկրի գրեթերէն, յանուն մէկուկէս միլիոն անպարփ զոհերու, յանուն աշխարհացրի Մնացորդացին, յանուն Հայաստանի բարձրավանդակին թառած հայութեան կոփորակին ու անոնց գուած բոլոր կորուսփներուն...

Ամէն քան նոյնն էր: Քարացած լուսիւնը ուղեղս կը մրճահարէ՝ ննկապանքի ու ցասումի գրովիինով: Գիշահակ կ'ուղղուիմ ներքնայարկին բացուած յուշանգարանը:

Ճաշակով եւ բժաննդրութեամբ ցուցադրութեան դրուած իրերը (պարկերներ, քարեզներ, արձաններ, արուեստի գործեր, գրութիւններ, պատրմական փաստաթութեր, մարդկային գանկեր, ռուսորներ), գիրութիւն առջող կիսամութ պահին մէջ, լուսամուգերու խաչաձեւ բացուածքներէն ներխուժող լուսարձակումով ֆոսֆորի նման կը փայլէն, պահը հսկումի վերածելով, իսկ երաժշգութեան ձայնասփոռումով՝ պարագագի...

Պահ մը այնպէս թուեցաւ ինծի, որ մէկուկէս միլիոն զոհերը հոն էին հաւաքուած եւ հողոց հանելով կը փսխային ականջիս, որ իրենց հոգիները, դեռևս թափառական, կը շրջին աստանդական հովերու թեւերով եւ հանգիստ պիտի չգրնեն, մինչեւ կարենան իշնել իրենցմէ խլուած հողերուն...

Խումբը համբաքայլ կ'ընթանար՝ գրուած բացագրութիւնները ունկնդրելով, նկարելով, աւարելով, արդասուելով... Քայլերս արագացուցի՝ ինքզինքս դուրս

նեփելու եւ թթուածին շնչելու արգօրանքով:

Սրահի ելքին, մութի-լոյսի վարագոյրը ճեղքելուս, դէմ յանդիման եկայ առանձին պարուանդաններու վրայ գետեղուած վեց սկիհներու, որոնք միւռոնի փոխան հողով լեցուած էին՝ թերուած Արեւմբահայաստանի բռնագրաւուած վեց հայաբնակ նահանգներէն՝ Էրզրում, Վան, Սեբաստիա (Սըվազ), Պիթլիս, Խարբերդ, Տիարպէքիր: Բոլորն ալ բոսրագոյն էին՝ գժգոյն եւ մուգ երանգներով: Արդեօք մուգը աւելի՝ արիւն ներծծած էր, գժգոյնը նուա՛զ: Սակայն, պագին վրայ ամրացուած քարգէզն ու ցուցադրախափը կը վկայէն, որ բոլորն ալ նոյնքան արիւն խմած են, իդենց հարազար զաւակներու արիւնը...

Ցուցադրախափակի վիճակագրութիւնը կ'ըսէր թէ միայն վերոյիշեալ վեց նահանգներէն ոչնչացուած կամ գրեղահանուած էին 1,072,200 հայեր: Էրզրումը գուած էր 213,500 հայ, Վանը՝ 196,500, Սեբաստիան՝ 208,200, Պիթլիսը՝ 164,000, Խարբերդը՝ 169,000, Տիարպէքիրը՝ 121,000:

Առաեւ՝ Արեւմբեան Անապոյիայէն՝ 344,800 հայ, Կիլիկիայէն եւ Հիւսիսային Սուլիայէն՝ 239,000, Երոպական Թուրքիայէն՝ 31,000, Տրապիզոնի նահանգէն՝ 58,390: Գումար՝ 673,190: Լնդիանուր գումար՝ 1,745,390 հայեր:

Ցուշարձանին նման բարացած մնացի, մինչեւ որ զիս կլանեց այն միքքը, թէ Խարբերդի բուռ մը հողէն պէտք է պարունց մը մօրս գանիմ, որպէս իր ծննդավայր հայրենիքէն թերուած բալասան, կեանք մը ամբողջ կարօպախափէ կոփացող իր սրբի խոցը մեղմելու...

Սիրս սկսաւ անկանոն գրուին, աչքերս պղպո-

թեցան, մարմինս կը դողար: Իսկ զաղափարը չէր նահանջեր: Ընդհակառակը՝ աւելի ոյժ կը սպանար, աւելի կ'ոգեստրուէր եւ աւելի մեծ թափով զիս կը մղէր միկրս գործադրելու: Աչքերս դարձուցի դէպի հսկիչ օրիորդը, կրնակը դէպի ինծի էր: Առիթը յարմար էր, շուրջ մարդ-մարդասանը չկար: Փորձութեան մավոնուելով, մօփեցայ Խարբերդի սկիհին ու ձեռքս երկարեցի... բայց ընդուսպ կանգ առի:

Առանց արփօնսուեան կարելի չէր: Իսկ արփօնութիւն խնդրելը կրնար վրանգաւոր ըլլալ: Կրնայի մերժուիլ: Յնորոյ ի՞նչ... Այս առիթը արդեօր կը կրկնուէ՞ր... մայրս կը սպասէ՞ր... ժամանակ ունէ՞ր սպասելու...: Նախընքրեցի մերժուիլ քան գողնալ մեզմէ գողցուած հողը: Նոյնիսկ եթէ աննկապ անցնէր, մօրս սիրով պիփի վկայէր, եւ գուցէ փարած հողս զիխուս ցաներ...

Դիմեցի թերափիթիթ օրիորդին եւ բացափրեցի կացութիւնը: Հասկցաւ, կարեկցեցաւ, մօրս 95 փարեկան ըլլալուն զարմացաւ եւ ըսաւ.-

«Ոչի՞նչ, վերցրէք արագ եւ, առանց ուշադրութիւն հրաիրելու ծեր վրայ, հեռացէք»:

Իսկ ինք մարմնով շրջուեցաւ հակառակ ուղղութեամբ՝ իր մեղսակցութիւնը քողարկելու նպագրակաւ: Մսքիս մէջ ոչ մեղք կար, ոչ մեղաւոր, ոչ ալ մեղսակից: Կար բարի նպագրակ, բարեգործ հոգի եւ բարեգործակից, իսկ թողոնթոյի մէջ՝ այս բարիքին արժանի բարի մայրիկս...

Թաշկինակիս մէջ ծրարուած պիրունց մը հողը, չեմ զիփեր ինչո՞ւ, փոխանակ ձեռնապայուսակիս մէջ դնելու, դրի ծոցս ու ասպիճաններէն արագավազ բարձրացայ յուշարձանին սարահարթը:

Յնծութեան եւ խոռվիք զգացումներ կը յուզէին ամբողջ էւլիքինս: Ի՞նչ պիփի ընէի այս հողով: Մայրիկի՞ն փայի, որ շօշափէր, հոփոփար ու համբեսէր, թէ պահէի, որ մահուան օրը անհայրենիք իր աճինին խառնէի... Ժիպական միքերս ուզեցի վանե եւ սկսայ կերպոնանալ դրական այն համոզումին վրայ, որ Մայր Հողը, մեր ծոցին մէջ, թէ մենք իր ծոցին մէջ, անձերազանցելի ոյժ է, պարկանեկիութեան երաշխիք, միխթարանք, յոյս, աղօթք ու պահպանակ: Իրար ձուլուած՝ կենդանի եւ կենսապու նշխարի...

Յուշակոթողի մշտավառ բոցի կախարդանքով հմայուած՝ ամբողջ մարմնով կ'այրէի: Կարծէք երակներուս մէջէն հրահեղուկ հոսէր, հակառակ որ եղանակը զոյ էր եւ արեւը՝ ամպածածկ: Անկասկած, ծաղկած հայրենիքիս հողը ոփքիս փակ ու կորսուած հայրենիքիս հողի պիրունցը սրբիս, պիփի հրկիզուէի՝ առանց մոխրանալու, պիփի հալէի՝ առանց սպառուելու...

Ք սան բարի առաջ մայրս թերած էի Հայասպան: Եկած էր պնդումներուս գոհացում փալու համար: Ու մենք երկուրով կանգնած էինք ճիշտ այսպետ, փունջ մը ծարիկ զեփեղած էինք, ծունկ մը աղօթք ըրած, ու մայրս բորբոքած՝ հայինյած էր անիծեալ

թուրքին, ըսելով՝

«Շո՛ն շան որդի թուրք... ինչո՞ւ այսպէս ցիր ու ցան ըրիք մեզ: Ինչո՞ւ հիմա մենք Վրաքսի երկու ափերուն ըլլայինք, Վրաքափի երկու կողերուն... ինչո՞ւ մեր մեռեներու գերեզմանին մոմ ցվառէինք, խունկ չծխէինք...: Չնեղանաս, աղջիկս, ասիկա իմ հայրենիքը չէ: Իմ հայրենիքս Խարբերդն է, ուր կան պապերուս ածինները, ուր կան մանկութեանս քաղցր յիշափակները: Այս հորը ինծի բան մը ըլսեր: Հողին հետք պէտք է կարենաս խօսիլ եւ անոր սրբի զարկը լսել... Երանի թէ ինծի հո՞ն փանէիր, Վրաքափի մի՞ս կողմը: Մէկ անգամ միայն մեր պաղչայի (պարփէզ) թթենին մազգչէի, մեղրահամ թութը թօթուէի, ուրիշ բան չէի ուզեր: Ամէն զիշեր երազներովս հո՞ն եմ»:

Լուր էի: Ի՞նչպէս կրնայի մեղադրել խեղճ մայրս: Մանկութիւնը հազի բողըօչած, թուրքի եաթաղանին հարուածը իջած էր զիխուն: Որբանոցներու մէջ փայփայած էր պապանեկութիւնը, Տէր-Զօրի անապափի աւազներուն վրայ ծաղկեցուցած էր երիփասարդութիւնը, ուր, աւելի ուշ, Եփրափին զոյ փուած էր իր առջնեկը՝ 12-ամեայ եղբայրս, իմ ծնունդէս 4-5 ամիս առաջ:

Աչքս բացած եմ՝ մօրս աղեկփուր ողբը ականչիս ու աղի արցունքը այփիս: Բայց, մինչեւ այսօր, յիշողութեանս մէջ աւելի ուժեղ կը հնէ իր ծննդավայր Հողէ զիխունալ փեսնելու ափսոսանքը, քան զաւկին կորուպի ողբը: Մի գուցէ հայրենիքը այն է, զոր կորսնցնելէ վերջ այլես ոչինչ ունիս կորսնցնելիք...

Սխալած էի: Այս հայրենիքը իրեն համար քարփէզի վրայ փեղ մըն էր՝ գեղեցիկ, հիանալի, բայց իր հայրենիքը չէր: Իր հայրենիքը հո՞ն էր, ուր փափուկ մարգագեփինները շոյած էին իր ներքանները, փուշն ու փարասկը ծակծկած էին ոփքերը, ու կաս-կարմիր արինը կաթեմած էր արփին մէջ, պարարփացեր էր հողը, հասակ նեփած էր ցորենի հասկը, յորդած էր ոսկի հափիկը, լեցուցած էր շփեմարանները, ճարճափած էր թոնիրի բոցը:

Ինք երազած էր օր մը անապայման վերադառնայ Խարբերդ, հայրենի զիխի արեւով արբենալու, հեքեաթային լեռներու եւ հովիդներու կախարդանքին մէջ կորսուելու, սառնաղբիւներու անմահական ջուրով պապակը յագեցնելու եւ պապենական փան թոնիրի շրթէն պոկուած թարմ հացի բուրմունքով զինովնալու...

Ձ որոնթօ վերադառնալս երեք օր վերջ այցելեցի մայրիկիս եւ իրեն երկարեցի թաշկինակին մէջ ծրարուած պիրունց մը հողը.

– Տէ՞ս, մա՞մ, ինչ բերած եմ քեզի Հայասպանէն:

– Ի՞նչ:

– Հո՞նի...

– Ես, Հայասպանի հողը ի՞նչ պիփի ընեմ -- ըսաւ ու փոքրիկ ծրարը ինծի երկարեց:

– Հայասպանի հող չէ, մա՞մ, Խարբերդի հող է:

Զայն չիանեց: Ոչ մեկ հակազդեցութիւն ունեցաւ:

Երեսի ուզեց լսածը մարսել:

– Չե՞ս հաւաքար:

– Ոչ: Խարբերդի հողը Հայաստան ի՞նչ գործ ունի:

Ո՞րկէ բերիր:

– Հայաստանէն, Ծիծեռնակաբերդի թանգարանէն:

– Ի՞նչ է, թանգարանը հո՞ն կը բաժնէին:

– Հող չին բաժներ: Արեմփահայաստանի վեց

հայաբնակ նահանգներէն մէկական բուռ հող ցուցադրութեան դրած էին:

– Դուն ալ գողցար անշուշփ: Առ, չեմ ուզեր...

– Պէքք չեղա որ գողնամ: Խնդրեցի, փոխին:

– Ճիշդը ըսէ, Սոնա, ինձի մի՞ խարեր:

– Ինչո՞ւ պիտի խարեմ, մամ: Ինչո՞ւ հաւաքը չես

ընծայեր ըսածիս: Ե՞րք քեզ խարած եմ:

Թեթեւ ժախիք մը ուրուազծեցին ցամքած շրթները: Թաշկինակը իրեն մեկնեցի: Մաքք փոշիին թաթիսց, քսեց աչքերուն ու ըսաւ.-

«Փա՛ռք քեզ, Տէ՛ր, ուխսու կապարեցիր: Երեք օրուան ծոմս բանալու համար պէքք էր նախ հաղորդութիւն առնէի, յեփոյ բերանս հաց ու ջուր դնէի: Ահա՝ իմ սուրբ հաղորդութիւնս...»:

Դողդացող ու ոսկրուի մագներով հազիւ կրցաւ հողի քանի մը փշրանք լեզուին հասցնել եւ կուլ պալ փորձել: Բայց բերանք փայտի պէս չոր էր, լորձունք չկար, որ կարենար կլել: Փշրանքը կոկորդը մնաց, ու սկսաւ շնչահեղձ ըլլալու ասպիճան հազար:

Զեռքս ու ոսքս իրար անցան: Այս ի՞նչ պապահեցաւ: Յօնք շինելու փեղ աչք պիտի հանէի: Մայրս կը խեղդուէր... Զայնը մարեցաւ, աչքերը ակնակապիճներէն դրս ինկան, ու աղերսական հայեացըն ինձի նայեցաւ՝ հողին ծրարը ափին մէջ ամուր սեղմած...

Զուր հասցուցի, կրնակը թափահարեցի, սկսաւ դարձեալ հազար. յեփոյ կամաց-կամաց սկսաւ թոյլ շնէլ ու ինքզինքին գալ: Երբ հանդարդեցաւ ու հանգստացաւ, սկսաւ պապմել, թէ ինչպէս իր մայրն ալ պիտի խեղդուէր՝ ուրիշ խոսքացուած ուխս մը իրագործելու ի ինդիր: Ընդհափելով զինք՝

– Բայց, մամ, ինչո՞ւ երեք օր ծոմս բռնած էր: Դուն այս դարիքի ինչպէ՞ս պիտի դիմանաս ծոնապահութեան: Ան ալ մէկ օր չէ, երկու չէ, երեք օր: Վսպահ եմ ջուր ալ շխմնեցիր...

– Ոչ ջուր, ո՛չ մուր:

– Թամասիոնի դե՞ղդ ալ շատիր երեք օր:

– Ոչ:

– Կարելի չէ, մամա, երեխայ չես: Քանի անգամ քեզի բացարած եմ, որ եթէ ջուր չխմես, մարմինդ կը ջրազիկուի, եւ երկամունքներդ չեն աշխափիր: Մեռնիլը փրկութիւն կ'ըլլայ, բայց կրնաս չմեռնիլ, երկար քաշել ու փառապիլ: Ի՞նչ ալ ըլլայ դրդապապճառը, ասկէ վերջ ասանկ ուխսեր մի՞ խոսքանար Ասպուծոյ, խնդրե՞մ, մամ...

– Ոչ կը մեռնիմ, ո՛չ ալ կը հիւանդանամ, դրւն անհոգ եղիլ: Ասպուծ միշտ օգնած է ինձի, իմաս ալ օգնեց, ասկէ վերջն ալ կ'օգնէ: Ասպուծոյ գօրութիւնը

մեծ է՝ եթէ հաւաքանք իրեն...

– Մամ, յամառութիւն մի՛ ըներ:

– Ես յամա չեմ, հասպաքամիփ եմ:

– Անկարելի է քեզ փոխել... վերջացնենք: Հիմա

ինձի ըսէ թէ ինչո՞ւ երեք օր ծոմս բռնեցիր:

Հարցուսն բոլորովին չսեղու պալով, սկսաւ պապմել իր մօր կապարած ուխսի մասին:

«Զարդի ահ ու սարսափի օրերուն էր: Ձէն գիտի պզփիկները փողոցը կը մեծնային՝ իրարու հետք խաղալով, կուտելով, հաշփուելով, բայց այդ ամրան, մայրերը փունէն դրս չէին ձգեր երեխաները, որովհետեւ պապահական որեւէ պահու ձենփերմէները (ոսքիկան) կու զային՝ ո՛վ կար-չկար կը հաւաքէին կը փանէին»:

«Այդ օրը, փաք ամառնային երեկոյ մըն էր: Կիները գնային առօրեայ գործերով գրադած էին, իսկ մենք քնաթաթախ աչքերով բակը նսպած էինք: Ցանկարծ դրսուր ուժով թակեցին: Աղային սպասաւորն էր, եկած էր զգուշացնելու, որ ձենփերմէները ուր են, ուր չեն կը հասնին: Աղան լուր առած էր, խանըմն ալ յանձնարած, որ դոնախ երթանք պահութելու համար»:

«Աղաջին անգամ չէր, որ նման ազդարարութիւն կը սպանայինք: Ամէն բան եղած գտեղը ձգեցինք, 16 հոգիով վազնեվազ հասանք դոնախ (ապարանք) եւ մարմնք յարդանցը: Շունէերնիս բռնած՝ ամբողջ մարմնով անյայրացանք յարոի դէզերուն մէշ»:

«Մեր գիտի աղաներն ու խանըմները թէն թուրք էին, բայց շաք ասպուածավախ եւ բարեսիրվ էին: Երեւակայէ, այս մարդիկ ի-ն մեծ վպանգ աչքերնին առած էին մեզի պաշփանութիւն առաջարկելով, որովհետեւ կառավարութիւնը հրովարդակ հանած էր, եւ մունեփիկները կը շրջէին փողոցներուն մէջ, յայրարելով թէ ո՞վ որ փորձէ կեաւոր (հայ) պահել իր գրան մէջ՝ պափիծը կախաղան պիտի ըլլայ: Հաւաքա՛, իրենց շնորհի էր, որ մեր գիտէն գրեթէ մարդ սէօվ-քիէթ (արսոր) չգնաց: Երկու հարիր հայ բնակիչներէն բոլորը ազաբեցան, բացի մաքի վրայ հաշուուր քանի մը հոգիէ: Սիսալ չխասկնաս զիս: Թուրքերու անմարդկային արարքը չքմենացնել չէ նպագակս: Պեփութիւնն էր, որ ի գործ դրա Հայկական Զարդը: Շողովուրդը ահաւառ պափիծի սպանալիքին բակ, յաճախ հակառակ իր կամքին, գործակցեցաւ կառավարութեան հետ՝ իր կաշին փրկելու համար... ճշմարդութիւնը չեմ կրնար ուրանալ, հոգի պիտի բամ ու Ասպուծոյ դարասպանին առաջ կանգնին»:

«Զերկարեն, կէս ժամ եփք նոյն ղղզմաքեարը (սպասաւոր) եկաւ ըսելու, որ ապահով էր դրս զալ, ձենփերմէները մեկնած էին»:

«Յարդի փոշիէն խեղդուելով, հազարով-փաշփալով դրս նեփեցինք մենք մեզ: Մայրս ձեռքերը դէզի երկինք բարձրացուց, Ասպուծոյ շնորհակալութիւն յայփնեց՝ այս անգամ ալ մեզ փրկելուն համար, յեփոյ միքաւ աղային եւ խանըմն մօվ՝ երախարագիւթիւն յայփնելու շնորհուած պափսպարանին համար»:

«Աղաներն ու խանըմները կը սիրէին ու կը յարգին մայրս: Անոնք Ուզուն (Երկարահասակ) Անիկ դրած էին, զափորշելու համար միևնու երկու Անիկներէն, որոնցմէ մէկը՝ Ղարա (սեւ) Անիկն էր, միւսը՝ Ղըսսա (կարճահասակ) Անիկը: Մայրս բարձրահասակ եւ գեղեցիկ կին էր, այր մարդու փոկունութեամբ, անվախութեամբ ու չարքաշութեամբ... Հայրս մեռած էր, չորս երեխաներու հոգածութիւնը իր վրայ մնացած էր: Աղաները ինծի հանդէպ ալ մնանաւոր գլաքարութիւն ունէին: Անոնս Ղարի (դարբաւոր) Հայկանուշ դրած էին, ճշմարդախօս եւ արդարադապ ըլլալուս համար»:

- Նորէն ինքզինքդ գովեցիր հա՛...
- Իրականութիւնը ըսի, ինքնազուվութիւն ըսրի:
- Անշուշպ: Յեպո՞յ...

«Յանկարծ մաման նկագեց, որ Վարդուիի քոյրս չկար: Եփ դարձանք, խորհելով որ յարդանոցը մնացած կրնայ ըլլալ: Անիկա քիչ մը վախկով էր, երկչոփ ու սակաւախօս: Տասնըերեք տարեկան էր, երեցը, բայց միշտ մամային փէշէն կախուած: Անկէ չկարենալ բաժնուելուն համար ալ դպրոց նոյնիսկ չգնաց, ոչ ալ գրել-կարդալ սորվեցաւ: Շափ բարի էր ու բոլորիս նկագմամբ հոգածու: Իր հակապագլերն էր Թամար քոյրս, իրմէ երկու տարու փոքր, ինձմէ երկու տարու մեծ, որ շափ կրուազան էր ու խնդրայարոյց: Մամային ու բոլորիս հոգին կը հանէր: Բոլորս իր շուրջ պիտի դաշնայինք, որովհետեւ ինք դպրոց գացեր ու յոգներ էր, իսկ մենք գունը մնացեր ու հանգիստ ըրեր:

Կրփսերը՝ Ալթունն էր, իսկական ոսկի, թէ՛ տեսքով, թէ՛ քնաւորութեամբ: Հօրս մահուրնէ քանի մը ամիս վերջ ծնած էր: Ինձմէ չորս տարու փոքր էր, որովհետեւ երկուքին միջնու փողայ մը եղած է՝ Ղազարոսը, որ չորս տարեկանին մեռած է փորհարութեամբ: Մամաս երկու տարին անզամ մը զաւակ ունեցած է: Ութը հափ, որոնցմէ առաջին երեքը՝ Ղազարոս, Ալթուն, Վարդիկ եւ վերջին փողան՝ Ղազարոսը մեռած են, չորսս ապրած ենք»:

«Յարդանոցը տակն ու վրայ ըրինք, չգրանք: Վարդիկ, Վարդիկ... ձայն գուինք, Վարդիկը չկար: Դուռ-դրացի հարցուփորձեցինք, չին տեսած: Երբ մութը կոխեց, ու իրմէ լուր չառինք, ալ կասկած չկար, որ ճէմբէրմէները տարած են: Բայց թէ ո՞ւրկէ եւ ի՞նչպէս, առեղծուած էր»:

«Մայրս մազերը կը փեփուիք, կուրծքը կը ծեծէր, կը հեկեկար – եաւրո՛ս, ա՞ն եաւրո՛ս (ծազ), Վարդիկս, աղկէկս (աղուորս)... Մենք իրարու կողք-կողքի կծկուած էինք: Մայրս այս վիճակին մէջ չինք փեսած... Ազգականներն ու դրացիները եկան սգաւորի դէմքերով, բայց կեղծ լաւագեսութեամբ մայրս խրախուսելով, որ առորուան լոյսին հեփ կը վերադառնայ անպայման»:

«Վարդիկը չերադարձաւ ո՞չ լոյսին հեփ, ո՞չ ալ մութին հեփ»:

Մօրս ձայնը խգուեցաւ, կզակը դողաց, հազը վերսկսաւ: Խնդրեցի, որ դադար առնէ, հանգստանայ ապա շարունակէ: Բայց անհնար էր: Ինծի այնպէս թուաց թէ կը վախնար, որ իրեն բան մը կը պափակի եւ պափմութիւնը անաւարդ կը մնայ: Քանի մը ումպ ջուր խմելէ վերջ, պափմեց թէ մօրը ողբը ինչքա՞ն երկար գենած է, բարութեան-չարութեան բռնկումներու դարբեր եկեւէջներ ունեցած, անձնասպանութեան բազում փորձեր ըրած...

«Երկու օրը անզամ մը տանիք կը վագէր ինքզինք վար նեփելու...: Մեծերը կը բռնէին, կը հանդար-դեցնէին, կը միխթարէին: Մենք ալ սկսանք դառապի մաման կորսնցնելու սարսափով: Գիշերները անքուն, ժամերով կը դիմէի երկինքը եւ հազարաւոր ասպողերու մէշչն կը շանայի գրնել Վարդիկ քոյրիկը, եւ, մանուկի խելքովս, հասնի իրեն, ճեռքէն բռնել գուն բերել՝ մամային նուիրել»:

«Երկու տարին բոլորեցինք, դեռ Վարդիկէն ոչ մեկ լուր կար: Մաման շաբաթը երեք անզամ աղայենց կ'երթար հաց թխելու, մեզի ալ բաժին բերելու: Կացութեան հեփ բաւական հաշուած էր արդէն»:

«Աշուն էր: Մաման աղայենց գունն էր, մենք ալ փողոց հաւաքուած կը խաղայինք: Մէջ մըն ալ ի՞նչ գենսնենք, Վարդուիին մեր մօք կանգնած է՝ ճերմակ երկար հագուստ մը հազած, ճերմակ լազակով գլուխը ծածկած, ու յթքերէնով հարցուց թէ «աննէմ նե՛րիդէ քըր» (մամաս ո՞ւր է): Խաղը դադրեցուցինք, անշարժացանք այս անակնկալ յայբնութենէն ու անխօս իրարու նայեցանք: Երա՞զ էր, թէ՛ իրականութիւն: Ու փոխան պատասխանի, Ալթունը, որ արդէն եօթ տարեկան էր, ուրաբոպիկ, եղնիկի արագութեամբ սկսաւ վազել դէպի աղայենց դօնախը: Իր եկեւէն՝ բոլորս, աւելի քան տար հոգի: Փողոցի փոշին երկինք բարձրացաւ, կարծես քառամբակ արշաւող ձիերու երամակ մը ըլլար»:

«Փոյտորիկի նման լեցուեցանք բակը եւ ճայլով թառեցանք մամայիս վրայ – Այա՛, այա՛ (մամա), Վարդիկը եկա՞ւ: Խեղճ մայրս շփոթած եփեւ դարձաւ: Վարդիկը ոգիի նման կանգնած էր դրան սեմին: «Վայ՛ քոնան (կուրանամ) ես» ըսաւ ու վայրկեանական կրանալ, թոնիրի կողքէն ափ մը մոխիր առնել բերանը նեփել մէկ եղաւ»:

«Մոխիրը բերանը՝ խեղդուելու ձայներ, փրփուրներ դուրս գալ սկսան, աչքերը փակուեցան, ու բարփիի նման գեփին փապալեցաւ: Մեր բարձրաձայն լաց ու կոծէն խանըմներն ու օգնականները վրայ հասան ու ջանացին մեզ հեռացնել, որպէսզի կարենան մամային օգնել: Անկարելի էր մեզ զսպել, «մամա՛, մամա՛» կը պոռայինք ու մարմինը կը ցնցէինք»:

«Աղային տարիքով մայրը մեզ սասպեց, մօփեցաւ, բերանը բերնին՝ սկսաւ ոյ փշել, յեփոյ մապոր բերանը մփցուց եւ կոկորդէն փուշ մը հանեց: Մի քանի խեղդուկ հառաչանք արձակեց մայրս ու սկսաւ փսխել: Ազոր վրայ աչքերը բացուեցան, վրան հոգի եկաւ,

բայց պահ մը ինքզինք կորսնցուցած, հարցուց թէ ի՞նչ՝ պատրահած էր»:

«Սրբաճմիկ գետարան էր, երբ մայր ու աղջիկ գրկուեցան ու սկսան հեկելկալ: Բոլորս կու լայինք: Կու լային նաեւ խանըմներն ու ծառաները: Յեփոյ մեզ գարին ընդունարան, հանգստացուցին, կերակրեցին... Մեծ խանըմը քրոջ հարց գուաւ թէ ինչպէ՞ս գարած էին զինք: Հոն խնացանք, որ երբ մենք փախուսպ գուած էինք ուշի դրսախ, ինք պէտքարանը եղած է ու հոն ալ մնացած: Երբ ճէնդէրմէները ներս խուժած են ու զինք գրած, գարած են Հիւսենիկ եւ թուրք ընդանիքի մը յանձնած: Տան զաւկի պէս պահած են զինք եւ խնամած: Այդ օրը երբ աղբիր գացած է ջոր բերելու, հանդիպած է մեր զիւացիներէն Տուրսուն ամույխն, որ ճանչցած է զինք եւ յայգնած, որ մայրն ու քոյրերը ողջ են, եթէ կը փափաքի զինք հեղը կը քանի Հողի: Նախ երկմքած է, յեփոյ համաձայնած ու Տուրսուն ամույխն էշը հեծած եկած է փուն»:

«Յեփոյ մօրս դառնալով, հարցուց թէ ինչո՞ւ փորձած էր մոխիր ուստե՞»:

«Ուխտած էի ափ մը մոխիր ուփել՝ եթէ Վարդիկս սէօվքիաթէն վերադառնայ: Ասդուած այս բախտաւոր օրուան արժանացուց զիս, պէտք էր որ ուխտս կարարէի»:

Պերջին բառերը հազիւ կրցաւ արդասանել: Զայնը կը դողար, նոյնպէս շրթունքները: Խոնաւ ու մարած աչքերուն մէջ անուծ դագնապ կար, եւ դագնապին մէջ՝ աղօթք մընջացող թափիծ:

Վյուհանդերձ, չիրաժարեցայ իր ծոնմապահութեան դրդապագճառը իմանալէ: Դժկամութեամբ յայգնեց, թէ լսած էր, որ Հայաստան եղած շրջանիս արկածի մը հեփեւանքով վխասուած եւ հիւանդանոց մբած եմ բուժուելու: Ուխտած էր երեք օր ծոմ պահել, եթէ ողջ առողջ վերադառնամ:

Խանդադարանքի անզուսպ ալիք մը խլրդեցաւ մէջ՝ ուշի մայրս սո՞ւրը, մայրս անաղարք, մայրս՝ կործանուած դանար, խունկ ու աղօթք, կիրակնօրեայ մաս ու հաղորդութիւն...

Մանուկի պէս նսքած եմ իր մօք, ծունկերս ծունկերուն: Թառամած ու չորցած ձեռքերը ափերուս մէջ՝ աշնան անարիւն պերենի նման կը խշխշան: Շրջներուս կը մօգեցնեմ միտոնուած ձեռքերը, կը դամին ճակիսիս...

Ծնորհակալութիւն բառը ճնորթկուած թղթադրամ կը թուի՝ զիս համակած զգացմունքի ոսկին արդարաց պելու համար:

«Առ, պահէ՛, որպէսզի մահուընէս վերջ սրբիս վրայ ցանես, յեփոյ զիս այս օփար հողին յանձնես» ըսաւ ու մնացած կէս պարունց հողը ինծի երկարեց:

Վեց Յուլիս, 2005: Դարձեալ Հայաստան եմ, դարձեալ Ծիծեռնակաբերդ: Անզիխախօս հայերու խումբ մը գարած եմ հենքս, նաեւ եօթ գարեւկան թոռնուիխ՝ Միան, ձեռքին՝ երփներանգ ծաղիկներու փունչ մը: Երեք գարի առաջ բեած էինք զինք ու Մուղնի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ, Մեսրոպ Արք. Աշճեանի ձեռամբ, քրիստոնեայ մկրտած: Կողքիս կանգնած՝ հարց կու փայ մշգաբրորոք կրակի բոցին մասին: Կը բացարեմ Զարդը՝ իրեն հասկնակ ոճով: Կը յիշէ Ապրի 24-ը: Կը համբուրեմ թուշիկը, ափիս մէջ յուզումով կը սեղմեմ թաթիկը, կը շոյեմ շէկ զանգուրները, հօրն ու մօրը կը յանձնեմ զինք, ես կ'ուղղուիմ դէպի թանգարան՝ խումբէն առաջ:

Հակառակ ծունկերուս ցախին, կ'աճապարեմ ասպիճաններէն իշնել ցած ու, փոխանակ աջ թեքուելու՝ ուշի թանգարանի մուգքը, կը թեքուիմ ճախ՝ ուշի թանգարանի ելքը: Երկու սասդիսամափ եւս կ'իշնեմ, ու ահա հոն են վեց պարուանդանները: Աւելցած է եօթներորդ մը, աւելի բարձր քան միսւները, վրան բիւրեղապակեայ ծաղկաման մը, մէջը խաչածեւ գետեղուած երկու ոսկոր, անոնց միջն՝ զանկ մը, ծածկուած սպիտակ շղարշով: Կարծէր նորահարսի շղարշածածկ գլուխը ըլլար, որուն վերեւ գրուած էր Տէր Զօր: Այս մէկն ալ՝ ին ծննդապայրս...

Ցնցուած եմ: Հողերը, վեց պարուանդաններուն վլոյ ամրացուած ապակեայ խորանարդներու գարկ առնուած են: Վերջապէս անպաշտպան հողը ապահովադրուած է, դարձած անձեռնմխելի...

Ոչ հսկիչ կայ, ոչ ալ հսկող աչք:

Մէկուկէս գարի առաջ, Գանապայի սատնաշունչ ձմրան օր մը, թաղած էի մայրս մեղքի ահաւոր զգացումով, որովհետեւ այն կէս պարունց հողը, որ պահած էի իր աճիւնին խառնելու, չէի կրցած գվնել:

Ամրող մէկուկէս գարի փայիքայած էի այն երջանիկ յոյսը, որ անպայման կ'երթամ Հայաստան, կ'այցելեմ Ծիծեռնակաբերդ, կը հանդիպիմ այն խղճամփ թերափթիթ օրիորդին, կը խնդրեմ իր մեղսակցութիւնը, պահանջեալ հարկին՝ կը գողնամ Խարբերդի հողըն պարունց մը հող, կը բերեմ Թորոնթօ, կը ցանեմ մօրս շիրիմին վրայ ու կրկնակի մեղքով կը քաւեմ մեղքս...

Ուշացած էի...

Հիասթափուած ձեռնունայն վերադարձայ:

Գուցէ օր մը թոռնուիխ երթայ Ամրողական Հայաստան, այցելէ իր արմագները պահպանող Խարբերդի Հողէ զիւլը, բուռ մը հող բերէ ու իր մեծ-մեծ մօր աճիւնին խառնէ... ●

11 Օգոստոս, 2005
Թորոնթօ

Somos pequeños, sí...

Mabel Noce de Gheridian

Desde que colabore en la Casa de Descanso “O. Diarbekirian” me commueve profundamente el trato con los abuelos y evocar junto a ellos sus historias de vida.

El testimonio que les voy a contar es diferente. Hnadzant, su protagonista, ya no está entre nosotros para narrarnos sus anécdotas y vivencias. Sin embargo, pude recuperar parte de su historia gracias a la gentil colaboración de una de sus hijas, Elisa, quien me entregó una grabación contenido relatos de su madre.

Menuda, de hermosos y delicados rasgos, podía Hnadzant en su juventud parecer frágil ante nuestros ojos. No obstante, hoy conoceremos su fortaleza espiritual y su temple, que se manifiestan triunfantes en medio de las penurias de la barbarie turca.

Nació en el año 1905 en Tomarza, provincia de Angora (hoy Ankara, capital de Turquía). Hacia el año 1914 vivían allí cerca de 4500 habitantes puramente armenios, que se establecieron en el lugar entre los siglos XII y XIII cuando el reino armenio de Cilicia se extendió por esos territorios. Tomarza era un pueblo apacible y pintoresco, dividido en cuatro regiones, cada una dominada por una familia noble con derechos hereditarios, y ubicado en el centro de Anatolia.

De ese lugar, ella recuerda especialmente el Vank (Monasterio) que constitúa un emblema de la fe cristiana de sus pobladores. Estaba dedicado a la Virgen María y tenía un seminario que funcionó hasta 1915. Era una construcción imponente, que contaba con alrededor de 15 dependencias en las que se albergaba a los peregrinos que año tras año llegaban allí desde Zeitun, Marash, Hadyin y otros pueblos, para asistir a la conmemoración de Asvazazin (festividad de la Virgen María).

Cuenta Hnadzant que la escuela armenia Saakian tenía aproximadamente 250 alumnos y allí concurrieron todos sus hermanos. Lamentablemente cuando ella iba a comenzar sus estudios, se produjo la deportación masiva de los armenios, lo que impidió que pudiera aprender a leer y escribir hasta su llegada a la Argentina.

Del genocidio recuerda que a principios de 1915

los turcos enrolaban a los hombres de hasta 50 años para servir en el ejército. Su padre, que era muy joven, fue convocado, mientras que las mujeres y niños continuaban en sus casas. Sin embargo, esta situación cambió drásticamente el 27 de agosto de ese mismo año, fecha que la abuela, en ese entonces muy joven, evoca con mucho pesar ya que a partir de ese momento toda la población tuvo que abandonar el pueblo y marchar hacia el desierto de Derzor.

Sin más noticias de su padre y muy angustiada por tener que experimentar tan incierto destino, partió junto a su madre y hermanas al forzado destierro llevando consigo apenas unas pertenencias. Fueron largos días o tal vez meses que quedaron por siempre grabados en su memoria.

Junto a muchos armenios, caminaron día tras día perdiendo la noción del tiempo, sufriendo hambre, sed y el brutal ataque de los soldados otomanos que sin piedad golpeaban y exterminaban salvajemente a los que ya sin fuerzas no podían seguir adelante.

En ese interminable viaje sin rumbo, Hnadzant vió morir a su abuela, a su madre y a varios de sus hermanos; experiencia terrible que marcaría a fuego el paso de su infancia a la adolescencia.

Ella y una de sus hermanas, ya huérfanas, fueron llevadas en tren a Sham (antiguo nombre de la ciudad de Damasco hoy capital de Siria), para ser alojadas en un orfanato, en el que sufrieron nuevos infortunios, a pesar de su corta edad, los que, sin embargo, afrontaron con una entereza admirable.

Trabajaban en el hilado y tejido de alfombras, para lo cual las mujeres armenias siempre fueron muy habilidosas, a cambio de la comida que allí les brindaban. Pero también a ese orfanato llegaban personas en busca de mucamas o personal de servicio, y las niñas de catorce y quince años eran entregadas para emplearlas en dichas tareas.

Uno de los recuerdos más dramáticos que Hnadzant tiene de ese lugar es del día en que una mujer desconocida y de aspecto severo e intimidante la eligió, junto a otra joven, para llevarlas a vivir con ella. Les prometió un hogar en el cual encontrarían tranquilidad y bienestar, pero nada de esto fue cierto.

Llegaron a una finca casi destruida en la cual había cinco niñas muy asustadas, que unos hombres estaban eligiendo para comprarlas. Al ver tan terrible situación, comprendió que todo era mentira y que habían caído en un engaño: ellas también serían vendidas a los turcos.

Cuenta Hnadzant: “Estaba muy débil, necesitaba

recuperar fuerzas para poder correr y escapar de la trampa que nos había tendido esa mujer. Entonces mi amiga y yo comimos un abundante plato de pilav que nos ofrecieron, y en un descuido de los malvados, mientras nos transportaban en un carro logramos huir, y llegar nuevamente al orfanato”.

Allí continuó viviendo junto a su hermana, y luego de un tiempo, en 1921, contrajo matrimonio con Simón Kaprelian, un apuesto joven de su querido pueblo Tomarza. Cuando creyeron que sus vidas cambiarían, nuevamente el terror de la persecución los invadió. Desesperados se refugiaron en una iglesia junto a otros armenios sintiéndose amparados por la inmensa fe cristiana que los embargaba.

Pero finalmente, los soldados turcos sin compasión y de manera salvaje, comenzaron a incendiar la iglesia y tuvieron que abandonar el lugar. Así llegaron hasta las cercanías del mar, cuya costa estaba surcada de hogueras que impedían alcanzar los barcos de la Cruz Roja británica, dispuestos allí para ayudar a escapar a los armenios perseguidos.

En este momento del relato la abuela se emociona y cuenta: “En mi desesperación, me aferré a mi esposo, y entonces, Simón me envolvió junto a él en una frazada humedecida y me dijo: ‘prefiero morir juntos quemados antes que en manos de los turcos asesinos’. Y así cruzaron las hogueras hacia los barcos que los llevarían a Grecia.

En ese país vivieron tres años en forma muy precaria en improvisadas carpas. Se dedicaron al hilado de telas, tuvieron dos hijos que siendo muy pequeños y con mucho dolor perdieron en una epidemia que arrasó el lugar.

La abuela relata: “Estábamos enterrando a uno de los niños y cuando regresamos nos encontramos con que nuestro otro hijo también había fallecido”. Desgarrados por el dolor decidieron no continuar viviendo en ese lugar y con la gran ayuda de un familiar que les facilitó dinero, pudieron viajar a la Argentina.

Llegaron en el año 1923, se afincaron en el barrio de Villa Soldati trabajando en la elaboración de lesmeyun y figazas, que con el tiempo se convirtió en una próspera panadería. Tuvieron cinco hijos, tres mujeres y dos varones, siete nietos y cuatro bisnietos, quienes continúan con el legado, la cultura y tradición armenia transmitido de generación en generación a través de los años.

Hnatzant rememora con mucha emoción que lograron en Argentina la paz tan deseada en un país sin guerras, miserias y persecuciones. La protagonista de esta historia falleció a los 85 años en la ciudad de Buenos Aires. ●

ՈՂԱԿԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ

այ Օգնութեան Միութեան

Կեղրոնական Վարչութեան նախաձեռնութեամբ,
Միութեան ինը դարբեր շրջաններէ եկած 133 անդամ-
ներ, հարազաքներ ու բարեկամներ, աննախընթաց
առիթը ունեցան, աւելի քան երկու շաբաթ -- սեպտեմ-
բեր 17-էն հոկտեմբեր 3, այցելելու մեր երեքհազա-
րամեայ հայրենիքի ներկայ հայաբնակ, ինչպէս նաեւ
պարմական -- ներկայիս հայաթափ -- վայրերը:

Երեւան ժամանման, պանդոկ դեղաւորման ու
իրար ծանօթացման անհրաժեշտ գործողութիւններէն
եփք, Կիրակի, սեպտեմբեր 19-ի առաջադրեան, խումբը
այցելեց Ս. Էջմիածնայ Մայր Տաճարը, որմէ եփք ուղ-
ղուցաւ Սարբարապապ՝ այցելելու հերոսամարտի
թանգարանը:

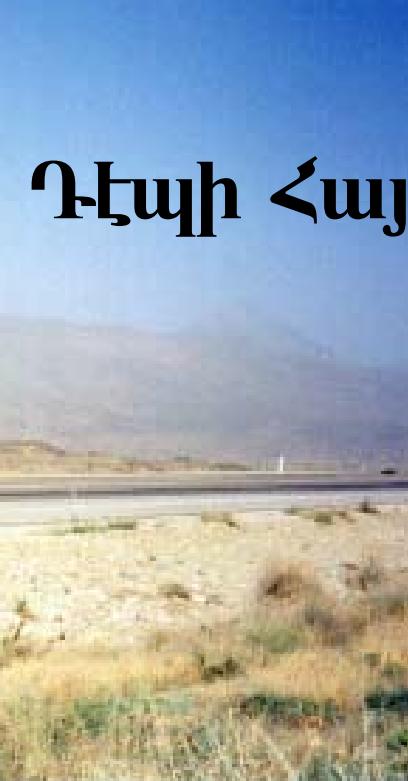
Երկուշաբթի, սեպտ. 20-ին, պանդոկին մէջ նա-
խաճաշէնք եփք, խումբը այցելեց Գառնիի հեթանոսա-
կան դամարդ և Գեղարդի պարմական ժայռափոր
վանքը՝ Այրիվանք: Յաջորդ օրը, նախաճաշելէ եփք
այցելութիւն գրուեցաւ Շիծեռնակաբերդի Մեծ Եղեռ-
նի յուշարձանին՝ ուր ուխտաւորները յարզանքի իրենց
գուրքը գրուին մեր մէկ-ու-կէս միլիոն նահաբակնե-
րուն:

Չորեքշաբթի, սեպտեմբեր 22-ին, խումբէն 52 ուխ-
դապարներ հանրաշարժերով ուղղուեցան հայ-վրացա-
կան սահման՝ սկսելու համար իրենց վեցօրեայ դէպի
Արեւմբահայասպան ուխտագնացութիւնը: Հայկական
ճաւախընք անոնք անցան թուրք-վրացական սահմա-
նը և Վաղէ-Բոստֆֆ-Տամալ-Հանար ճանապարհով
հասան Կարս՝ ուր ընթերեցին ու գիշերեցին քաղաքին
«Սիմեր» պանդոկին մէջ:

Յաջորդ առաջադրուն, նախաճաշելէ եփք, խումբը
ճանապարհ ինկա դէպի Անիի աւերակները՝ այցելելու
«հազար եկեղեցիներու» Հայոց պարմական արքայա-
նիսք քաղաքին փլատակները: Վերադառնալով

Դեպի Հայրենի Ոստաններ

Խթաց Շրջապարոյքը Դեպի Ներկայ Հայաստանի Տարածքներ

Կարս, ճաշելէ եփք, խումբը ուղղուեցաւ դեպի Իգիդի և Տօհուպայազիվ՝ ուրկէ, դեպի արեւելք, կարելի է թեսնել Վրարափը, իր մթամած կրնակը վրուած արեւուրքի մեր անցեալ կոթողներուն։ Կարճ այցելութիւն մը փալէ եփք Խսիակ Փաշայի ամրոցին, Մուրափ գեփի ափէն, խումբը դեպի Վան ուղղուեցաւ։

Վան, պանդոկ հասնելէ եփք, խումբը ընթերեց ու հանգստացաւ։ Ուրբաթ առաւօք, նախաճաշէն եփք, ոխտաւորները ուղղուեցաւ դեպի Վարագայ վանք, Վանայ ծով ու Աղթամարի կղզին ու անոր աշխարհահրչակ, գեղաքանդակ եկեղեցին։

Խումբը այցելութիւններ փուաւ Վանայ մէջ գինուող հայկական եկեղեցիներու, որոնք այժմ, ընդհանրապէս աւերակ վիճակի մէջ են եւ կամ մզկիթի վերածուած։

Շաբաթ, սեպտ. 25-ի առաւօքեան, Վրեւմբեան Հայաստան ուխտագնացութեան չորրորդ օրը, խումբը անցաւ Դադվան եւ շրջեցաւ քաղաքի զանազան թաղամասերը, որմէ եփք ճանապարհորդութիւնը շարունակուեցաւ դեպի Մուշ, ուր «Զիւմրիթ» պանդոկին մէջ հանգստանալէ եւ ճաշելէ եփք, խումբը շարունակեց իր շրջապարոյքը քաղաքէն ներս, նախ քան Սուրբ Կարապետ պարմական վանք այցելութիւնը։

Կիրակի օր, ուխտաւորները հասան Էրզրում՝ ուր երկար շրջապարոյք եփք, շարժեցան դեպի եփ, Սարղամշէ ու Կարս՝ ուր եւ ընթեցին։ Երկուշարժի, Վրեւմբահայաստան այս յիշափակելի ուխտագնացութեան

վեցերորդ ու վերջին օրը, պանդոկին մէջ նախաճաշէլ եփք, խումբին 52 անդամները այցելեցին Կարսի քերդը, որմէ եփք, Բոստֆփ-Վալէ սահմանագծէն անցնելով՝ վերադարձան Երեւան՝ ու միացան ՀՕՄ-ի այս

բացառիկ շրջապարոյքին մասնակիցներուն գիխաւոր խումբին։

Սեպտ. 28-էն Հոկտ. 3, մօք շաբաթ մը, Սփիտքի 133 ուխտաւորները այցելեցին Հայաստանի Հանրապետութեան պարմական ու դեսարժան վայրերը, որոնց շարքին, ժամանակագրական կարգով՝ Սեւան, Դիլիջան, Ս. Կարապետի ու Սրբոց Առաքելոց վանքերը, Դիլիջանի ՀՕՄ-ի ճամբարը, ՀՕՄ-ի Ախուրեանի «Մօր-ու-Մանկան» Առողջութեան Կեդրոնն ու Մայրանցը, Պահլաւունի իշխաններու պարմական ամրոց՝ Անքերդը եւ անոր կից, իւրայափուկ ոճով, 1206-ին կառուցուած եկեղեցին, Աշփարակի Ծիրանաւոր եւ Կարմրաւոր եկեղեցիները, ինչպէս նաև Սաղմոսավանքի եւ Օհանավանքի, ԺԳ. դարուն կառուցուած վանքերը։ Շրջապարոյքը կ'ընդգրկէր նաև Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի բնակավայր՝ Օշականի գիտը ուր կը գինուի Սուրբին գերեզմանը եւ Ե. դարուն կառուցուած մագուուը։

Արցախի եռօրեայ շրջապարոյքը, սկսած սեպտեմբեր 30-ին, կ'ընդգրկէր նաև այցելութիւն Խոր Վիրապ եւ Նորավանը։ Ուխտագնացները Սսեփանակերպ հասնելով, իշան «Նայիրի» պանդոկ, հանգստանալէ եփք այցելեցին մայրաքաղաքի դեսարժան վայրերը։ Արցախի ազագագրական պարերազմին զոհուած հերոսներու յուշարձանը, ազագ Արցախի անդրանիկ նախագահ՝ Արթուր Մկրչեանի եւ անզուգական հերոս՝ Աշոտ Նութեանի գերեզմանները։

Յաջորդ առաւօքեան, խումբը այցելեց Արցախի Պարմութեան թանգարանը եւ քաղաքին հանրածանօթ շուկան։ Հասնելով Շուշի, ուխտաւորները այցելեցին Ղազանչեցոց վերանորոգուած մայր քաճարը, 1993-ի Շուշիի ազագագրութեան հրասայլ-յուշարձանը, իսլամական մզկիթը, գորգերու աշխափանց մը, Շուշիի ՀՕՄ-ի «Սուէ» մանկապարփեզը, եւ ԺԳ. դարուն կառուցուած Գանձասարի վանքը։

Արցախի շրջապարոյքը վերջացաւ Ասկերան այցելութեամբ ու նկարուելով «Մամիկ-Պապիկ»ի արձանին առջև։ Այդ վերջին գիշերը, ուխտագնաց խումբը մնաց Սփեփանակերպ՝ հաւաքուելով ու բաժնելով իրենց փառաւորութիւնները պանդոկին մէջ մագուցուած ընթրիթի մը շուրջ։

Հոկտեմբեր 2-ի առաւօքեան, վերադարձի ճամբուն, խումբը այցելեց Զերմուկ։ Անշ գիշերին, ուխտաւորները հասան Երեւանի իրենց պանդոկը ուրկէ, առաւօքեան ժամը երեքին, մեկնեցան օդակայան։ ●

April 24th And The Ruins Of Ani

A river separates the present from the past. And so I sit here, on a hilltop that overlooks Ani, the ancient, crumbling city of a thousand churches. I look at the ruins before me, so close and yet so far. Unable to touch its stones, I pick some wildflowers and toss them to the sky. It is April 24th—Day of Remembrance for Armenians everywhere. As they solemnly gather, men, women, and children, in churches, centers, and at monuments, with heads bowed in reverence, they pay homage to the one-and-one-half million Armenian men, women, and children—three-quarters of the entire Armenian nation—annihilated in 1915 by the Turkish government in Western or Turkish-occupied Armenia.

Today, here, under the sky of Eastern Armenia, I bow my head in reverence and silent prayer. All around me on this hilltop there is quiet except for the sound of the wind and the gurgling river below. Looking at the ruins and the vast open land before me that leads to Erzerum, Van, Bitlis, Sivas, Kharpert, Diarbekir, Adana and all the other towns and villages that were once Armenian, I think of our martyrs and the horrors they suffered.

I remember looking at reports in the *Chicago Daily Tribune*—“April 29, 1915—Armenians Flee For Safety...Turk Soldiers Massacre 800 Christians...Details From Urmia, Stating Some Were Crucified And Burned Alive...May 1, 1915—Recent Massacres In The Whole Region Of Lake Van...May 6, 1915—Turks Destroying Villages...May 8, 1915—Many Armenian Women Sold As Slaves...May 18, 1915—6,000 In Armenia Slain By Turks...” Preserved on microfilm, one report after another describing the slaying of a nation.

And then I remember the times I

spoke with some of the survivors who, like my family and I, made Chicago their home: Aristakes of Sebastia, except for a brother, his entire family, including his young bride and unborn child, massacred. Margar of Kharberd, most of his family drowned in the river, like many of the villagers there. Manoushak of Tigranakert, most of her family massacred. Tagouhi of Sebastia, her entire family massacred. Vardouhi of Divrig, except for a sister, her entire family massacred... Even though they came from different towns and villages, they all had the same anguished look in their eyes when they described the atrocities and the brutality of man against man they had witnessed and survived. In rivers, they were drowned. In churches, they were burned. In towns and villages, they were hanged, beheaded, slaughtered, buried alive... Girls and women were raped and dragged away, forced to worship another god. On parched and dusty roads, of thirst and starvation, they perished. But miraculously, some of them survived.

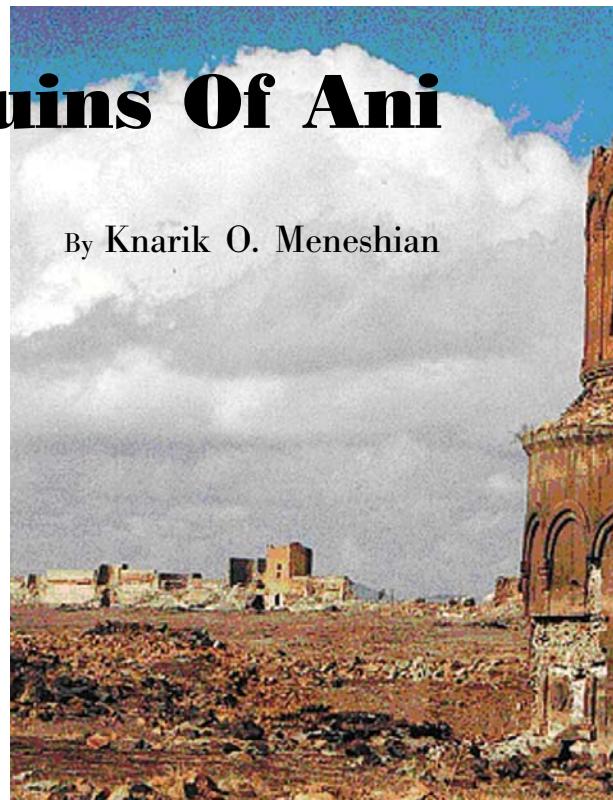
Today, because of our martyrs and survivors, we Armenians, no matter where we live or who we are, no longer live in fear because of who and what we are—Armenians and Christians. No longer do we hang our heads in servility. Their undying spirit taught us the meaning of courage, determination, perseverance; and the significance of helping one another. For it was in the helping of one another, that enabled those that survived to persevere, whether on the roads and rivers of death, or later in the orphanages.

Looking again at Ani and thinking of the problems here in Armenia and in the Diaspora Armenian communities, I wonder, Are these ancient ruins a symbol of the great cul-

ture that once was and can be again, or a harbinger of things to come if we do not take care and nurture what we now have, not only here in Armenia, but in Armenian communities everywhere?

Not far from where I sit, down a meandering, dirt road, a few old houses stand. It is quiet there today, but tomorrow the children will resume their play and the adults their work in this little place beyond the hill where time keeps beat to the rhythm of the land. And like their fathers before them, the people in this remote hamlet observe the old ways like the *geyughatsees* or villagers before them. For they are the keepers of our traditions, dialects, cuisine, art, folk songs and dances. They are the key to what makes our heart sing with longing. Their songs are the ones the great Komitas—celibate priest, composer, vocalist, musicologist, and Genocide survivor—collected as he traveled from village to village.

In the cities and towns, however, the old ways are discarded and forgotten as the new are fervently and quickly embraced. Both are good and both are needed, just like grandparents and

grandchildren. But in the cities, the people call the villager *geghatsee*, an unkind way of saying *geeyughatsee*—forgetting that at one time many of them also came from villages, some even from beyond Ani, where there too time kept beat to the rhythm of the land and the people observed the old ways. And in the Diaspora, where time keeps beat to the rhythm of swift change, new ways and things, there too is a lack of kindness towards one.

This April 24th, whether we live in Armenia or the Diaspora, as we gather to honor our martyrs either through a church service, a moment of remembrance, a memorial program, a bouquet of flowers, a lit candle, or a solitary, silent prayer, let us honor them even more by treating each other with kindness. This year, on the occasion of the 90th Anniversary of the Genocide of the Armenians, let us begin to strengthen Armenia and the Armenian Diaspora, and let it begin with kindness, embraced with compassion, charity, and unity, so that we too can become the keepers of our traditions, forever merging the old with the new. ●

April 2005

DE PROFUNDIS...

IV/XXIV

Our Father,
who are and were in heaven
when Your children were led to slaughter
like so many sheep and cattle,
hallowed be Thy name,
for some of them survived
and to this day wait for
Your Kingdom to come
and Your will to be done on earth
as it is in Your heaven, where a million
and a half of your children – our kin –
after a stay of nine decades in Your House
still await justice for their... “alleged”
martyrdom in a forest of crosses
raised where not a tree grows
and only the unredeemed
blood of martyrs flowed
irrigating the sands
for a new crop
of swords...

Give us this day, oh Father, something
other than our daily dread
of denial and despair...
and forgive us our trespasses – as you shower
those who trespassed against us
with ill-gained success and infinite power
over all that once walked tall in Your shadow
and now crawl on the face of this earth,
this dying planet, whose dust and ashes –
in Your own blessed words –
the meek shall inherit someday...
after time and space, light and darkness
have long been forgotten...

And... oh! Lead us not into temptation, Lord,
lest, offending Your chosen people, we covet
retribution or – Heaven forbid – even... justice...
but deliver us from the evil of false witness, for it distorts,
demeans and stains the divine power,
and the glory of Your Kingdom
forever and ever...

Amen.

Tatul Sonentz

1895 1895
1895 1895

Սարգիս Էմինեան

Ինչ բան էր, հայր, որ քու ազքերդ գրեսան, եւ որ քեզ, առ հաւելի լուսկեաց դարձուց: Եթր փոքր գրդայ էի կը գրեսնէի հոն կուտակուած ցասումը քայց չի գիտեր թէ ուրկէ կուգար այդ: Հասակ նեփեցի մրածելով թէ զի՞ն է որ կ'ափէիր: *Իր բնաւորութիւնն է, կ'ըսէի ես ինծի:* Եղբայրս, Դասիթը նոյնը կը խորհիէր եւ կ'ըսիք. – *Երբէջ չկրցաց հասկնալ ծերուկը:* Մեծցայ բարկութեանդ հետք ապրելով, մանուկի ազքերովս դիդիլով մարդ մը՝ որ կը թուէր բնաւորութեամբ ու նկարագրով առեղծուած մը ըլլալ: Էութեանդ խորն էիր քաշուած, սառուցեալ կարաղութենէ մը մղուած՝ որը, կը խորհիմ թէ սուլանն էր հոն դրած:

Մեծցայ որպէս միայնակ երեխայ, վարժուած քու արդարին անբարերութեանդ, ականագին՝ մօրս հանդէա գածած քու սիրոյ զգացումներուդ հազուադէա դրսեւորումներուն:

Եթր 13 փարեկանիս եղբայրս ծնաւ, մայրս 38 փարեկան էր իսկ դուն՝ 48: Քառասունական ու յիսունական թուականներու զաւակ էր ան, ծնած շրջապափի մը մէջ՝ որ բոլորովին փարբէր էր քու ճանչցած կենցաղէի: Ես առաջին սերունդի ամերիկահայ էի, դասպիտակուած քան մը յարկին գակ, ուր հայրենի երկրի աւանդոյթեան ու ստվորութիւնները փիրապելող էին գակախին: Տարին 1926-ն էր, եւ վսպահ եմ որ Հայասպանի յիշագակը դեռ թարմ էր մսքիդ մէջ: Ամերիկա էիր եկած հին քաղաքակրթութեան մը մշակոյթին ու աւանդութիւններուն ազդեցութիւնը անխաթար պահած:

Հինաւուրց ազգեր, յոյներ, հոռմայեցիներ, պարսիկներ–նաև թուրքեր–ազդեր էին այն կեանքին վրայ՝ որ դուն կ'ապրէիր Հայասպանի քու ծննդավայր՝ Մալաթիոյ մէջ, 1890-ական փարիններուն: Կարելի է ըսել թէ, թէեւ նոր երկրի մը մէջ ապրող–ուր ամէն ինչ կը հակասէր քու կրօնական ու գոհմիկ ժառանգութեանդուն կը մնայիր 19րդ՝ դարու զաւակ: Ամերիկա հասնելի եղք 1909-ին, կը մնայիր ենթակայ՝ հին երկրի ընդանեկան ու կենցաղային պահանջներուն: Որպէս առաջին սերունդի ամերիկահայ, ես ալ սովոր էի հնագանդելու ծնողիս հեղինակութեան:

Այսուհանդերձ, 1940-ին, մեր աշխարհը պիտի հեռացներ քեզ եղբօրմէս եւ այդ հեռաւորութիւնը պիտի մնար՝ հետքին աճելով անոր փարիքին հետք: Ան երբէջ շինացաւ թէ ինչ կրակ էր որ կ'այլէր քու եռթեանդ խորքը, եւ թէ ինչ էր պարահած քեզի:

Ամբողջ կեանք մը ապրեցար այդ զայրոյթով: Կը կասկածիմ թէ այդ երբեւիցէ թոյլ փուսաւ որ ծանօթանաս հոգենկան խաղաղութեան: Մէկը, ի վերջոյ, պէտք էր նախագրեսած ըլլար զալիք զուլումը: Երեցները, կամ դեկավարները պէտք էր կուահեին թէ քան մը պիտի պարահեր: Պարահած էր անցեալին: Ով գիտէ քանի անգամ, վեց դարերու ընթացքին, սպանդի ոճիրը ի գործ էր դրուած մինչեւ որ միայն մի քանի միջինու հայ էր մնացած: Թուրքերը հայ ջարդած էին անցեալին: Օրենք չէ որ պարմութիւնը իրզինքը կրկնի:

Կրկնեց 1895-ին, ի դժբախփութիւն քեզի ու ընփանիքի, ազգականներուդ եւ բարեկամներուդ: Կրկնեց Անապոլիոյ ամբո՞ղ հայութեան համար՝ որպէս նախընթացը զալիք ցեղասպանութեան...

Փոքրիկ գիտիդ մէջ, մայրդ քեզ դպրոց դրկեց, եւ դուն զացիր դպրոց ու խաղացիր ընկերներուդ հետք: Վախնալու քան չկար. ի վերջոյ, հայր օրինապահ ժողովուրդ էր եւ անոր հանդէա ապեկութիւնը՝ անըմբոնելի: Քրիստոնեան իր թաղին մէջ, իսլամը իր՝ դարելով ապրեր էին քով քովի:

Երեխայ էիր երբ պարահեցաւ քեզի ու ընփանիքի: Սուլթանին համփիէները արշաւեցին: Դապարկապորդ քիւրփեր, թուրք ոճրագործներ ու անկանոն բանակայիններ, միացեալ ու միակամ, յարձակեցան վիայէթներուն, Մալաթիոյ, Աքիսարի, Սասունի ու Տրապիզոնի նման աւաններու եւ գիւղերու հայութեան վրայ: Զու մանուկի ազքերդ գրեսան մարդոց մորթուիլը կացիններով, թուրքերով, դանակներով ու հրազդներով: Մարդիկ կը մեռնէին շուրջ՝ զգեստնուած ցահի ու գառապանքի հոգենկարով: Հայ աղջիկներ կը բռնաբարուէին ու կը փարուէին որպէս սպրուկ, յաւեր բաժնուած իրենց հարազագիններէն: Երեք փարեկան էիր, բայց երբէջ պիտի չմոռնայիր...

Հո՞ն է որ ափեկութեան հունքը սկսեր էր ծիլ սառնաշունչ, սանձուած քու զայրոյթիդ մէջ: Ապրեցար 1890-ական հալածանքի ու ջարդի փարիններուն, մինչեւ 1909, երբ հրազդով ճողովրեցար ու հասար Ամերիկա՝ հետք բերելով այդ զայրոյթը՝ որ պիտի դանչէր քեզ մինչեւ մահուանդ օրը: 1895-ին քառորդ միջինու հայեր ապաննուեցան եւ հազարաւոր ուրիշներ՝ յաջորդող փարիններուն: Սպաննութիւններ գետար՝ որոնց ոճը մուր դարերը կը յիշեցնէր: Անապոլիոյ, Գողգոթայի նման փոշէծածկ ճանապարհներուն երկայնքին, մարդկային զանկերու բլուրներ ծանօթ գետարաններ էին, ուր ծնկաչք քրիստոնեաներ իրենց վիզերը կ'երկարէին սպասելով թուրքին եաթաղանին...

Զարմացայ երբ, առաջին անգամ ըլլալով, արցունքներդ գրեսայ երբ եղբայրս Արիզոնա մեկնեցաւ նաւասիր դառնալու: Ըսպ կնոջս, ծօաննային, քու առաջին կաթուածդ հետքեանքն էր այն իրողութեան՝ որ կը հաւարայիր թէ այլևս երբէջ պիտի չգետսնէիր զայն:

Զհասկցայ, որովհենքեւ երբեք չի գեսած քու լաց: Երկրորդ կաթուածեղ եպք, գեսայ թէ ինչպէս, հիւանդանոցի անկողնին մէջ պառկած, շարժեցիր թեւու ու ձեռքդ՝ թոփջը առած սարաւնակի մը ննան եւ մայրս կրահեց թէ ինչ կը ջանայիր ըսել: Երկրորդ կաթուածը առած էր քեզմէ խօսելու կարողութիւնդ, բայց մայրս հասկցած էր թէ եղրօրս մասին կ'ուզէիր ինանալ: Ան գակաին կը ծառայէր նաւագործին՝ Ֆիլիփինի կրզիներուն մէջ, եւ մինչեւ որ Քիլվէնդ հասաւ, ամէն ինչ վերջացած էր:

Առանձին էի քեզ հետք Սէյնթ Լույր հիւանդանացին մէկ փոքր սենեակին մէջ, մինչ դուն հոգեվարքի մէջ էիր, առած ամէն մէկ շունչիդ միջեւ ժամանակը հետզհեփէ կ'երկարէր մինչեւ որ դադրեցար շնէլէ: Վերջին անգամ ըլլալով միասին էինք, հայր, դուն եւ ես–ու յաւելք անխօս մնացած բառներ: ●

**Թարգմանեց Անգլերէնէ
Թարգու Սոնենց**

2 Poems

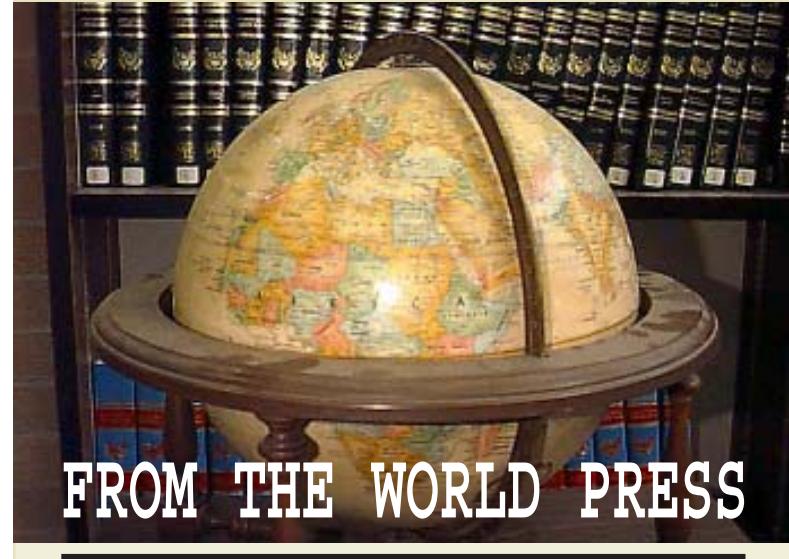
I

Sorrow
drips yellow
down the trees...
A yellow sorrow
with a hunter's
paw – see the
cat play with
its prey.

II

Each leaf
a world within
the world – how
many worlds has
this autumn felled?
Who humbles whom
during this game?
Who the hell
can tell?

HAMO SAHIAN
Translated by
Tatul Sonentz

FROM THE WORLD PRESS

LA CROIX (France)

13 avril, 2005

Arménie, 24 avril 1915

Alfred Grosser

...juste commémoration arménienne. L'Europe communautaire est un ensemble où chacun a le droit de parler librement des crimes commis par d'autres et a le devoir de parler de ceux qui ont été commis en son nom à lui.
Alfred Grosser.

Voici quatre-vingt-dix ans, le 24 avril 1905, le génocide des Arméniens de Turquie a commencé. Des massacres, des déportations massives aboutissant à la mort par la soif et la faim. Des victimes par centaines de milliers. En principe, les évocations officielles devraient être nombreuses. L'Assemblée nationale et le Sénat n'ont-ils pas voté, le président de la République n'a-t-il pas promulgué, l'étonnante loi du 29 janvier 2001 dont voici le texte complet: "La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915. La présente loi sera exécutée comme loi de l'État." Le président du Conseil constitutionnel a-t-il pensé à ces deux phrases lorsque, le 3 janvier dernier, il a présenté les voeux du Conseil au chef de l'État? Pierre Mazeaud a dit notamment: "La loi ne doit pas être un rite incantatoire. Elle est faite pour fixer des obligations et ouvrir des droits. En allant au-delà, elle se discrédite."

Tout au plus - mais ce serait déjà beaucoup - ladite loi devrait comporter l'obligation de mémoire, telle que le maire de Paris l'a définie lors de la cérémonie organisée à l'hôtel de ville le 24 avril 2002. Bertrand Delanoë, dans un remarquable discours prononcé devant les Parisiens d'origine arménienne et les amis défendant leur cause, a parlé de la juste commémoration affectant "la partie arménienne du peuple de Paris", se réservant ainsi le droit et le devoir de commémorer les crimes commis contre d'autres parties de ce peuple, notamment la partie juive.

J'avoue que c'est au nom de l'indispensable comparaison que je faisais, que je fais depuis longtemps partie desdits amis. Le mot "incomparable" est aussi absurde que le mot "impensable". La Shoah a été plus horrible, plus systématique encore que le génocide arménien. Le dire, c'est comparer. Et dire que la peste tue plus que le choléra, ce n'est pas interdire d'évoquer l'horreur de ce dernier. De la connaître d'abord, puis de la faire connaître. Aussi ai-je préfacé deux livres d'ampleur différente. En 1984, l'édition française du terrible témoignage du pasteur Lepsius paru sous le titre Archives du génocide arménien, et, en 1996, le grand bilan de Vahakn Dadrian, *Histoire du génocide arménien* (Stock).

L'auteur consacre un long chapitre aux responsabilités allemandes. Ce sont ces responsabilités qui commencent aujourd'hui à faire débat en Allemagne. Cela à un moment où l'ouverture européenne à la Turquie entrave la commémoration. Dans le Land de Brandebourg, seul à avoir introduit l'évocation du massacre dans les programmes scolaires, il vient d'être décidé de supprimer les passages concernés des livres de classe. Un cahier spécial du grand hebdomadaire *Die Zeit* vient de publier, le 23 mars, les photos du maréchal Colmar von der Goltz, fort au courant des plans mis à exécution par l'armée turque, et du général Fritz Bronsart von Schellendorf, chef d'état-major de cette armée, en guerre aux côtés de l'Allemagne. Celui-ci s'est même occupé de détails pour que les marches mortelles puissent se dérouler sans anicroche.

En France, il n'existe aucune raison de ne pas commémorer. Au lieu de programmer pour la centième fois *La vache et le prisonnier* ou *Week-end à Zuydcoote*, on devrait projeter, du même Henri Verneuil/Achad Malakian son beau film *Mayrig* où, en 1991, il évoquait, sur fond de souffrance passée, l'arrivée de sa famille à Marseille, avant d'exprimer l'année suivante, dans 558, rue Paradis, un certain regret d'avoir parfois été infidèle à son identité arménienne. Une identité qui ne se substitue en aucune façon à la française. La loi de 2001 a été acceptée à l'unanimité parce que personne ne voulait s'aliéner l'électorat d'origine arménienne. Ce n'est pas au nom d'un vote potentiel qu'il convient de commémorer le 24 avril 1905, mais au nom du respect dû précisément à toute composante de l'identité française, à l'arménienne comme à l'africaine, à la protestante comme à la juive.

Aucun Turc d'aujourd'hui ne porte la moindre responsabilité personnelle. Mais, lorsqu'il y a quelques années l'ambassadeur de France à Ankara m'a demandé si je ne pouvais pas éviter deux "petits mots" - Arméniens et Kurdes, j'ai accepté et répondu simplement: "L'Europe communautaire est un ensemble où chacun a le droit de parler librement des crimes commis par d'autres et a le devoir de parler de ceux qui ont été commis en son nom à lui."

EL PAÍS (Montevideo - Uruguay)
13 de abril de 2005

Se cumplen 90 años

Editorial

DENTRO de unos días se cumplirán nueve décadas del genocidio de los armenios, una masacre planeada, ordenada y cometida por las fuerzas del Imperio Otomano, que comenzó el 24 de abril de 1915 mientras en Europa se libraba el segundo año de operaciones de la primera guerra mundial. Ese conflicto bélico de gran alcance - en el que los otomanos figuraban como aliados de los imperios centrales, Alemania y Austria - puede haber funcionado como deliberada cortina de humo aprovechada por los turcos para que la masacre de armenios pasara inadvertida, pero de todas maneras luego del horrible episodio, que se prolongó largamente a través de la ruta de huida de los armenios desde las montañas de Anatolia hacia el Mediterráneo, las autoridades otomanas sólo reconocerían unos pocos miles de muertos, cuando la contabilidad más creíble sobre esa carnicería hace subir el total de víctimas a 1:500.000 personas.

SEGUN se ha dicho, el genocidio armenio fue "el primer plan de exterminio sistemático de un grupo humano en el siglo XX" dato que podría retocarse si se incluye en esa categoría la matanza colosal de los pobladores del Congo por parte del rey Leopoldo II de Bélgica, que cubrió desde fines del siglo XIX hasta 1905, por lo menos, y liquidó a millones de personas bajo el empuje de un insaciable espíritu de lucro y tomó finalmente una notoriedad internacional que obligó al monarca belga a detener el método y pasar el Congo - que hasta entonces era una suerte de feudo personal - a la administración colonial de su país. Desoladoramente, el caso del Congo y luego el espanto de la masacre de los armenios no cerrarían el capítulo genocida en la historia reciente, porque serían continuados por la mortandad provocada en la Unión Soviética con la colectivización forzada del agro y el desplazamiento masivo de comunidades bajo Stalin, luego de lo cual vendría el holocausto de millones de judíos europeos durante el gobierno nazi, así como la muerte de decenas de millones de chinos bajo el Gran Salto Adelante (y después la Revolución Cultural) ordenados por Mao.

No todo terminó allí, en materia de genocidio, ya que después vendría el exterminio de camboyanos en la década del 70 bajo el régimen de los Khmer Rouges (que ultimó a la mitad de la población de ese país indochino) y finalmente la masacre de la comunidad tutsi por orden de sus rivales hutu en Ruanda durante los años 90, donde murieron 800.000 personas en unos pocos meses. Tanto espanto no debe condicionar la

memoria, empero, de manera que al cumplirse noventa años de la persecución de los armenios el hecho debe recuperar todo el horror que le corresponde, como si hubiera ocurrido ayer. En la perspectiva del cruento siglo que pasó, es uno de los picos de muerte que ningún inventario de las cruidades humanas debe saltar.

UNA de las lecciones duraderas que pueden dejar al hombre de hoy esos episodios de ayer, es el de un convencimiento colectivo: el de que no deben repetirse jamás.

Mientras sigue en ejercicio la Corte Penal Internacional instalada en La Haya desde julio de 2002, y funcionan asimismo dos tribunales penales especiales para la guerra de la ex Yugoslavia y la mencionada matanza de Ruanda, puede razonarse que esas instancias judiciales marcan una ventaja con respecto al mundo del pasado reciente: hoy ya no es posible que alguien cometa crímenes de guerra o crímenes contra la humanidad y pretenda quedar impune, porque esas cortes penales sabrán echarle el guante, como ocurrió con Milosevic, sin ir más lejos. Es notoria la zozobra con que se mueve hoy Henry Kissinger luego de ser requerido por la Justicia francesa para hacer frente a alguna de las múltiples acusaciones que pesan sobre él por las cosas que permitió hacer a otros (en Chile, en Timor o en Vietnam, por ejemplo) mientras se desempeñaba como secretario de Estado.

YA no será posible que esas cortes juzguen a los culpables de otros hechos más remotos: la muerte natural o el suicidio los ha salvado de enfrentar a un tribunal. El genocidio de los armenios ha quedado muy atrás, pero lo que sigue vivo es el recuerdo del horror,

junto a la necesidad de no perder el recuerdo de ciertas manchas que han oscurecido la historia contemporánea.

Reivindicación

En tiempos de reivindicaciones históricas, es importante recordar un hecho que marcó el futuro de este país. El 11 de abril de 1831 el gobierno de la flamante república del Plata decidió utilizar a su ejército para hallar una solución definitiva y terminante al tema "charrúa". No fue una batalla frontal ni un enfrentamiento honorable entre guerreros y soldados, sino una emboscada, una masacre o matanza - como se deseé llamar -, pergeñada recurriendo al engaño y a un cierto nivel de confianza que aún existía entre líderes de ambos bandos, que habían peleado juntos contra los invasores extranjeros de este territorio.

La masacre de Salsipuedes significó un punto de inflexión en nuestra historia, porque terminó con lo que quedaba de una unidad cultural y étnica de los pobladores originales de estas tierras.

Nuestros aborígenes nómadas, que vivían en la edad de piedra y que nunca aceptaron asimilarse a esa nueva sociedad, poseían un estilo de vida antagónico con el de la sociedad criolla. Como nunca se les reconoció derecho alguno sobre su suelo, el paso del tiempo no hizo más que agravar el conflicto de intereses existente entre ellos. Han transcurrido 174 años desde aquel luctuoso día.

Lo que sigue pendiente en el seno de la sociedad uruguaya es la reivindicación de ese colectivo, especialmente en lo que tiene que ver con su consideración y presencia en la historia oficial de este país.

LE FIGARO (France)

13 avril 2005

Le monde aveugle au massacre arménien

Isabelle Courty

Plus d'un million de victimes ont péri dans cette tragédie dont on commémore le 90e anniversaire

A quelques jours de la commémoration du quatre-vingt-dixième anniversaire du génocide arménien, le film de Laurence Jourdan diffusé ce soir sur Arte, paraît essentiel à la compréhension de cette tragédie. Le 24 avril 1915 marque, en effet, le début des massacres et des déportations qui décimeront près des deux tiers des Arméniens de Turquie. En 1916, on compte plus d'un million de victimes.

D'une grande clarté malgré la densité des informations, le documentaire remonte jusqu'aux premiers massacres commis pendant les précédentes décennies et restitue le contexte géopolitique de l'époque. Pourquoi l'Empire ottoman a-t-il décidé de venir à bout de ce peuple? Quelle était la réalité sociale et politique des chrétiens de cette région ? Quelles étapes ont conduit les nationalistes Jeunes-Turcs à leurs déportations massives? Réalisant un travail considérable sur les archives (photos exclusives provenant de fonds publics et privés, films, cartes postales...), la réalisatrice déroule le fil de l'histoire de ce génocide.

Pour mieux saisir la réalité de la période 1915-1916, elle a eu l'idée de se plonger dans les précieuses archives diplomatiques. Observateurs privilégiés, les diplomates allemands et américains en poste à l'époque témoignent de l'ampleur de la tragédie qui se déroule sous leurs yeux. Leurs rapports sont édifiants. «Il s'agit de rien

moins que la déportation de toute la population arménienne. Il y aurait environ 60 000 Arméniens dans cette province et environ un million dans l'ensemble des six autres. Tous doivent être expulsés, entreprise probablement sans précédent dans l'histoire», écrivait Leslie Davis, consul américain à Kharpout. Comment ne pas réagir aux lettres du consul allemand à Alep ? «L'Euphrate commence à charrier des cadavres de plus en plus nombreux. Cette fois, ce sont principalement des femmes et des enfants. N'y a-t-il rien à faire pour mettre un terme à cette horreur ?» Sans doute y avait-il quelque chose à faire. Mais la communauté internationale, plongée dans le contexte de Première Guerre mondiale et soucieuse de ménager ses intérêts économiques, reste sourde aux cris d'alarmes de ses représentants. Résultat, plus d'un million de victimes. Les récits saisissants des rares survivants ponctuent aussi le documentaire et témoignent de la violence des massacres, les marches forcées jusque dans le désert, les viols, l'épuisement, les maladies. Et toujours cette question qui hante les consciences : «Quelle était notre faute?»

Laurence Jourdan se concentre avec beaucoup de précision sur l'histoire du génocide et n'évoque pas la question de sa reconnaissance par les autres pays. Un point qu'elle a pu aborder dans un DVD* lors d'un entretien avec l'historien et spécialiste du sujet, Yves Ternon. Ensemble, ils reviennent sur cette question brûlante et sur les raisons qui poussent la Turquie à refuser, aujourd'hui encore, de reconnaître l'existence du génocide. Un film indispensable.

LA CROIX (France)
13 avril, 2005

Une épuration ethnique sous couvert de la guerre. LE GENOCIDE ARMENIEN

Jean-Christophe Ploquin

En 1915, le mot "génocide" n'existe pas.

Le 24 mai de cette année-là, pour décrire le massacre de dizaines de milliers d'Arméniens d'Anatolie déjà perpétré par le régime ottoman, la France, la Grande-Bretagne et la Russie utilisent dans une déclaration commune les termes de "crimes contre l'humanité" et "contre la civilisation". Depuis plusieurs semaines, à l'est de l'Anatolie, des villages sont vidés de leur population arménienne. Les hommes sont sommairement assassinés, les femmes, les enfants et les vieillards sont déportés et contraints d'avancer dans une marche meurtrière qui doit les amener à Alep puis à Deir-Ez-Zor, en Syrie.

À l'aide d'archives, émaillées du témoignage de deux survivants, le documentaire de Laurence Jourdan fait peu à peu entrer dans l'horreur. Durant plus de dix-huit mois, une entreprise systématique de déracinement de la population arménienne se traduit en politique d'extermination. Entre 1 million et 1,5 million d'Arméniens seront tués; environ 600 000 ont survécu. Alors que la guerre fait rage en Europe, le sort des Arméniens d'Anatolie n'est guère connu que de quelques diplomates. Des consuls américains ou allemands, présents dans plusieurs villes, perçoivent très vite que l'objectif réel du gouvernement ottoman n'est pas de chasser les Arméniens des régions proches du front russe, où ils sont accusés de jouer les cinquièmes colonnes, mais d'homogénéiser l'Anatolie. Dans un contexte général de montée des nationalismes, les Turcs se définissent de plus en plus comme une ethnie, attachée à une religion, l'islam, et à un territoire. Les Arméniens, dans leur logique, sont de trop. Neuf décennies plus tard, le génocide des Arméniens reste un tabou dans une Turquie dont les officiels continuent de nier la pluralité des peuples qui l'habitent. ●

Stone On the Hill

A stone
on top of the hill...
A partridge
singing a song...

A heart that bleeds
In my chest,
A drop of blood
On the stone...

Tell me, oh wind,
ere you're gone,
Tell me what hit
the partridge?

Troubled with
wounds of its own,
The wind could
tell me nothing.

HAMO SAHIAN

Translated by
TATUL SONENTZ

OBITUARY

Gayane Kanayan

(1900-2005)

*Veteran ARS Member,
Admired and Beloved Matriarch*

GAYANE KANAYAN, widow of the legendary Armenian national hero, General Dro Kanayan, passed away at the age of 105 on April 21, 2005, in Watertown, Massachusetts.

Mrs. Kanayan was born on May 29, 1900 in Nukhi, province of Elisavetpol, one of six children of Reverend Eremia and Mrs. Varvara Aprilian. The family fled to Akkerman near Odessa during the Armeno-Tatar conflict in 1906. Gayane attended high school in Akkerman, at that time, a part of Russia and received her advanced education in Odessa. While there, she lived through the turmoil of the Russian Revolution.

After completing her education, she returned to Akkerman, Romania, and from there, moved to Bazarjik in Bulgaria where she taught orphaned Armenian children and met her first husband, Paruyr Levonian, son of the famous Armenian bard and singer Ashod Jivani. They had two children: Lucy, who died in early childhood, and Olga Proudian, who resides in Watertown, MA. Paruyr died of tuberculosis, in 1933.

One of Paruyr Levonian's close friends was the legendary General Dro Kanayan who had chosen to reside in Romania after escaping Russia. In failing health, Paruyr asked General Dro to look after Gayane and her small daughter. Gayane and Dro were married in 1935 in Bucharest, where their son, Mardik, was born in 1938. Because of General Dro's connections among the Bucharest Armenian emigre community, Gayane knew, helped and supported many of the young Armenian refugees who found their way to Romania, escaping from communist regimes. One of these refugees became Vazgen I, Catholicos of All Armenians.

After World War II, the family moved to Beirut, Lebanon and then, in 1951, to Watertown,

MA. From the moment of her arrival in the United States, Gayane resumed her strong and active interest in the Armenian Relief Society (ARS) and its projects. She served as a member of the ARS Central Executive, later to become Chairperson of the ARS, Inc. She will always be remembered for the help she provided in securing the Sophia Hagopian Endowment for the ARS. The connections that ungeruhi Gayane established with donors, resulted in a \$1 million endowment. She was also one of the architects of the "Bnag me Geragur" fund to help needy Armenian families in the Middle East.

Throughout her married life, Gayane was a source of strength, wise counsel and moral support to General Dro, both during World War II and in his Diasporan activities and leadership in the postwar period. She was active in all communities where they lived at different times.

In 1992, Gayane was honored by the Prelacy of the Armenian Church as *Mother of the Year*. In 2003, she received

from the Ministry of Defense of the Republic of Armenia with the very first *General Drastamat Dro' Kanayan Medal* in appreciation of all her work with Armenians all over the world.

Gayane died peacefully on April 21, at the Armenian Nursing and Rehabilitation Center in Jamaica Plain, MA. She is survived by her son and daughter-in-law Martin and Alice Kanayan of Houston, Tex., her daughter Olga Proudian of Watertown, MA, and five grandchildren and three great grandchildren.

She will always remain a symbol of the dignity and courage of Armenian women, their strength and endurance. May she rest in peace.

THE ARS AT THE UNITED NATIONS

Observations on The 2004 United Nations DPI/NGO Conference in New York

THE DAY 1 morning session included all of the participants from the worldwide organizations in the United Nations General Assembly Room - the room that we see on television. There were speeches from all of those involved in the leadership of the conference, including a welcome from the President of the Fifty-Eighth Session of the UN General Assembly, as well as a video speech from Secretary-General Kofi A. Annan. All of these opening remarks were focused on the importance that the Non-Governmental Organizations (NGOs) have in each of their home countries not only in helping the Civil Society but in advancing the 8 Millennium Development Goals (MDGs) as adopted by the UN.

THE AFTERNOON session had the focus of explaining what progress had been made in accomplishing the MDGs. The assembled panel members gave an explanation for each of their home regions. Particularly outspoken, and well-received by most of the audience, was the speaker Farida Allaghi who was born in Libya and had lived in Saudi Arabia for 20 years. She as well as the other speakers from other regions in the world (Phillipines, Russia, United Kingdom) were able to explain to the assembled groups what their region was experiencing at the moment not only concerning MDG progress, but also additional regional information that is not al-

ways easy to obtain except face to face. I was struck by the brutal honesty of these panelists in admitting where their home countries/regions were failing to meet expectations and how they thought progress was being accomplished and ways progress could be accomplished more effectively.

DAY 2's morning session was equally enlightening in that the panel spoke about the difficulties in overcoming MDG obstacles. Speakers were from Senegal, United Kingdom, Hungary, and China. All of the presentations addressed how difficult it was to actually accomplish the goals set out by the UN because of years of political and social baggage. The bottom line appeared to be that good governance of a country was key to the shift in a country's direction, as well as transparency of governmental functions, rule of law and equal participation by women. Although this oversimplifies the afternoon session - each speaker was able to give unique perspectives into the slow shifts occurring in their respective regions. The presentation given by NGO representatives from China and Senegal emphasized the importance of women's role in strengthening the civil society and their participa-

tion in decision making processes which affect their daily life.

DAY 3's morning session panel discussed how we, as NGO representatives, could take what we were learning at the conference home to our respective countries and organizations. Although not an easy task the focus seemed to center on involving youth activities, corporate sponsorships, and raising the MDG profile in our own groups. The methodology is also very different depending on if a country is industrialized or not.

THE DAY 1 workshop I attended covered How to Effectively Communicate with the Media. Basic tips on communicating properly with the media were explained and developed with the ultimate point being that it is our responsibility as NGO members to get news items to the press and present them in a way that properly frames the human interest of our activities.

THE DAY 2 workshop was co-sponsored by the Armenian Relief Society, with the topic of HIV/AIDS Education, Prevention and

Care with Special Emphasis on Engaging Boys and Men as Full Partners. Carol Bova, Assistant Professor, Graduate School of Nursing University of Massachusetts, spoke about her work in Armenia and what she saw as obstacles and positive progress in a smaller and less afflicted by HIV/AIDS country like Armenia. The other 3 panelists, coming from UNICEF, UN, and Ambassador from Zambia to the U.S., were experts in the region of Africa. Although all agreed that a more widespread participation to treating the disease by each respective culture and especially by men along with the women (as women contract the disease more easily than men) the nuance involved as to region and culture are crucial in understanding how to effectively work within a given area. Carol is discovering ways to reach past the capital city of Yerevan and into the mountainous regions with medical information and the incredibly important information as to HIV/AIDS prevention and treatment.

IN CONCLUSION, the various panels and discussions taking place during those days should help ARS and its members to be creative on how they can contribute to the progress of MDGs in Armenia. Armenia needs to build a strong civil society in order to overcome its challenges for next coming years.

AS A PARTICIPANT in the Conference, I had the distinct privilege of meeting Ungherouhis from California, New York, Massachusetts, Canada, and Lebanon. I am very grateful to Shakeh Basmajian from Eastern Regional, as well as all of the leadership from ARS, for the opportunity to attend this conference. Because of this UN Conference I had the opportunity to meet and share with other women in other chapters, Regionals and Central Executive of ARS in a way

that is impossible if all are not in the same place at the same time. Additionally, while getting to know one another in ARS, we all were able to meet people, literally, from around the world at the various sessions, workshops, and gatherings. ARS was also fortunate in being one of the larger delegations present - making all of the Ungherouhis very proud to be ARS members. But being at the conference really gave those present as NGO members the sense of being part of something much bigger than ARS - we are all part of the approximately 600 groups that are helping people

worldwide with the issues affecting us all worldwide. In addition, a key lesson from this conference was that the ARS members in the diaspora can see how what we do can have an impact not only on Armenia but on other groups too because of the contacts maintained between the NGOs worldwide between conferences. ●

Krista Haroutunian
(ARS-Detroit-Maro chapter) with
Silva Sedrakian
(ARS-Watertown-Lola Sassouni)

ARS Participates in a Meeting of Armenian NGOs Organized by the UN Permanent Mission of Armenia

On March 25, Ambassador Armen Martirosyan, Permanent Representative of Armenia to the UN, met with the representatives of the Armenian non-governmental organizations accredited at the United Nations; ARS, Inc. was represented by Penelope Gi-

ragosian and Hamesd Beugekian. This was the first meeting of its kind aiming at getting more closely acquainted with the work carried out by these organizations at the UN, their concerns and

the possibilities for expanded cooperation with the Permanent Mission. Welcoming the representatives of the NGOs, Ambassador Martirosyan thanked them for their positive response to the Mission's invitation to hold such a meeting. He noted that Armenia, after becoming a member of the Economic and Social Council of the United Nations (ECOSOC), had been trying to have a constructive input in the efforts of this important UN body in all those spheres where Armenia had experienced some problems. The NGOs, emphasized the Ambassador, have an essential role in this respect, as organizations participating in almost all phases of the United Nations' wide range of activities.

A. Vardanian, Minister of Social Affairs, H. Hakobian, Member of the National Assembly and Ambassador to the UN A. Martirosian addressing Armenian-American NGO representatives

ARMENIA AT THE UNITED NATIONS

Foreign Minister Vartan Oskanian's Annual Message at the United Nations

On Wednesday, September 29, 2004. The Armenian Minister addressed the 59th Session of the General Assembly on such issues as UN reform, the Millennium Development Goals, and the fight against terrorism. At the same time, he addressed the Nagorno Karabagh conflict, and Armenia's position on prospects for its resolution. Local students and representatives of Armenian organizations were present to hear the statement, and later participated in a short question-and-answer period with the Minister.

The speech came at the conclusion of a three-day visit during which the Minister met with various UN officials, as well as foreign ministers. On Wednesday, the Minister met with Mr. Kofi Annan, Secretary General of the United Nations, with whom he discussed various UN issues, as well as matters related to Armenia-UN cooperation. At the Secretary General's request, the Minister briefed Mr. Annan on the Nagorno Karabagh peace process.

Mr. President,

Our congratulations to you, Mr. Ping, our thanks to Mr. Julian Hunte and to the Secretary General for their efforts during this difficult year.

Last year, we marked our concern for the restoration of sovereignty in Iraq, and the reinvigoration of the Middle East peace process. This year we wish to especially note the critical need to end the tragedy in Darfur. Armenians, victims of the 20th century's first genocide, know well the long-lasting effects of victimization and homelessness. This is no way to begin a new millennium. The benefits of globalization should be utilized

to defeat this newest global crisis.

We comprehend all too well that peace and security abroad and at home are clearly correlated with social and economic dignity today, or, faith in their possibility tomorrow.

Neither self-satisfied smugness on the one hand, nor self-righteous violence on the other, are solutions to the great inequalities around the world, and within each of our countries, even those most developed. Terrorism, in all its manifestations, affects security, political and economic stability in our neighborhoods and on our planet. Terrorism from Madrid to Beslan, in all its manifestations, is inexcusable and unacceptable.

Cognizant that the success of counter-terrorism efforts is conditional on collective measures, Armenia has readily joined the global fight against international terrorism. This fight must go beyond effective regional and international cooperation. It must include the very goals of the Millennium Declaration - replacing deprivation, poverty and injustice by a universal respect for human rights and democracy, economic development, equality and social justice.

In Armenia, we have had a year in which economic growth went hand-in-hand with increased participation in international organizations, particularly the UN. Our position in the Human Development Index gives us the confidence to continue on this path of economic

development.

We will also work hard to bolster public-private partnership. We are proud that Armenia's major enterprises are each finding ways to contribute to art and culture, to invest in public life, and become partners in our society's pursuit of happiness and quality of life.

In 2005, the international community will review the progress that's been made in the implementation of the global development agenda. It would be most useful if we could focus our resources on implementation of that agenda rather than on restating our collective good intentions. In other words, we must find the political will to make the political and financial commitments necessary to overcome the outstanding obstacles.

Mr. President,

The Millennium Development Goals are guidelines for Armenia. To this end empowerment of women, child protection, fight against poverty are not just goals for us, but they are indeed building blocks for a prosperous, healthy, stable society. The Government of Armenia has approved national action plans for the Protection of the Rights of the Child, on Improving the Status of Women and Enhancing Their Role in Society, and for Prevention of Trafficking in Persons. In addition, a broad anti-corruption strategy, developed with the participation and counsel of the international community, will complement the Poverty Reduction Strategy Program that is already beginning to yield results.

We continue our effective collaboration with UN bodies on a number of important issues including use of information and communication technologies to improve governance and institutionalize public-private interactions. With donor community support, focused institution building and good governance, we expect that the human

rights and democratic reforms of the last decade will go beyond the solid legislative framework that's been developed, and take root, psychologically and socially, in our society.

Armenia, as an active member of ECOSOC and the Commission on Human Rights, will remain involved in international development cooperation. At the same time, we will participate in the effort to improve the consultation and coordination mechanisms that are essential for the effectiveness of the collective security system and we look forward to the assessment of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change.

We stand for broader cooperation between the UN and regional organizations as a measure for ensuring broader involvement and commitment by countries in decision-making and implementation processes. Reform is necessary within these valued organizations, if we are to effectively address today's realities and challenges, and resolve tomorrow's problems. For this, we cannot work with yesterday's mechanisms. In the UN, a revitalized General Assembly is indispensable for effective action. We would also support India, Germany and Japan joining countries from Africa, and Latin America as permanent members of an enlarged and more representative Security Council.

Mr. President,

In these short years, we have done away with the false proposition that we must choose between East and West, between the old world and the new. We have done away with the myth that our neighbors can control the pace of our economic growth and shape its direction. Now, we want to do away with the dangerous suggestion that yesterday's adversary is an enemy forever.

Armenia is ready to compromise and collaborate with neigh-

bors who are ready to join us in making history, not rewriting it. We want to work with an Azerbaijan that understands its place in a rule-based international order, not one whose policies, practices and statements threaten the fragile peace and stability of our region.

Azerbaijan was first in introducing ethnic cleansing to the Soviet space, first in engaging mercenaries and international terrorists in its own defense, first in discarding the rules of engagement in international organizations.

Let me explain. The Armenian presence in this region has been long and extensive. Denying or revising this history requires systematic planning, energy and resources. Unfortunately, the government of Azerbaijan has not spared such resources. Azerbaijan succeeded in eliminating the Armenians of Nakhichevan who comprised more than half the population. There are none there today. In Baku and Sumgait, and throughout Azerbaijan, there were over 400,000 Armenians in the Soviet years. There are none there today. The Azerbaijani experiment in ethnic cleansing worked.

A decade ago, Azerbaijan retained the services of some of our region's most notorious mercenaries and international terrorists – the same names which you hear again and again – to fight against the Armenian men and women who were defending their lands and their lives against aerial bombings and proximate shelling. The terrorists lost, Armenians won.

Finally, Azerbaijan's leadership dismisses the opportunities offered by membership in international organizations to build bridges and seek solutions. Azerbaijan rejects mediation by those who wish to help halt drug trafficking through its territory. Azerbaijan also dismisses efforts by Council of Europe and other monitoring groups to come to the region to see first hand the destruction of thousands of irre-

placeable historic and cultural markers. It crowns about its desire for NATO membership even as it repeatedly prohibits an alliance partner's participation in NATO exercises. Worse, Azerbaijan not only does not rebuke, it champions the Azeri military officer who decapitated a fellow Armenian officer in a NATO training course in Budapest. It maligns the Minsk Group of the OSCE in order to hide its own refusal to consider proposals that have grown from the discussions and negotiations in which its own leadership has participated. For more than half a decade, it has rejected every proposal placed before it from the Common State Proposal in 1998 to the Key West document of 2001.

Mr. President,

Armenians prevailed in the military confrontation unleashed by Azerbaijan as a response to the peaceful demands of the Armenians of Nagorno Karabakh for self-determination. Contrary to the assertion of Azerbaijan's president, Armenians have occupied those lands for over 2000 years, and not just in the last 10. Today, Nagorno Karabakh has reversed the injustice of the Stalin years and is free and democratic, tolerant of minorities. Nagorno Karabakh holds regular elections, has state and security structures, complete control over its territory, and a growing economy.

If in the last century, Armenians and Azeris were forcibly linked together, in this next century, where we have earned the right to our own destinies, we can determine to live together peaceably. If we are serious about becoming full, deserving residents of the European neighborhood, where borders don't matter, but intentions and tolerance do, we will have to come to terms with our past, with our history, with the realities that have gripped our region.

Thank you.

Conquering Death with New Lives...

The Akhurian ARS Mother & Child Clinic's Birthing Center Officially Opens its Doors

The official opening ceremonies of the Akhurian 'Mother & Child' Clinic's new Birthing Center took place on April 26, 2005 – two days after the world-wide 90th anniversary commemorations of the Armenian Genocide – celebrating the victory of new life over death. This momentous event was attended by the Governor of Shirak, Romik Manukian, the Chairperson of ARS, Inc., Maro Minassian, ARF Bureau Chairman, Hrand Margarian, as well as numerous prominent personalities from various government ministries, UN agencies and ARS central and regional executive bodies.

The ceremonies were presided by the ARS/Armenia Regional Chairperson, Karineh Hovhannisian, who read Armenian First Lady, Dr. Bella Kocharian's con-

gratulatory message, along with other well-wishers' missives expressing their best wishes and hopes for this newest addition to the impressive ARS investment into the future of the Homeland. Other

guests, representing various organizations, took turns in addressing the distinguished gathering; they were followed by His Eminence, Bishop Achapahian, who blessed the new building.

Together, ARS Chairperson Minassian, former Chair, Vanouhi Issajanian, and bene-

factors, Harutiun Arthur and Srbuhi Sonya Matevosians of Australia cut the ceremonial ribbon, following which, the guests inspected the new premises. By the date of the opening, already six healthy male babies were delivered at the Birthing Center. Gold crosses were presented to the new arrivals by the ARS/Armenia regional executive, along with silver ARS emblems.

After partaking in some refreshments, before taking their leave, the guests congratulated the elated mothers and fathers of the new babies, one of whom – born on April 24 – was named *Vrezh* by his parents.

ՊԵԼՖՈՆԹԵՆ 50

«Յառաջ»ի 80-ամեակ, «Նոր Սերունդ»ի 60-ամեակ, «Պէլֆոնթէն»ի 50-ամեակ

2005

Ֆրանսահայութեան ոգեկան հարսպութիւններու կորուաններ սպեղծող յոբելինական տարի է: Կոռուաններ, որոնք երկի ձեռներթեան առաջին խիզախ փորձերը կը համարուէին եւ որոնք այսօր յամաօրէն կը կառչին գոյագեւման իրենց կամքին, հետքին դիմագիծ փոխող մեր հայ իրականութեան մէջ:

Առաջին՝ «Յառաջ»ը, վեևապաշտ հանճարին, մեծն Շաւարշի մտքին, հոգին արգասիքը՝ ֆրանսահայութեան առաջին դպրոցը եղաւ անզրագէփին թէ գրոց-բրոցին, ուծացումէ թէ այլասերումէ զերծ պահելու համար նորահաս սերունդները, եւ յաջորդական սերունդներու համար դարձաւ հետոց, ու կը շարունակէ մնալ պատրնէջի վրայ՝ Սփինորի ուժաւունամեայ հայաբառ օրաթերթի պատրուական իր դիրքով:

Երկրորդ՝ կրկին մեծն Շաւարշի մրայդացում՝ «Նոր Սերունդ»ն է, որ յեփ-պատրերազմեան սերունդին կայք եւ կայունութիւն ապահովեց, պդպոր օրերու մէջ հայու առողջ հոգի, ինքնապսպահ եւ ինքնազիփակից ֆրանսահայ երիդասարդութիւն պատրասպելու առաջարդանքով: Կրակ փոխանցողի իր իմասպութեամբ կ'ըսէր ան. «Կարզը ձե՛րն է, սղաք...»: Այդ դրդաքը կարզը կը պահեն մեծ դժուարութեամբ, բայց հաւաքար-մօրէն:

Երրորդ՝ ֆրանսահայ Կապոյի Խաչի «Պէլֆոնթէնի կայան»ն

է: Կրկի՞ն, Շաւարշի թէ Տիրուիիի շոնչէն ոչ շատ հետու:

1955-ի ամսառ, Պէլֆոնթէն-Ժիրս...

Վրդարեւ, 1935-էն ի վեր, 15 տարի, ֆրանսայի զանազան գեղագեսիլ վայրերուն մէջ ամառնային «կազդուրման կայաններ» կազմակերպելէ եղբ, ՖԿԽ-ի պատրասխանագուները վերջնական կայան մը ունենալու հետափեսութիւնը կ'ունենային ժիրայի լեռներուն մէջ կորսուած փոքրիկ, աւերակ ազարակ մը գնելով: Ազարակը բնակելի «կայան»ի վերածելու աշխարհին լծուած անձերու վագառող երեխաններուն բնակելի նուազագոյն պայմաններ սպեղծելու կամքը, հեքիաթի պէս կը լսենք այսօր մի քանիներէն, որոնք դակաւին ողջ են:

Վյոօր, ֆրանսայի ամենամաքուր օղը ունեցող ժիրայի մէջ, «Պէլֆոնթէնի կայանը ամենամեծերէն է, ամենաարդիականներէն, ամենաշաք երեխայ ընդունողներէն (տարեկան 300 երեխայ), եւ ամենե՞ն աւելի պետական հսկողութեան ենթակայ:

Կայանը կանգուն պահելու աշխարհը բազմազան է, պատրասխանապութիւնը՝ մեծ, եւ գոհունակութիւնը միշտ հարցադրումի առարկայ: Եթէ նիւթական շօշափելի թերութիւններ կը հարթուին, «Կայան»ին հայեցի դիմագիծը, հայեցի դասպիարակչական ծրագրաւորումը մնայուն փնտութիւն եւ մբահո-

գութեան առարկայ են: Ֆրանսահայ Կապոյի Խաչի երեցները «Պէլֆոնթէնի կայանը սպեղծեցին բաց մը զցելու համար: Այդ բացը նախ առողջապահական էր: Ապա՝ հետքին կայութեան կեանքի բարօրութեամբ, ընդունակին սնունդի եւ առողջութեան պատրասխանագուներինը:

Սակայն, այլ բաց մը մնաց միշտ: Բ. աշխարհամարդէն առաջ ու վերջ, ֆրանսահայ Կապոյի Խաչն էր որ հայ մանուկները մէկ կամ երկու ամիսով իրարու քով բերելու առիթը սպեղծեց հայ մանկապարտէներու եւ նախակրթարաններու զգյուրթիւնը դարմաներու համար եւ, «Կայան»ին ճամբով, հայկական շերմ մթնոլորդ սպեղծելու նպատակով: Վյոօր, ֆրանսահայ ինքնգերո՞րդ սերունդն է որ «Կայան»ին մէջ քիչ մը շերմ «հայկականութիւն», քիչ մը «մեծ ընդանիք»ի պատրկանելիութիւն կը վիճակու եւ կը գրնէ հոն:

Եթէ Պէլֆոնթէնի կայանը ֆրանսահայ մանուկին ու պատրասիքին հոգիին մէկ մասն է, առանց միշավայրի խսրութեան, սա կը նշանակէ որ ան յաջողած է կսպահութիւն ներշնչել ֆրանսահայ ծնողքին: Ցիսնամեակի սեմին, արդար է որ ֆրանսահայ իրականութեան յաջողագոյն ձեռնարկներէն մէկուն, «Պէլֆոնթէնի կայանին մասին կրկնենք.՝ «Կայանը հայ մասնուկին բոյնն է, շէնցուցէք»:

Էլեն Մերձանեան

GARINE TOROSSIAN

A VISUAL

by Zaven Torigian

Background notes:

Born in Beirut, Torossian moved to Canada in 1979. She is primarily a self-taught filmmaker and photographer. Torossian began to attract attention in 1994, with: Girl From Moush and Drowning in Flames, both cobbled together from a quilt of images: a double-shot of pure visual revelry. Her films have won numerous awards at various International festivals. Fifteen of her films have been shown internationally at festivals, academic institutions and galleries. Her last work, Garden In Khorkhom (14mn, 2003) is an impressionistic film. It is an homage to Arshile Gorky, focusing on his relationship to Armenian art and his Mother.

Inspired by the works of the Armenian American painter, this film is a tapestry of footage from Atom Egoyan's Ararat and footage shot by Garine. Hokees (25min, 2000) is one of her well known works. It is about a contemporary Armenian woman, Anahid, pregnant with the child of her Turkish lover. The spectator is made to experience the agony of being haunted by the past. Hokees ("My Soul" or "My Spirit") is an outstanding visual trip, with Arsinee Khanjian playing Anahid's role.

Inspired by the song, Babies on the Sun (5 mn, 2000), performed by the band Sparklehorse, Torossian visually describes the nostalgic...those were the days. Also, inspired by the works of the Quay Brothers, she made Shadowy Encounters (15mn, 2002), in which, she explores and depicts emotional and psychic frames of mind.

The Interview:

Q. How did you decide to leave the modern art (collage) world to become a film-maker?

A. I don't feel that I have left painting or collage to become a film maker. I think film is an extension of other mediums I have worked on. I still continue to use paint, collage in my films.

Q. What is the element that you consider the most important in your works?

A. I would say Texture and lighting are the most important elements in my work. These elements are used to express an atmosphere, and psychological space.

Q. Do you often go back and look at your old films. For example, restudying some scenes?

A. I don't intentionally go back and look at my films. I get the opportunity to do that when I show them. Showing films that I had made years before allows me to see them more clearly.

WORLD OF SOUL AND SPIRIT

Q. Are you planning to stay on shorts, or to make longer features, by using the main topic of a short (used or new) and eventually by putting different scenes together?

A. I don't plan on either short or features. The themes I've wanted to explore have seemed appropriate as short films. Depending on the topic, I allow the film to evolve on its own, instead of deciding prior to making it .. as to what the length should be – I am interested in the process of creating and discovery more than defining something before it is made.

Q. Do you think that your living place (ie.- Canada or, specifically, Toronto) helps you more to create new works?

A. I can't compare because this is where I've lived all my adult life. Canada has been great in supporting my filmmaking because of the arts councils. I do feel though ones environment affects the work they create. I believe that the fact that I am armenian from Lebanon living in Canada affects the themes I have been dealing with in my work.

Q. One of the characteristics of your movies is that, although your works are shorts, they make the spectator spend more time reflecting, discussing and raising issues. Is this related to your background of being in another field of art (ie collage)?

A. I'm not sure about that. Though I do feel having first explored different mediums has helped me to utilize them in my films. The reason I was interested in filmmaking was because I could include all art forms, such as literature, music, photography etc...

Q. Were you influenced by Parajanov's works to mix (or use certain technics and concepts) collage and the 7th art?

A. I love the work of Parajanov. When I first saw Color of Pomegranates in 1989 I thought he saw Armenia the way I had imagined it. I had not been to Armenia at the time but always imagined what it would look like. To me, he captured the essence of Armenia and the essence of what I imagined. It was a very moving experience seeing that film.

Q. What do you think about the concept of "independent" film making? Has the word – or the world of "independent" film – been already misused or misunderstood, mishandled and lost its real function and meaning?

A. It really doesn't matter to me the meaning of "independent". It is a way of categorizing things which I don't really believe in. I am interested in work that is honest, well

Films:

1. 1992- VISIONS (4min, 16mm,Color) Director, Editor, Cinematographer
2. 1993- PLATFORM (8Min,16mm,Color) Director, Editor, Cinematographer
3. 1994- GIRL FROM MOUSH (5min, 16mm, Color) Director, Editor, Cinematographer
4. 1995- DROWNING IN FLAMES (25min, 16mm, Color) Director , Editor, Cinematographer
5. 1996- MY OWN OBSESSION (30min, 16mm, Color) Director, Editor, Cinematographer
6. 1997- PASSION CRUCIFIED (22min. 16mm, Color) Director, Editor
7. 1998- POMEGRANATE TREE (3 min, 16 mm, Color) Director, Editor, Cinematographer
8. 1999- RED BRICK (5MIN,Video) Director, Cinematographer
9. 1999- SPARKLEHORSE (9 min, 16mm, Color) Director, Editor, Cinematographer
- 10.2000- DUST (6 min, Video) Director, Editor, Cinematographer
11. 2000- DEATH TO EVERYONE (6 MIN, 16 mm, Color) Director, Editor, Cinematographer
12. 2000- HOKEES- (25 min,16mm, Color) Director
13. 2001- BABIES ON THE SUN (5min, 16 mm) Director, Editor, Cinematographer
14. 2002- SHADOWY ENCOUNTERS (15 min, 16 mm) Director, Editor, Cinematographer
15. 2003- GARDEN IN KHORKHOM (14 min, Video) Director, Editor, Cinematographer

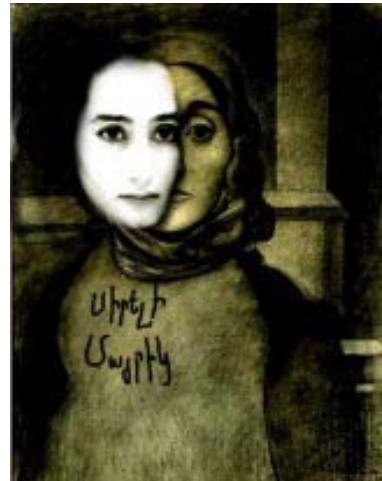
Retrospectives:

1. 1995. Hallwalls- Buffalo, New York
2. 1996. Museum of Modern Art, New York
3. 1997. University of Toronto
4. 1998. Cinematheque, Ottawa
5. 1998. Cinematheque, Yerevan
6. 1998. Arsenal, Berlin
7. 2000. Telluride Film Festival, Colorado
8. 2001. University of Colorado, Stan Brakhag's First Person Cinema
9. 2002. Winnipeg Cinematheque
10. 2002. Bruce Mau Studio, Toronto
11. 2002. Vancouver Cinematheque
12. 2003. Pleasure Dome, Toronto
13. 2004. Metro Cinema, Edmunton
14. 2004. Arevag film festival, Beirut

Awards:

- 1994 Melbourne International film festival -- Kino Award -- GIRL FROM MOUSH
1999. Berlin international film festival-- Honorable Mention -- SPARKLEHORSE
2000. Houston film festival -- Best Experimental Drama -- HOKEES
2000. Affma film festival -- Best Short Film -- HOKEES
2002. Berlin international film festival-- Panorama Short Film Prize -- BABIES ON THE SUN

Armenian Genocide

Educational Posters

Now On the Internet

After four years of research and two years in production by a dedicated artist in Portland, Oregon, a set of five instructional posters on the Armenian Genocide has just been released and is now available for viewing and free download on the web.

The posters were recently unveiled at an educator workshop in Oakland California where the largest professional teacher training organization in the U.S, Facing History and Ourselves, announced to San Francisco Bay Area teachers and members of the community attending their availability and endorsed the use of the posters in its national teaching program on the Armenian Genocide.

The set of five theme oriented instructional posters teach about the Armenian Genocide and provide a visual overview of key events related to the genocide, its prelude, methodology, and after-

math.

Each illustrated poster measures 19"x25" and includes photographs, text, graphics and a chronology, allowing teachers and students to easily conceptualize and grasp essential facts related to each theme, and provides teachers with a template for further instruction, exploration and study.

The posters have been teacher-tested and endorsed by Facing History and Ourselves, which will be using them in its six regional offices. A teacher study guide prepared by FHAO will be forthcoming soon.

Please see the following website for a detailed description of the posters and information on how to obtain hard copies. A description of the posters is below: <http://www.teachgenocide.org/genposters.htm>

PANEL 1

Prelude to Genocide

A brief chronology of Ottoman history from 1502 to 1913 revealing the myths and realities of Ottoman History and a list of major historical events that led up to the Armenian massacres of 1894-96, 1909 and the genocide of 1915. Includes an overview of the corrupt Ottoman taxation system and the failed treaties that sought to protect the Armenian minority in the Ottoman Empire against increasing abuses and usurpations.

PANEL 2

Decapitation of a Nation

Includes a chronology of monthly events from Feb 1914 to May 1915 leading up to the genocide, the decision by Turkish leaders for the genocide and their justification for it, the Turkish methodology to first destroy Armenian leaders and intellectuals, the reaction to the genocide by the Allies who for the first time warned Turkish leaders for their "Crimes against Humanity" setting a legal precedent for a concept used in future war crimes tribunals.

PANEL 3 Deportation

A chronology of monthly events from May 1915 to Feb 1916 showing the deportation as a ruse for destruction of the Armenians. The full U.S. State Dept translation of the Official Proclamation of Deportation by the Young Turks showing the demonization of the Armenians and the authorization for the genocide. Observations and statements by Swiss, German and American eyewitnesses attesting to the intent of the Turkish government to destroy the Armenians. Includes photographs of the deportations, deportees, and survivors.

PANEL 4 Extermination

A chronology of monthly events from Oct 1916 to March 1918 with quotes by major figures from the period describing in detail the deliberate destruction of the Armenians and listing the growing reaction by public figures in the U.S. and elsewhere to the genocide. Includes a map showing the deportations and massacres, photographs of the victims and refugees, many taken under threat of death.

PANEL 5 Aftermath

A chronology of related monthly events from May 1918 to July 1923 describing the fate of the survivors, Armenian women sold in slave markets or taken in Moslem harems, the forced Islamization of children, scenes of starvation and destitution with hundreds of thousands of refugees seeking food, shelter and relief, the continued destruction of Armenians in 1920 by Turkish Nationalist forces, a discussion of treaties that first sought to atone for the injustices upon the Armenians and then relegated their plight to the backwaters of history thus giving impunity to the Turkish state and paving the way for the denial that continues to today. Includes a map and photographs of the refugees.

Sarah Varadian and Her “Wee Care” Bears

This is the story of a young teen-ager's single-minded commitment to a truly humanitarian cause. Since September 11, 2001 – when President Bush asked each child in America to send \$1 to the Fund for Afghan Children – Sarah Varadian, a young teenager of Norwood, Massachusetts, has raised quite a bit of money. Sarah, deciding that \$1 was not enough to ask from each teenager (she was all of 13 at the time!), organized a Children's Fair in the front yard of her home and raised over \$800 for the President's Fund!

That experience led to an ongoing interest in Afghan children, especially the girls, who, at that time, were not allowed to go to school. Perhaps, because she attends an all girls school, where they are encouraged to learn and to live up to their God-given potential, moved her to further action. She found out that through CARE, International she could help open a girl's school in Afghanistan for \$450. That's when she came up with the idea of the “Wee Care” Bear – teddy bears clad in her school's uniform – and sold them at her school's Mission Day Fair. No small task. She first had to learn to sew, find the materials, and then produce countless tiny pleated skirts to dress these bears. But in the end, she raised enough funds to open not one, but two girl's schools in Afghanistan! Sarah was invited to meet the president of CARE and she was able to personally present him with one of her bears and a check for the schools' opening.

This year, Sarah's bear sales earned over \$1000! CARE is no longer opening new schools in Afghanistan, but \$250 of that sum went to support the schools she opened last year; \$500 went to “Science With a Mission”, a non-profit directed by a young woman scientist of her acquaintance, which provides diagnostic testing for third world countries. Sarah's \$500 contribution will enable an entire village to be screened, surely saving

many lives that would be lost to undiagnosed and untreated ailments.

Recently, Sarah, accompanied by her mother Armenie, visited us at the ARS International Office, in Watertown, Massachusetts. She presented the ARS with a \$300 check, to be used to assist an orphanage in Gyumri, Armenia. Sarah, the young creator of the “Wee Care” Bears, expressed her hope to be able to continue her humanitarian efforts, bringing hope to children less fortunate than those blessed with caring families of their own, living in secure and supportive communities.

Sarah will be doing her “Wee Care” Bear project again next year. It would be wonderful if Armenian children, again, became the beneficiaries of her efforts, perhaps on an even larger scale. Thus far her school has allowed Sarah to research and choose the causes for which she raises this money. Looking at the future, Sarah will be training younger students to continue the altruistic mission of her “Bears” even after her graduation.

To sum it up, beyond the monetary value of her donation, we appreciate Sarah's youthful exuberance in giving of herself – a very creative and compassionate self, indeed – to the needs of those who, unattended, would be overcome by misfortune.

With youngsters like this, the future of humanitarian endeavor is bright, indeed. ●

Զայն Մևացորդացն Յանապատի... Նարիւրամեայ Վերապրողի Վկայութիւնը

Ծնորհիկ Չեքմէնան, օգոստոս 15, 2006-ին,
կը բոլորէ իր ծննդեան

100-ամեակը: Հակառակ իր յառաջացեալ
տարիին, տակապին աշխոյժ, ինհուն և կեանքը
սիրող կին մըն է: Ան իր զաւակներուն ու
թոռնիկներուն ցամքած է սէր, գուրզուրանք ու
յարգանք՝ հանդէպ մեր ժողովուրդին ու անոր
հարազար կազմակերպութեան՝ Հայ Օգնու-
թեան Միութեան:

Ծնած եմ Եռոկապի շրջանի Ձերզիլի գիւղը, 1906,
օգոստոս 15-ին: Գաղթականութեան՝ ինը փարեկան
էի. ունի քոյր մը՝ ինձմէ երկու փարի փոքր: Հայրս
գինուոր փարին Օսմանեան բանակին մէջ ծառայելու,
իրեն փարեկից գիւղի մնացեալ դրամարդոց հետ:
Վերջը իմացանք թէ բոլորն ալ սպաններ ու թաղեր են
իրենց իսկ փորած փոսերու մէջ:

Գիւղին մնացեալ դրամարդիքն ալ հաւաքեցին ու
անփառ փանելով բոլորն ալ սպաննեցին. անոնց մէջ
էին իմ եօթը հօրենքայրներու:

Մօրաքոյր մը ունի որ գաղթականութիւնը սկսել
լէն առաջ նշանուած էր: Տղամարդոց անփառ դրանելէն
շաբաթ մը եփք, մօրաքրոշ հեփք, դիպուածով, դաշփի
մը մէջ գրանք իր նշանածին դիակը. մօրաքոյրս փոր-
ծեց գլուխը բռնել, մազերը ափին մէջ մնացին. մարմի-
նը նեխած էր եւ գարշելի հով մը կար, եւ այդ հովին
քանած՝ օրերով բան մը չկրցայ բերանս դնել:

Ցը մը, մօրս հեփք փողոցը կը գալէինք. մեր փունէն
ոչ շաբ հեռու, թուրքի մը դրան բակին մէջ, մայրս գե-
սաւ հօրեղօրս չուաններու վրայ փուուած հագուստ-
ները. անվախօրէն, գնաց դրանփիրոջ հարցուց թէ
ուրկէ առած էր այդ հազուսպները. թուրքը, առանց
դրամսելու, պարախաննեց. – «..ասոնք Կեսարի
(անհաւապի) հազուսպներ են. այս հազուսպին գերը,
գլուխը կրրած, երեք անգամ ուրքի եալ ու ինկա:»

Տղամարդոցմէ եփք, մեզի, պափիներու ու կիները
հաւաքեցին ու փարին ամայի գեղ մը, անօթի, ծարաւ:
Երկար քալեցինք, ես միշփ մօրս փեշերուն փակած,
միշփ աքերս մօրս դէմքին: Մայրս այքան էլ լացած,
որ այլեւս աքերէն արցունք չէր գար. միշփ վախ կար
դէմքին վրայ: Ցեփոյ հասկցայ, թէ մեզ հաւաքած էին
հոն՝ սպաննելու համար: Շաբ լաւ կը յիշեմ. երկու
թուրք գինուոր, ծիու վրայ քառասմբակ սուրալով, հա-

սան խումբին եւ պոռալով ըսին. – «Աֆֆ (ներում) եկաւ
ձեզի. ազար պիտի արձակուիք:»

Տոն չվերադարձուցին մեզի. գաղթական, շարու-
նակեցինք քալել: Ճամբան, հօրեղօրս գրդան, եօթը
փարեկան, կվոր մը հաց կրցեր էր ճարել թուրքի մը
փունէն. թուրք փանփէրը, այդ կվոր մը հացին համար,
խոշոր քարով մը երեխային գլուխը ճզմեց:

Երկար քալել եփք, հասանք չերքզներու գիւղ մը,
մեզ հոն թաղերու մէջ բաժնեցին: Մայրս, կվոր մը հա-
ցի համար, չերքէզ ընդանիքի մը մօփ սպասուիի դար-
ձաւ՝ զաւակներու իր մօփ պահելու պայմանաւ: Երի-
գասարդ ու գեղեցիկ կին էր մայրս: Հանգիստ չին
դրա իրեն, կ'ուզէին հեփք ամուսնանալ, բայց մայրս
զօրաւոր կամքի վեր էր:

Երբ դրամնը դրամսար եղայ, դարձեալ սկսան
մօրս նեղութիւն դրա՝ պահանջելով որ զիս թուրքի
հեփք ամուսնացնէ: Գիշեր-ցերեկ, մայրս զիս ու քոյրս
քովէն չէր բաժներ: Այդ օրերուն, չերքէզ դրամփէր մը,
որուն մօփ հրաշքով ազարուած հայ երիգասարդ
դրամ մը կ'աշխափէր, իմանալով թէ գիշեր-ցերեկ մօրս
կ'անհանգապացնէին, իր մօփ կը կանչէ հայ երիգա-
սարդը եւ կը կարգադրէ որ հեփս ամուսնանայ: Այդ
ամուսնութեամբ ես փրկուեցա:

Մեծ գերդասպանի դուսպր էի. բոլորը զոհ զացին
թուրքի դանակին, ես մնացի առանձին:

Ասպուած մեզի շնորհեց վեց զաւակ, վաթսունը-
շորս թոռներ ու ծոռներ՝ իրենց զաւակներով: Վաթս
եմ որ, եթէ ես ողջութեանս չփեսնեմ, իմ մահէս եփք,
հայութիւնը, ուշ կամ կանուխ, պիտի գեսնէ մեր ար-
դար Դափի յաղթանակը: ●

Ծնորհիկ Չեքմէնան
(Ճընէնան)

*Your
Tax-Exempt
Contributions
To World-Wide
AIRS Programs
Can Make
A difference
Between
Despair and
Hope...*

Contribute Generously!

